

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO s.r.o.

magisterské kombinované studium
2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Květoslava Hrabalová

Dětské domovy a výchovné ústavy v Praze

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Olga Nytrová

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master / Combined Studies
2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Bc. Květoslava Hrabalová

Children's homes and educational institutes in Prague

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Olga Nytrová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 2012

Jméno autorky: Květoslava Hrabalová

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce paní PhDr. Olze Nytrové za odborné vedení, za pomoc, rady a podněty při zpracování této práce, dále vedení dětských domovů Klánovice, Dolní Počernice a Dolní Měcholupy za velkou vstřícnost a ochotu při získávání informací o dětech a ostatních skutečnostech.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikými vztahy v rodinách, následkem čehož tyto rodiny přestávají plnit svou funkci. Rozebírá situace, které vedou k odebrání dětí a s tím související nařízenou náhradní výchovou a analyzuje celý tento probíhající proces včetně vnějších vlivů. Popisuje funkčnost ústavní a pěstounské péče s podnětnými i zápornými přístupy pro život. Rozlišuje výchovné metody a popisuje osobnostní rysy vychovatelů. Zaměřuje se převážně na dětské domovy a věnuje se i dalším typům náhradní péče. Pohlédne do historie péče o děti bez přístřeší a rodiny a přiblíží tuto problematiku až do současnosti. Vychází také z analýzy nedostatků, jaké sebou výchova může přinášet a za hlavní cíl si klade nejvyšší zájem dětí. Na konci teoretické části práce zmiňuje diagnostické a výchovné ústavy na území hlavního města Prahy. K lepšímu pochopení této problematiky nás v praktické části provázejí případové studie jednoho z dětských domovů, obsahuje rozhovory a obsáhlejší informace ze všech třech zařízení rodinného typu v hlavním městě. Nechybí praktické poznatky o dětech a konečně také výzkum zkoumané oblasti z dětských domovů.

Klíčové pojmy

Adaptace, citová deprivace, diagnostický ústav, děti, dětské domovy, dysfunkce, etika, etopedické faktory, formy, frustrace, hodnoty, instituce, matka, náhradní výchova, otec, pěstounská péče, poruchy, rodiče, rodina, situace, sociální, traumata, ústavní výchova, vychovatel, vztahy, závislost.

Abstract

This thesis deals with the problematic relationships in families, causing these families no longer perform its function. It analyzes the situation that lead to the removal of children and the related ordered foster care and analyzes the entire process, including ongoing external influences. It describes the functionality of institutional and foster care with inspiring and negative attitudes for life. Distinguishes educational methods and describes the personality traits of educators. It focuses mainly on children's homes and includes other types of alternative care. He looks into the history of care for homeless children and families and will bring the issue to the present. It also draws on an analysis of shortcomings, what education can bring them and the main objective is the highest interest of children. At the end of the theoretical work mentioned diagnostic and educational institutes in the capital city of Prague. To better understand this issue in the practical part of our case study is accompanied by one of the orphanages, includes extensive interviews and information from all three family-type facilities in the capital. There are also practical knowledge about children and finally, the research examined children's homes.

Key words

Adaptation, emotional deprivation, diagnostic institute, children, children's homes, dysfunction, ethics, etopedy factors, forms, frustration, value, institutions, mother, foster care, father, foster care, difficulty, parents, family situation, social trauma, institutional care, educator, relationship addiction.

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1. VÝCHOVA RADĚJI V RODINĚ NEBO V INSTITUCI?	11
1.1 Dětské domovy – blíže k hmotným výhodám nežli k lásce	12
1.2 Průměrná životní úroveň nebo vyhraněnost od všedního života?.....	16
1.3 Rodina jako příklad – skutečnost nebo jen nálepka?	17
1.4 Vychovatel jako Herkules, řemeslník, odborník, zaměstnanec nebo především jako člověk?	21
1.5 Výchova – přísnost a kázeň nebo pochopení a zájem?.....	24
2. NEPODŇETNÉ RODINY – OHROŽENÉ DĚTI	30
2.1 Děti z oslabených rodin nebo oslabené děti z institucí?	30
2.2 City činí děti a společnost šťastnějšími	34
2.3 Pozor, nebezpečí z prodlení	37
3. PĚSTOUNSKÉ RODINY JAKO HLAVNÍ PILÍŘ NÁHRADNÍ VÝCHOVY	39
3.1 Dětské domovy – obtěžující nebo potřebná instituce?.....	39
3.2 Morální hodnoty, podpora a lidskost jako prevence proti vysokému počtu dětí v náhradní výchově	45
4. HISTORIE A VÝVOJ PÉČE O POTŘEBNÉ DĚTI DO ROKU 1989	49
4.1 Ohlédnutí za historií péče o děti u nás	49
4.2 Výchova v náhradní péči v samostatném Československu	51
5. DĚTI JAKO KLIENTI A PARTNEŘI PO SPOLEČENSKÝCH ZMĚNÁCH	54
5.1 Dobré a ne moc dobré věci ve společnosti	54
5.2 Česká cesta náhradní výchovy	56
5.3 Důvody odchodu dětí z náhradní výchovy	59
5.4 Dobré vyhlídky se uplatnit nebo těžké podmínky bez výhod?	60
5.5 Druhá šance na cestě k samostatnosti nebo zapovězení	61
5.6 Odchod bez podpory dětského domova	64

6. PROČ NÁHRADNÍ VÝCHOVA A KAM?	70
6.1 Rodina a státní politika jako společní pachatelé	70
6.2 Náhradní péče – výchova a pomoc nebo jen umístění?	74
6.3 Klokánek – vhodná instituce nebo jen kolektivní zařízení s negativy?.....	75
6.4 Ústavní zařízení náhradní výchovy v Praze	77
II. PRAKTICKÁ ČÁST	88
7. PRAŽSKÉ DĚTSKÉ DOMOVY RODINNÉHO TYPU	88
7.1 Dětský domov Dolní Počernice	89
7.2 Dětský domov a školní jídelna Klánovice	95
7.3 Dětský domov Radost Dolní Měcholupy	101
7.4 Rozhovory	104
7.5 Údaje o klientech, zaměstnancích a hospodaření ve sledovaných zařízeních	110
7.6 Dětský domov a školní jídelna Klánovice a případové studie z tohoto zařízení	116
8. DISKUZE	135
8.1 O dětech, o vychovatelích a výchově nejen v dětských domovech	135
ZÁVĚR	139
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	141
SEZNAM OBRÁZKŮ	147
SEZNAM PŘÍLOH	148

ÚVOD

*„Domov je to, co nedokážete popsat ani tisíci slovy,
ale srdce jej pozná v jediné vteřině ...“*

(neznámý autor)

Když se řekne dětský domov, každý si pod tímto představí něco jiného, tedy každý nezainteresovaný. První reakcí je povětšinou chudinky děti, přičemž mnoho lidí se domnívá, že jde zpravidla o sirotky. Pak jsou jedinci, kteří si naopak myslí, že se jedná o děti, které se chovaly nepatřičně, a tudíž šly za trest do dětského domova. Zde často dochází k záměně s dětským domovem se školou, ale široká veřejnost tento dovětek nevnímá a zaměření nerozlišuje. Jiná situace nastává již v zařízeních pro mládež, kde název plně vystihuje účel umístěných chovanců. Ale i v dětském domově se školou mohou být mladí lidé, dokud nevystudují. Kdo se pak z laické veřejnosti v tom má vyznat. Každopádně pro dětské domovy se školou, dříve dětské výchovné ústavy je tento název výhodný, jelikož neodrazuje sponzory a podstatně zvyšuje možnost děti dopřát dary nad rámec rozpočtových možností.

Budeme se mimo jiné zabývat společenskými jevy, jež ovlivňují postavení a situaci rodin. Chceme rozebírat a analyzovat sociální otázky a problémy z toho vyplývající. Zmapujeme historii náhradní péče a současnost pražských zařízení včetně těch etopedických. Zamyslíme se nad novými návrhy, ale i současnou kritikou v rámci náhradní ústavní a ochranné výchovy. Někteří pracovníci s radikálními názory dokonce navrhnou zcela nahradit ústavní výchovu jinou formou péče, ať již sanací rodiny či pěstounstvím. Proto budeme u dětských domovů zkoumat účelnost, vstřícnost, atmosféru, vztah k dětem, k jejich nejen biologickým rodinám. Dále zmíníme otevřenost a snahu dětem pomoci po odchodu z domova, úsilí o hledání vhodnějších výchovných alternativ. To vše nás bude v jednotlivých zařízeních zajímat a pokusíme se hledat na ně odpovědi. Samotným pražským ústavům náhradní

výchovy věnujeme zhruba pětinu textu. Samozřejmě se jich týkají veškeré uváděné stavy, jevy a procesy, popisované v diplomové práci.

První kapitola se dotkne současné problematiky rodinných vztahů, celkové atmosféry v dětských domovech a jejího působení na děti. Bude rozebírat procesy a jevy plynoucí z náhradní výchovy, nejen institucionální, ale i pěstounskou péči. Druhá kapitola vyhledává důvody vzniku rozlišných tenzí v rodinách, proč je tyto postihují i co by mohlo pomoci rodinu nastartovat k správnému fungování. V její zbývající části nelze opomenout citově strádající děti, jež vinou nevšímavosti a podnětů blízkých, nemají láskou naplněné své nitro a potřeby. Třetí kapitola rozebírá pěstounskou péči, jakožto vhodnější, pro výchovu určité části dětí. Ve druhé polovině kapitoly vyhledáváme další důvody, jež nesou spoluvinu na dysfunkci rodiny. Čtvrtá kapitola zmapuje stručnou historii výchovné péče, odlišuje ji od nepéče či ponechání dítěte napospas osudu až po vývoj k ústavní a jiné náhradní výchově, jak proběhl do roku 1989 u nás. Pátá kapitola vystihuje svobodné období po sametové revoluci a ukazuje, že po počátečním nadšení nastala neukázněnost a určitá odchylnost od demokratických principů v chování určité části společnosti. Došlo k rozdělení Československa na dva samostatné státy, což sebou přineslo potíže v dalším formování ústavní péče. Šestá kapitola přináší trochu jiný pohled na důvody, proč se děti dostávají do náhradní výchovy, a zkoumá, z jakých rodin pocházejí. Ukazuje, jaké chyby přináší rodinná politika státu přehlížejícího sociální aspekty. Druhá část šesté kapitoly mapuje náhradní výchovu v celé její šíři a vyjmenuje kompletní výčet ústavních zařízení v Praze, vyjma těch běžného typu. Sedmá kapitola patřící k praktické části diplomové práce pojednává o náhradní ústavní výchově v hlavním městě Praze, konkrétně se jedná o běžná zařízení určená pro děti, jejichž rodiny neplní svou funkci nebo mají jiné zjištěné problémy. V našem případě to budou tři dětské domovy do 18 let na tomto území (Dolní Měcholupy, Dolní Počernice, Klánovice). Osmá kapitola, pokračuje v praktické části, srovnává údaje a zkoumá dětské domovy běžného typu v Praze. Součástí jsou rozhovory se zainteresovanými pracovníky, kteří pomohou lépe odhalit strategie a funkční faktory jednotlivých domovů. Případové studie dětí vycházejí z jednoho

pražského dětského domova u vybrané skupiny, najdeme je rovněž v této části diplomové práce. Po praktické části vyústi diskuze o smyslu výchovy dětí mimo původní rodiny. Co vlastně náhradní výchova přináší a co konkrétně ubírá určitá zvolená forma péče. Nakonec přijde shrnutí s odpověďmi na níže položené otázky v úvodu této diplomové práce.

Jaké děti a za jakých okolností, se tyto do dětských domovů nejčastěji dostávají? V této souvislosti uvedeme rozhovory, některé kazuistiky, obecné případy, které popisují nejen rodinnou anamnézu, případně úspěšnosti v životě po opuštění domova, ať již z důvodu návratu do původní rodiny, přestupu do jiného zařízení, využití pěstounské péče, popřípadě odchodu po dovršení plnoletosti. Polemikou může například jistě být, pod jaké ministerstvo a jaký resort bude ústavní a pěstounská péče spadat, jak moc by zde bylo vhodné sjednotit vše pod jeden ucelený systém.

Je v silách dětského domova nahradit výchovu v rodině? Co je lepší, dobrý dětský domov nebo špatná rodina? Při srovnatelném ohodnocení se patrně bez rozpaků dá říci, že rodina. Ale co když je negativní hodnocení u obou institucí? Přece jenom je na pohled více hybných pák k tomu, aby bylo možné ovlivnit fungování pozitivní výchovy v dětském domově nežli v dysfunkční rodině, ale nemusí tak tomu být vždycky. Často chybí upřímná snaha pomoci a vidět nejvyšší zájem a tím je dítě, jeho postupné kroky osud, pocity, a další důležité nejen citové složky. Nezřídka rodiče postrádají dobrou vůli vypořádat se s problémy, snahu řešit nutné záležitosti, racionální postup při chodu domácnosti, nemají zralé úvahy a odpovědnost.

Jaká je budoucnost těchto zařízení pro děti a má smysl je zachovávat? Nejde pouze o umělý svět, který dětem ztíží budoucí adaptaci do života? Kdo se o děti v těchto zařízeních stará? Jsou to lidé upřímní, charakterní, zásadoví nebo povrchní, kteří si jdou odpracovat směnu jako do fabriky a o děti se dále nezajímají? Jak by se dětské domovy daly nahradit a jak snížit počet dětí, které se do nich dostávají? Co by chtěli rodiče těchto dětí a co děti samotné?

Tato a další dilemata je důležité odkrývat pro pochopení tohoto tématu a pokusit se nacházet ta nejlepší řešení, která budou brát v potaz dítě jako osobnost, partnera, se snahou mu pomoci jako dobrému příteli.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. VÝCHOVA RADĚJI V RODINĚ NEBO V INSTITUCI?

1.1 Dětské domovy – blíže k hmotným výhodám nežli k lásce

Nežli dojde k obsazení určitého výčtu „výhod“, které některé dětské domovy nepochybně svým chovancům nabízejí, je nanejvýš nutné podotknout, že opravdu ne všech domovů se týkají. Záleží na filozofii každého vedení, jakou formu a strategii zvolí. Přesto je tak lákavé přistoupit na konzumní způsob, který odráží současné nálady ve společnosti. Také třeba poloha jednotlivých domovů může být zátěží pro sehnání potenciálních dárců v dané lokalitě. Manažerské schopnosti vedení (někdy pomohou známosti) umějí přilákat sponzory, získat dotace, přesvědčit o nutných výdajích zřizovatele, i to se velmi odrazí na chodu zařízení. Pravda, trochu záleží rovněž na samotném zřizovateli, jak se k této otázce postaví i momentální politické vyhraněnosti či prosperitě. Hledat ekonomické vzpruhy, popřípadě udržet ty stávající formou setkávání s dárci, mohou taktéž zaměstnanci spolu s dětmi. Přilákat dokážou rovněž webové stránky daného zařízení, hlavně jejich přehlednost, aktuálnost a obsah. Je potřeba mít šikovné lidi, kteří budou tímto způsobem zviditelňovat svůj dětský domov. Na jednu stranu to chce někoho technicky zdatného a pak ještě nějaké ty psavce, jež prožité zážitky aktivně i atraktivně podají čtenářům. Každopádně je lepší vyšší životní úroveň oproti sociální izolaci, ta by byla podstatně větším problémem. Zkusme vzít do úvahy, čím vším děti povětšinou prošly, jejich poraněné duše. Nicméně přesto to chce více hospodárnosti a rozvahy, používat dostatečné argumenty proč, a to ve všech souvislostech, od domu, kde bydlí až po jejich osobní věci. Nic z toho není samozřejmostí, proč třeba děti žijí na zámku či jiná rodinná skupina v bytě paneláku. Nakonec se tak zlepší povědomí a tím připravenost pro odchod do světa ne zrovna takových jistot, na které jsou děti doposud zvyklé. Ale netřeba je tím strašit,

avšak kvalitně připravovat, ukazovat směr, po kterém se mají vydávat. Tato příprava se bude určitě v budoucnu dětem i společnosti vyplácet.

Setkáváme se neustále s mnoha různými názory a pohledy jako například, že jsou děti v dětských domovech výrazně omezeny na pohybu, nebo že se jedná o strohá zařízení, kde je několik dětí na pokojích, k dispozici mají maximálně zastaralý televizor. Pro mnohé návštěvníky, jež se do některých zařízení podívají v rámci dne otevřených dveří nebo při jiné příležitosti, je vesměs milým překvapením, že se jedná o velmi dobře vybavené rodinné buňky nejvíce po osmi dětech. Překvapení bývají také rodiče dětí, viděli prostředí a podmínky, které oni sami nedokázali vytvořit. Rodiče se pak příliš nediví, když se jejich potomci rozhodnou setrvávat v nadstandardní péči dětských domovů, přestože se situace v rodině ustálí a často se k jejich názoru připojují. To, že by mohly děti citově strádat, si převážně nikterak nepřipouštějí, o děti je přece dobře postaráno a nic jim nechybí. Opravdu jim nic nechybí? Studená láska v dětských domovech city většinou opravdu nenahradí. A to ostatní?

T. G. Masaryk doporučoval mládeži především důraznou čistotu, žádná lakota, pořádný život, aby neutráceli zbytečně peníze za nesmyslné, nepotřebné a nadbytečné věci. Za mravní povinnosti u české mládeže náš první prezident považoval především „péči o zdraví těla a duše“, nabádal hledat slušnou zábavu (tělocvik, četbu, výlety, diskuse a tak dále) a vybízel k přemýšlení o tom, jak se bavit.¹

Některé dětské domovy, připomínají více luxusní penziony se službami pětihvězdičkových hotelů. U domů nebo spíše vil se nacházejí veliké okrasné zahrady, tenisové kurty, kryté bazény ve více domovech, někde z různých důvodů nevyužívané (DD Praha-Klánovice), ale také koně (DDŠ Býchory!), sbírky originálních obrazů, zámky s přilehlými parky, (DD Praha-Dolní Počernice, Pyšely). Nechybějí doprovodné služby s nádechem luxusu jako například: celodenní hodnotná strava pětikrát až šestkrát denně, někde ji ještě centrálně zajišťuje kuchyně, jinde částečně či úplně rodinné buňky. Nákupy do

¹ MASARYK, T. G. *Masaryk studentstvu*, 1925, s. 48

domu obstarávají vychovatelé, opět to neplatí všude, pořádají se velkolepé oslavy narozenin, k dispozici mají osobní vozidlo s řidičem, mohou mít doučující na všechny předměty, lektory pro cizí jazyky, zimní a letní rekreace, vánoční dárky za tisíce korun, sponzorské dary, kultura, soukromé školy, nákladné kroužky a vybavení na ně, značkové kosmetické přípravky, drahé oděvy v tisícových hodnotách, kvalitní jízdní kola, téměř každé starší dítě vlastní svůj počítač nebo notebook a mnohé jiné. Výčet výhod je rozprostřen z více domovů, nejde paušalizovat, ani ho brát za bernou minci.

Ke kritice přebujelých materiálních hodnot v dětských domovech se na svých stránkách vyjadřuje také sociolog Pavel Hampl. „*„Dobročinné“ podnikové a jiné sbírky na dětské domovy ve svém důsledku nejen, že dětem nepomáhají, ale strašlivě jim ubližují. Dárce si vyrobí dobrý pocit a možná dostane i fotografii ve společenské rubrice. Cenu za něj zaplatí děti, které se nevrátí do rodin, stráví zbytek dětství v ústavu a nejspíš nikdy nebudou schopné žít normálním životem.*“²

Ne, není opravdu na místě závidět, dětské domovy mají také spousty nedostatků a děti si tento pobyt nezařídily. Možná některé ano, ale většinou to byla strastiplná cesta. Málokdo by uvítal být v takovéto pozici s nálepkou dítěte z dětského domova. Řadě klientů působí tento statut značnou psychickou zátěží. O zlatou mládež se rovněž nejedná, atributy nadstandardu mají pod určitým diktátem nebo za jistým účelem. Samy děti nemají mnoho samostatného osobního prostoru a je u nich třeba přizpůsobení se ostatním spolubydlícím i více okolnostem. Občas dochází k paradoxům, kdy děti mají drahé dary a inventář, ale pokoutně musejí shánět některé základní maličkosti (hygienické potřeby, ovocnou šťávu) doslova za pár korun. Podobně nevyváženě to vypadalo na posádkách, kam rukovali vojáci základní vojenské služby. Kolektivní zařízení mají společné omezení ve velké ztrátě soukromí jedinců, špatném zabezpečení věcí v souvislosti s možným, snadným odcizením nebo poškozením. Krádeže, nepřejícnost, závist podporují

² HAMPL, P. *Jen idiot může podporovat dětské domovy*. [online]. Economia, a.s., Hospodářské noviny IHNED, ©1996 – 2011. [cit. 2011-12-28]. Dostupné z [www: http://hampl.blog.ihned.cz/c1-48517700-jen-idiot-muze-podporovat-detske-domovy](http://hampl.blog.ihned.cz/c1-48517700-jen-idiot-muze-podporovat-detske-domovy)

nesympatický přidělový ústavní systém i u těch, kteří se stávají jeho nezaslouženými oběťmi. Dítě, jemuž někdo odcizí určitou věc, nachází jen malé pochopení a důvěru. Vše, včetně toho nejpotřebnějšího je až po požádání na přiděl od vychovatelů, dopředu se moc nemyslí. Rozbije-li se dětem nový přístroj, například mobilní telefon, bývá složité ho reklamovat, protože doklad je kdesi uložený a také celkem náročné ho dohledat. Podobné to je i s dalším vybavením. Erární peníze nemusí některé vychovatele příliš znepokojovat, tak ani snahu tolik nevyvíjejí. Máš být opatrný(á) slýchávají děti od tet a strejdů z dětských domovů, a pak v nejbližším období si zase přejí to samé.

Majitel špičkového telefonu jakožto ceněného artiklu se u dětí z ústavních zařízení těší vážnosti a obdivu ostatních. Mobilní telefon je snadnější si uhlídat proti ztrátě nežli jiné věci, uléhat s ním a mít ho stále při sobě. Při příležitosti získat nový mobilní přístroj, je ten „starší“ zánovní lehce prodejny za slušnou cenu. Sponzoři to zajisté koupí, jedni v dobré víře, někteří z nich se tímto moc rádi zviditelňují.

Asi v každém dětském domově mají zkušenosti se sponzory vyžadujícími fotografii daného daru s dětmi, k tomu děkovaný dopis, to vše považují za velmi důmyslnou reklamu pro své podnikání. Jiní ušlechtilí dárci takto využívají převážně neprodejny textil, kterým zahltní sklady či kontejnery v jednotlivých zařízeních a odepíšu si plnou cenu z daňové zátěže. Najdou se i tací, co neváhají těsně před ukončením minimální trvanlivosti zbavit se tohoto zboží, jak jinak nežli opět v darované plné výši. Příkladem budiž jedna nejmenovaná velká nadnárodní firma, ta takto vždy zásadně daruje pamlsky či snídaňové cereálie. Konečně před koncem roku jistí dobrodinci z řad firem, jež se jinak mezi filantropy nezařazují, rozdávají po pečlivém uvážení nepotřebné věci, popřípadě hotovost pro výhodnější koeficient na finančním úřadě. Občas se sejde spokojenost na obou stranách, ale protipólem jsou ti, co pomáhají nezištně kdykoliv, opatřují to co děti a domovy skutečně potřebují, nevyžadují si žádnou reklamu a jsou spokojeni, že mohou takto pomoci.

Škoda, že více darů nepřichází také do jednotlivých pěstounských rodin, namísto individuální pomoci, zde by mohla svou práci odvést asociace

náhradních rodin svou lepší prezentací na veřejnosti.³ Bylo by žádoucí, kdyby tato asociace měla viditelnější zastoupení v každém okresním městě, stala se tam minimálně stejně známou jako dětské domovy s cílem využít pomoci právě ve prospěch pěstounů a jejich svěřenců. V této formě sponzorování máme stále dluh, výjimkou je sousedská či příbuzenská výpomoc pěstounským rodinám nebo těch, u nichž jsou tyto rodiny ve známosti.

1.2 Průměrná životní úroveň nebo vyhraněnost od všedního života?

Může si takto vysokou životní úroveň dovolit standardní rodina? Podle říjnového průzkumu v roce 2011 agentury CVVM se zjistilo, že většina Čechů z platu neušetří vůbec nic. Stejnoujmenný byl i název článku v Novinkách.cz. Výsledkem průzkumu byla uvedena tato fakta: 9 % občanů nemá na základní potřeby, 41 % musí opomenout téměř veškeré zájmy a koníčky, 62 % nedokáže uspořít žádné prostředky, 56 % nemůže podporovat své blízké, kteří potřebují pomoc, a nakonec jen 37 % respondentů dokáže něco uspořít, nemusí se úplně oprostít od svých volnočasových aktivit a dokáže bez větších potíží s těmito prostředky vycházet.⁴

Pro lidi jež se nepohybují mimo realitu všedního života, nejsou výsledky tohoto průzkumu nějak zvlášť překvapivé. Zatímco ti z vyšších příjmových vrstev dokážou tyto statistiky jen stěží pochopit. Obyčejně bylo zvykem zveřejňovat průzkumy snad na zakázku vládnoucích sil, bankéřů či realitních společností, které byly zkreslené a nekorespondovaly s fakty. Škoda že výzkumy neuvádějí, kolik obyvatel z těch co s penězi vycházejí, byť jich nemají mnoho, vyznává systém jiných hodnot bez konzumního přístupu.

³ Asociace náhradních rodin České republiky, [online]. Asociace náhradních rodin. [2011-11-14]. Dostupné z: <http://www.anrcr.cz/>

⁴ Novinky.cz, *Většina Čechů neušetří z platu vůbec nic*, [online]. Seznam.cz, © 2011. [cit. 2011-11-14]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/ekonomika/250541-vetsina-cechu-z-platu-neusetri-vubec-nic.html>

Nad ekonomickým průměrem hospodaření obrovsky vyčnívají i přímé náklady na péči o děti v ústavních zařízeních. To se projeví do určité míry na dětech nepřipravených pro ztížené podmínky při osamostatnění, a to ještě většinu nákladů stejně spolýkají vedlejší výdaje. Kromě platů na zaměstnance, jsou to vysoké provozní poplatky za různé služby, především ty spojené s energiemi. Úsporné programy zveličuje propagace dětského domova, ale spousty rezerv se v mnohých zařízeních stejně příliš neřeší.

Základní věci by měly být samozřejmostí, ale co to ostatní? Není potom divu, že děti z dětských domovů odmítají levné nebo zánovní věci od některých sponzorů. Průměrně výdělečné rodiny s dětmi by za takovou pomoc byly vděčné. Děti zde žijí podle norem evropské unie a ty starší mají často samostatný pokoj, ale i v něm někdy nemají soukromí. Rozhodně však žijí převážně nad poměry běžných rodin. Podmínky mimo realitu a nabízející servis, na který si děti zvyknou, značně stíží adaptaci do samostatného života. Vytvoří frustraci a nespokojenost s jeho hmotným nenaplněním. Přesto se dá polemizovat, zdali přece jen kompenzace hmotných věcí nepomáhá dětem překlenout vyloučení a zároveň lépe snášet úděl, který jim život přinesl. Po materiální stránce vesměs dětem opravdu nic nechybí, ale funkční rodina, má na rozdíl od dětských domovů pro dítě citový přínos a ještě jednu místnost, která v ústavech chybí. Jedná se o pokoj rodičů, tedy ložnici.⁵ V ostatních parametrech se kvalitní dětský domov při nejmenším té funkční, a to i majetnější rodině dokáže alespoň přiblížit, zejména ve hmotné výbavě, v určitém výchovném hledisku, ale i ve vzdělávání.

Přesto vysokému procentu ústavních dětí chybí duševní a charakterová výbava, jako vytrvalost, trpělivost, sebevědomí, občas schopnosti mít někoho rád, řešit problémy. Dále se u nich nacházejí nízké sociální dovednosti, specifické poruchy školních dovedností a chování, sobeckost a ještě negativně prožité zkušenosti bez harmonie. I když nelze úplně obejít fakt, do jisté míry oprávněný, že zde dochází k umístění dětí povětšinou vyššího školního věku nebo různými poruchami, postižením, jež prošly vyčerpávajícím sítem

⁵ ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, 2007, s. 114

možností a jinde nežli v dětském domově prakticky šance nebyla. Alibistická dokumentace věnující se tomuto umístění, bývá těmito argumentům posvěcením. Jako náhrada za citovou deprivaci jsou pro děti věci nebo spíše pamlsky, za které jsou schopny utratit neuvěřitelně velké částky. Tvoří si nesmyslné zásoby bez rozvahy užitku či reálné spotřeby. U věcí vyšší užitné hodnoty mívají obavy z osobní ztráty, a tak je raději nevýhodně prodají a náležitě se pohostí. Pokud se nejedná o mobilní telefon, ten prodají teprve tehdy, až je na obzoru možnost pořídit si nový. Toto náhradní uspokojení popisoval v několika publikacích profesor Zdeněk Matějček.⁶ K tomuto mimo jiné lze přiřadit lehkomyšlnost a nehospodárnost. Opět může určitý důmyslný systém uvnitř domova značně eliminovat tyto zátěže a nejde zde vůbec o přísné zabezpečení, upírání či kontrolu.

Plýtvání věcmi i prostředky je vůbec fenoménem ústavních dětí, pokud se to děje ještě pod touto záštitou, je o ně v základních životních potřebách pořád postaráno. Avšak po odchodu z dětského domova jim jejich lehkovážnost a neudržení finanční rozvahy způsobí nemalé těžkosti. O životě nemají reálné představy, vycházejí sice někdy se spoustou varování i argumenty proč a jak, jenomže nemají ke své smůle zažité ukázkové příklady jak různé záležitosti řešit. A to jim zcela jistě ztíží adaptaci, oproti dětem vychovaným v kvalitních nebo i průměrných náhradních rodinách. Výhodu vyšších záruk při startu do samostatného života potom brzy ztratí. Nikdo nekoriguje jejich nežádoucí projevy, nikdo nepřidá dobrou radu, nikdo nepovzbudí. Chybějící zázemí, zkušenosti a tradice, bývají velkým handicapem plnoletých klientů odcházejících z ústavní péče. Ve srovnání s mladými lidmi z dysfunkčních rodin, kteří si ani neuvědomují morální hloubku svých činů, jsou ale připravené lépe. Na rozdíl od nich mají zažité adekvátní normy i některé hodnoty, na které mohou navázat. Pokud navíc vycházejí z dětského domova, kde pomoc a zájem nejsou jen prázdná slova, dokážou se později úspěšněji zařadit do společnosti.

⁶ MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*, 2005, s. 192

1.3 Rodina jako příklad – skutečnost nebo jen nálepka?

Dnes všechny dětské domovy mají označení rodinného typu, otázkou však zůstává, do jaké míry proběhly interní změny, zdali tomu není pouze navenek. „Staré struktury“ (ředitelé okupující po mnoho let stejná zařízení s neměnicími se názory na jejich uspořádání)⁷ stále některé dětské domovy ovládají s linoucí se rudou září. Vše zůstává jako dříve, jen už nemůže být tolik dětí na skupinách. Proč něco měnit, když to doposud „dobře“ funguje. Děti jsou údajně spokojené, nic jim nechybí. Také nic lepšího nepoznaly. Nové změny nejsou žádoucí, kdo ví, co by přinesly. Děti toho bez tak mají dost. Personál zůstává konstantní, díky věku si nemusí doplňovat kvalifikaci, jen občas nějaké školení a děti své tety vlastně spíše babičky přece dobře znají. Vše je tak, jak má být. Uznání? Platí pouze pro určitou část zaměstnanců. Ostatní jsou taktně nebo netaktně přehlíženi, mimo jejich nedostatků, ty se zase přehlížejí u těch vyvolených. Výběrová řízení, jsou jen na oko zinscenována. Tento případ není ojedinělý a slovo rodinný a zájmy dětí, se řeší pouze před kontrolními orgány nebo ve výroční zprávě. Veřejnost tyto latentní vady jen stěží odhaluje.

Na druhém břehu jsou dětské domovy, které slovo rodinný nemají pouze v názvu, nýbrž i ve své činnosti. V těchto dětských domovech proběhly změny a názorová polemika na výchovu dětí je vítána. Personál byl nejen omlazen, ale také zmužněl, a to dává dětem pozitivní a potřebné vzory. Veškeré směřování vychází v nejvyšším zájmu dítěte,⁸ nikoli jen v zájmu zaměstnanců. Děti se spolupodílejí na chodu dětského domova a jejich názory jsou plně respektovány. Hledají se vhodnější výchovné metody, obměňuje se prostředí za důstojnější vizáž obklopujících prostor. Děti jsou brány jako rovnocenní partneři, je však kladen důraz nad dodržováním všeobecných norem, nejt za hranu přijatelného chování. Bývalé chovance přijímají za své,

⁷ České noviny.cz, *Ředitelům škol se zřejmě jejich funkční období zkrátí na šest let*. [online] ČTK, © 2011. ISSN 1213-5003. [cit. 2011-12-15]. Dostupné z: http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/reditelum-skol-se-zrejme-jejich-funkcni-obdobi-zkrati-na-sest-let/713004?utm_source=rss&utm_medium=feed

⁸ ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, 2007, s. 50

podobně jako rodiny, bez ohledu kolik uplynulo let od jejich odchodu a snaží se jim, všemožně pomoci. Odcházející se tak mají kam obrátit, když něco potřebují. Domov upevňuje vztahy mezi dětmi a jejich rodinami, stává se tak mezi nimi jakýmsi prostředníkem. To jsou jen některé rozdíly, mezi dětskými domovy vyznávajícími odlišné hodnoty, které jsou v různé míře promísené. Jde o to, jakých charakteristik převažuje více, pak se domovy mohou jevit jako hůře či spíše lépe fungující.

Pochopitelně záleží na dosaženém vedení jednotlivých zařízení, jež by mělo vzejít z výběrových řízení vypsanych zřizovateli. To se posléze brzy podepíše na směřování a politice jednotlivých domovů. Ředitelé se rekrutují z celé škály různorodosti typů člověka. Někteří již mají dost za sebou, jiní jsou teprve na počátku své úspěšné kariéry. Co však se dá s jistotou říci, že ne vždy vyhraje ten nejvhodnější, můžou být i jiné důvody zvolit někoho do čela ústavu.

Dále rozlišujeme podle způsobu řízení, na dva základní typy a to vesměs dobře – demokraticky a vesměs autoritativně vedenou instituci. Obě není jednoduché udržet v chodu, prosazovat různé záměry. Liberálněji orientované dětské domovy poskytující více autonomie, vycházejí sice z tohoto konceptu, avšak potřebná celková kontrola, bude pravděpodobně náročnější, nežli je tomu u druhé formy. Tam se vedení u svých nařízeních, drží pouze kontroly jejich provedení, zatímco v demokratickém pojetí, je názorová polemika povolna uváděna do praxe a její užití, zvyšuje možnou chybovost i nefunkčnost. Nevyvážené řešení může přijít z obou stran řízení, ať již chybným rozhodnutím ředitele, v tom druhém případě nekompetentností a neorientovaností většiny rozhodujících v dané věci. Výsledkem je tedy nekonstruktivní řešení, kdy se nemusí vždy vybrat ta nejlepší alternativa. V případě liberálního vedení se k tomuto může přidružit ještě zbytečná časová náročnost na úkor dalších záležitostí. Je pěkné říci něco jednoduše dvěma větami namísto zbytečně nastavovaných slov, ale lze to tak pouze mezi zasvěcenými posluchači. Domovy dobře působící na charakter, názory, přístup a chování dětí je dokázkou udržet ve hře, v prosazení se, v uplatnění ve svém

dalším životním posláním být plnohodnotným občanem. Kvalitní domovy využívající zaměstnance s personální kompetentností, mohou tento úkol splnit.

1.4 Vychovatel jako Herkules, řemeslník, odborník, zaměstnanec nebo především jako člověk?

Podstatné rozdíly bývají rovněž mezi vychovateli v jednotlivých zařízeních. „*Na vztah s druhými se intenzivně zaměřuje i filozof Martin Buber. Pro etiku je velmi cenné uvědomit si ono buberovské vztahování Já a Ty.*“⁹ Některé vlastnosti, jež negativně ovlivňují osobnost vychovatelů a tím i celkové působení na děti, nacházíme v různém stupni, v tu větších, v tu menších nectnostech. Loajalita k vedení, nemusí být vždy souhlasem s jejich institucionálním řízením, ale může pramenit z obavy o jejich pracovní uplatnění. Raději své případné aktivity udusí, nežli by se znelíbili svému nadřízenému, tam kde se tento přístup požaduje, hodnověrně zase obhajují, proč nemohou. Navíc neriskují problémy, které se znenadání kdykoliv objeví a bývají mnohdy zveličovány na úkor dobré věci. S oblibou se chlubí, co všechno vykonali a jak musí neustále něco řešit. Práci nad rámec svých povinností doslova vykřičí svému vedení do ucha, většinou se ji však diplomaticky či jinak zbaví na úkor kolegů. Unikají jim tak mnohé souvislosti spojené s chodem rodinné skupiny, viní pak většinou kolegy, že je neinformují. Manipulují s ostatními a neváhají jejich chyby oznámit nadřízenému. Dokážou někdy zmást své vedení natolik, že jsou neoprávněně považovány za tahouny a hybné páky s organizačními schopnostmi, kterými se zaštiťují. Nepřipouští své omyly, ty přece dělají ti druzí. Myslí hlavně na své pohodlí, děti jsou až na druhém místě. Směny nesou nelibě, chtějí je prožívat v klidu a pohodě, těší se na jejich konec, ten beze zbytku využijí. Školení vybírají pokud možno co nejkratší a v blízkosti domova. Děti jsou jim téměř lhostejné a hovoří o nich, jen když musí. Dětem spíše nepřejí, oni jim přímo úspěchy závidí a nejen jim. Kritizují, poukazují jen na to nepovedené, na nedostatky druhých, nejsou jim

⁹ NYTROVÁ, O., PIKÁLKOVÁ, M. *Etika a logika v komunikaci*, 2007, s. 29

cizí intriky. Používají polopravdy a ty se těžko vyvracejí. Autoritu získávají silou, případně vyzdvihováním své vlastní neopakovatelnosti. K syndromu vyhoření u takto záporně hodnocených vychovatelů docházet ani nemůže, jelikož většinou žádný profesionální zájem pomáhat zde nikdy neexistoval. Sobeckost a zjištěnost vytvářejí jejich hodnotový systém. Dokonce se najdou i taci, kteří neváhají se na úkor dětí obohacovat, příležitostí je k tomu více než dost. Jsou velmi opatrní, a tak je těžko někdo kdy odhalí a i kdyby, je složité něco takového prokázat. Domněnka, že jsou vychovatelé mající třeba hned několik těchto negativních stránek vždy neoblíbení, je mylná. Umějí získat pozornost části dětí, s jejichž pomocí si práci ulehčují, ty další přehlížejí. Svými zápornými vlastnostmi a přístupem, mohou některým chovancům dokonce imponovat. Naštěstí ne všude dostávají tito pracovníci dostatek prostoru ke svému (ne)konání a dochází k jejich zasloužené diskreditaci. Pak je již na nich, zdali se dokážou přizpůsobit systému, nebo budou nuceni správně sehraný tým opustit.

Vraťme se nyní ke zmíněnému syndromu vyhoření, podle psychologického slovníku autorů Hartl, Hartlová, je to ztráta profesionálního zájmu a zaujetí u příslušníků některé z pomáhajících profesí. Jde o ztrátu činnosti, poslání, nastává zklamání, hořkost, ztrácí se zájem o práci, sebevzdělávání, osobní růst. Snaží se pouze přežít, nemít problémy. Jde o plíživý problém a tím i nebezpečný, kdy po počátečním nadšení a touze po úspěchu nic nepřichází. V prvním stádiu pracovník nic nestíhá, práce ztrácí systém. Druhé stádium je spojeno s výskytem symptomů neurózy, s pocitem, že musí stále něco dělat, výsledkem je chaos. Ve třetím stádiu nastává vzdor, pryč je veškeré nadšení, vše ho obtěžuje, zůstává jen únava a zklamání.¹⁰ Zabránit a vyvarovat se syndromu vyhoření může jednak dobré vedení a kolektiv zařízení, které má pochopení a uznání, dále umění si užít volný čas a mít jiné zájmy, najít si něco na co se člověk do práce těší, mít nadhled, psychickou stabilitu a další.

¹⁰HARTL, P. HARTLOVÁ, H., *Psychologický slovník*, 2000, s. 586

Bude vhodné zmínit vychovatele, kteří by se dali diferencovat do škatulky těch, co nejsou komplexně hodnoceni, ani jako ti dobří, a ani jako ti špatní. Že by se zde jednalo o průměr? Ten je tu, stejně jako u většiny zprůměrovaných příkladů dost ošidný. Jedná se zjednodušeně o ty vychovatele, jež mají k této práci předpoklady, avšak jim chybí citová složka či dobrá vůle ve vztahu k dětem. Na druhou roveň je to zase o těch, jež mnoho předpokladů nemají, avšak se snaží jednat vždy v nejvyšším zájmu dětí a vcítit se do jejich duše, zkrátka mají děti rádi. Pokud si navíc své nedostatky uvědomují a snaží se své chyby postupně eliminovat, jejich předpoklady k práci vychovatele časem hravě předčí, ty prvně jmenované, kteří tak skutečně zůstanou jen v šedi průměrnosti.

Existují naštěstí vychovatelé, kteří jsou prosti čemukoliv, co by mohlo děti negativně ovlivnit. Dokážou se empaticky přenést do problému u dětí, pomáhat jim, vést je nenásilně k vykonávání jejich povinností. Odhadnou správnou míru pomoci, děti si musí též zvykat na jistý díl odpovědnosti a smyslu pro povinnost. Vědí, že přísnost je kontraproduktivní tam, kde to jde i bez ní. Drží slovo a je jim jasné, že musí mít trpělivost, nežli se pohnou ledy v kladném výchovném posunu u dětí. Vymýšlejí postupy a strategie jak dosáhnout co nejlepších výsledků, jejich čas ani energie nejsou překážkou, rádi je vynaloží. Dobře znají své svěřence i rovnoměrnou polohu v jednání s nimi. Umějí motivovat děti k lepšímu chápání světa či smyslu jejich samotného počínání a zařazení do života. Motivovat znamená výrazně ulehčit práci všem zúčastněným. Správně motivované dítě samo spontánně pracuje a vyhledává svůj předmět zájmů, zatím co vychovatelé tak mohou svou energii i využitý čas směřovat k dalším specifickým a potřebným činnostem (například dětem se specifickými vzdělávacími potřebami, poruchami chování, jež se v těchto zařízeních vyskytují ve velké míře). Nepovyšují se nad nikým, vysvětlují nezištně, upřímně různá pozitiva i negativa vyplývající z jejich jednání.

„Pokud existují absolutní mravní principy, pak by mělo být možné je vyjádřit takovým způsobem, který nám dovoluje říci, že určité chování je nesprávné u každého člověka, nejen u dotyčné osoby.“¹¹

Dokážou se oprostít od svého pohodlí a vnímají potřeby dětí. Uvažují v rovině - v co nejhezčí prožitky u dětí, diskutují společně o nich a snaží se je vyplnit, třeba tak, jak by si přáli oni sami. Umějí prosazovat záležitosti, o jejichž celkovém prospěchu jsou bytostně přesvědčeni. Práce s dětmi je správně pohltí, nerozptylují se jinými věcmi a duchem jsou stále s nimi. Děti berou jako partnery, s kolegy mají snahu komunikovat tak, aby zde byly podněty k posunům ve výchovné péči. Směny těmto vychovatelům nevadí, do služby se většinou těší, využitý čas s kamarády - dětmi totiž utíká opravdu rychle. O tom, kolik toho dělají, nehovoří, berou to jako samozřejmost, za kterou vidí jednoznačný přínos pro děti. Spíše je tíží nevraživost a přístup oněch vychovatelů nemajících v sobě ani symboliku vstřícnosti, pro děti něco hezkého udělat.

1.5 Výchova - přísnost a kázeň nebo pochopení, příklad a zájem?

Je jistě třeba dávat více pozitivních zářných příkladů, jež povzbudí a motivují děti ke správnému jednání. Skutečné osobnosti, géniové, na které můžeme být právem hrdí. Například projekt Výchova příkladem iniciovaná pravoslavnou církví ve spolupráci s Nikolajem V. Palatajkovem se zaměřuje na problematiku dětských domovů a výchovných ústavů a integraci této mládeže do společnosti. Neméně zde jde o prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT. Na dějinném příkladu Operace Antropoid jsou vytvářeny dobré výchovné výsledky a pozitivní občanské postoje u dětí a mládeže. Pravoslavná církev označuje tuto operaci jako velký a potřebný čin postavit se proti zlu. Parašutisté a nejlepší osobnosti této církve, jež jim poskytla úkryt v chrámu svatého Cyrila a Metoděje za to zaplatili daň

¹¹ THOMPSON, M. *Přehled etiky*, 2004, s. 37

nejcennější, svými životy. Zároveň byla zlikvidována celá tato církev a její majetek. Kromě historického poznání této tragické doby, tj. haidrichiády a II. světové války, vychází především morální velikost hrdinů parašutistů Kubiše, Gabčíka a dalších, duchovní hloubka jejich lidské a politické oběti. Očekává se, že děti z dětských domovů a výchovných ústavů získají více úcty k duchovním hodnotám života, dále získají vztah k významným místům našich dějin a hrdinským činům. Hrdinsky začala i osvěta, a to ve výchovném ústavu v Děčíně – Boleticích, které jsou určeny pro mladé muže, majících na svědomí velmi závažné trestné činy.¹²

Máme určitě ještě z čeho vybírat, naše i světová historie je bohatá na osobnosti. Dějiny vůbec dokážou člověka v ledasčem poučit, díky nim se lépe poznává současnost, odhaduje budoucnost a dávají mladým lidem dobré příklady. Chlapcům dnes imponují hlavně sportovci, za všechny jmenujme našeho nejlepšího hokejistu všech dob Jaromíra Jágra. Z historie vzpomeňme fotbalistu Josefa Bicana nebo světového zápasníka Gustava Frištenského.¹³ Posledně jmenovaný může jít příkladem takřka neporazitelného jak v ochozech, tak i mimo ně. Jednalo se o naprosto nezlomného charakterního a morálního muže, vlastence, jež se za žádnou cenu v životě nechtěl vzdát. Dívky by mohly vzhlednout třeba k Martinám Navrátilové či Sáblikové, i když ony samy se ztotožňují více s lidmi z kulturní branže, především hudebními idoly. Tady je trochu problém v jejich životním stylu či celkových hodnotách pronikajícím k dětem vůbec, ty je třeba často připomínat a vysvětlovat. Pěstovat v nich vztah k přírodě, k druhým, ke své zemi. Jenže pozor až na přílišné vlastenectví a vzývání hodnot omezených jen na jednu společnost, bez multikulturního rámce.

„Morální citění však nic nenaznačuje o věci samé. Varuje nás jen jako citlivý barometr, zda jednáme v souladu či v rozporu se sdílenými samozřejmostmi svého prostředí. Ve společnostech tak rasistických, že si jejich

¹²ŠUVARSKÁ, E. *Výchova příkladem*, [online]. [cit. 2011-12-12]. Dostupné z: www.pravoslavnacirkev.cz/pamatnik/PAM-projekt_vychova_prikladem.doc

¹³ Česká filmová databáze, *Gustav Frištenský, Biografie*. [online] Česko-Slovenská filmová databáze, © 2001-2011. [cit. 2011-12-01]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/27285-gustav-fristencky/>

*členové ani nejsou vědomi svého rasismu, může morální citění podporovat rasismus a zpochybňovat rovnoprávnost. Většina Čechů hodnotí otřesný antisemitismus Haškova Švejka shovívavě, jako něco docela milého, protože "tak to přece je." Oproti tomu mnoho Čechů takto hodnotilo smíšená manželství křesťanů a židů, či dnes Čechů a Rómů. "Morální citění" je ošemetná záležitost.*¹⁴

A tak je jistě záhodno udávat takové vzory napříč všem společenským bariérám a ukazovat hodnoty, přínos, a to v jakékoliv oblasti, jež vzbudí dětskou či mladickou zvědavost. Takové knihy tomu dříve dost pomáhaly, ty jako by dnes pro některé děti už vůbec neexistovaly.

Zkusme si představit pocity u dětí, které jsou neustále pod nějakým tlakem, zahlceny povinnostmi. Pořád jen slýchávají, musíš, mají třeba slíbenou protislužbu, avšak každodenní stres je všudypřítomný. O právech, odpočinku, hezkém prožitku jim mnoho známo není. Je třeba hovořit s dětmi též o prožitcích, vhodné využitelnosti jejich tužeb a přání. Výborně dochází k vzájemné sounáležitosti a odkrytí karet mezi vychovateli a dětmi při pobytech v jiném prostředí, jež vykazuje na obou stranách jistou dávku improvizace. Děti potřebují cestovat, poznávat, snažit se podchycovat jejich smysluplné trávení volného času a zájmy. Umět se oprostit od všedních starostí, něčím naplňujícím. Zkrátka co je baví. Budou pak mít krásné vzpomínky i poznání. Zároveň se jejich vyváženost jistě kladně projeví v jiných oblastech, třeba těch spadajících do škatulky povinností. Podobně umět odpočívat by měli též vychovatelé.

Jaké hodnoty je třeba dětem předávat? Zajímavý podnět můžeme čerpat od Lindy a Richarda Eyrových. Tito manželé vyznávají názor, že podstatné je učit děti uznávat základní morální hodnoty, jakožto nejdůležitější a nejefektivnější způsob výchovy jakým můžeme přispět k tomu, aby se v životě cítily šťastné. Individuální i společenské štěstí se spojuje s chováním založeným na jistých morálních zásadách.¹⁵ K tomuto nelze dodat nic jiného

¹⁴ KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití*, 2004, s. 79

¹⁵ EYROVI, L. a R. *Jak naučit děti hodnotám*, 2000, s. 8-9

nežli souhlasné stanovisko, lidé nedodržující normy, bývají vyčleněni z každé slušné společnosti a jejich životní naplněnost je takřka nemožné uskutečnit, pokud oni sami se nezmění.

Vybrané hodnoty podle manželů Eyrových:

„Hodnoty bytí (kdo jsme)

poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost a výkonnost, sebekázeň a střídmost, věrnost a zdrženlivost

Hodnoty dávání (co dáváme druhým)

oddanost a spolehlivost, respekt a úcta, láska, nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlnost a milosrdnost“¹⁶

Dá se říci, že v těchto hodnotách jsou zakotveny v širším pojetí veškeré základní ctnosti ovládající nálady a směřování jednotlivých společností a lidí.

Dále se tedy dostáváme k doplnění odpovědi na otázku, kdo má vlastně děti vychovávat. Nejde pouze o předpoklady a kvalifikaci, ale i empatii nebo věkovou vyváženost. Ideální je určitě rodičovský věk, tedy něco mezi třiceti až padesáti lety. Mladý idealista po nástupu ze školy však naráží na faktické a pro něj nepředstavitelné překážky. Ze strany kolegů nevidí neustálou ochotu a oddanost k této práci. Je háklivý na jakékoliv náznaky, jež by mohly děti poškodit. Nutno dodat, že výkony čerstvého absolventa, jsou někdy na hranici možností či obětování mnoha sil a času. Úmyslně byl uveden rod mužský, neboť se týká především mladých mužů. Mladé ženy po nástupu ze školy ubírají většinou dříve ze svých představ a přizpůsobují se systému. Některé i někteří musí místo opustit, poněvadž tento post nezvládají, vzhledem k jejich malým zkušenostem, další se dobře uplatní, avšak pouze do doby nežli si najdou partnera a později mají vlastní děti. Podobně mohou dopadnout ti, co hledají vlastní naplnění, mající spasitelské cíle. Tyto nelze naplnit, ať již z důvodu údajně nevděčné odplaty u dětí, nebo také zklamání z jednání jejich kolegů. Pokud noví vychovatelé předtím zastávali vyšší posty, jsou překvapeni z psychické náročnosti, ale rovněž přílišné rivality, při mnohem nižší hmotné motivaci. Přesto některým uniká fakt, že jde o mnohem více, nežli profit z

¹⁶ Tamtéž, s. 14

finanční zainteresovanosti. Někdy se podaří vychovatelům přicházejícím z jiných odvětví, uklidnit situaci či vášně. Bývají takzvaně nad věcí. Vyvážení a schopní vychovatelé se mohou dobře uplatnit, pokud nevznikají další překážky, například v podobě kolegů, jež s nimi pracují.

Vyváženost tady ovšem komplikuje, bohužel hned několik dalších faktorů: například rodinný stav a tolerance jejich členů, nízké mzdy (jeden, aby měl partnera dobře vydělávajícího, druhý pracovní poměr, majetek a jiné.), časová a psychická náročnost, za další je těžko eticky myslitelné se zbavovat lidí jenom kvůli věku. Naopak mohou kolektiv vhodně doplnit a mít moderní nevyhaslý přínos na děti. Vzdělání je rovněž výhodou, jak porozumět dětem. Ale pozor, chce to komplexnější předpoklady včetně naplnění, které tato práce člověku přináší. Nadšený amatér zmůže často více nežli otrávený profesionál, „*neboť již samotná snaha pomoci druhým zpravidla kladně ovlivní i toho, kdo chce pomoci.*“¹⁷

Je potřeba, aby každý přispíval něčím do vínku. Jeden manuálně pracovními aktivitami, druhý svou šikovností či technickou zdatností, jiný svými příspěvky na zviditelnění dětského domova, další sportem, kulturou, cestováním, ale také bohuľostí, vztahem a láskou, zkušenostmi lze děti oslovit a dobře ovlivnit. Dokázat vést děti k pracovním aktivitám a vztahu k prostředí kde žijí. „*Všechny krátkodobé přechodné a okamžité způsoby naplnění smyslu, které jedinec objevil od svého mládí, by ho mělo vést k dlouhodobému životnímu smyslu – k osobnímu "povolání".*“¹⁸

Není třeba děti přísně sledovat, neboť ti co se o ně opravdu zajímají, je tím zároveň i kontrolují a lépe pochopí. Ovšem pozor na příliš zajištěný a plánovaný program připravený na míru pro děti v dětském domově, ztěžuje to jejich samostatnost a pozdější adaptaci v životě. Možná je to dané také tím, že i za ty starší děti nesou hlavní odpovědnost vychovatelé, děti bývají z obliga a jejich rodiče se starají jen v omezené míře (někteří vůbec), například při pobytech s nimi.

¹⁷ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, 2003, s. 67

¹⁸ TAVEL, P. *Hledání smyslu života podle Emanuela Frankla*, 2007, s. 27

Nakonec je potřeba ocenit snahu u všech těch, co vychovávají děti, nejen v náhradní výchově, která je navíc protkaná různými specifickými okolnostmi. V té je to však ještě složitější, mají-li vychovatelé své vlastní rodiny, děti. Skloubit v obou případech tuto práci, není nikterak jednoduché. Neustále se opakující činnosti, neohraničená pracovní doba, odpovědnost různých úkonů, společenská kontrola přetrvávající problémy, neočekávané překážky, za to očekávaný výčet kreativních a dalších pozitivních vlastností z hlediska nároků na ně, jsou velmi vyčerpávajícími a mohou vést až ke známému syndromu vyhoření. Projevuje se zde žárlivost dětí na obou stranách, své může vykonat partnerova nespokojenost či malé pochopení. U vychovatelů pak probíhají myšlenky, zdali nezanedbávají vlastní děti na úkor těch z dětského domova, případně opačně.

Těžko zde hledat vyvážený ideální systém bez toho, aby k nerovnoměrnostem nedocházelo. Vnímání intenzity potřeb dětí ve skupině a přitom vědět, že není v silách a možnostech je všechny naplňovat, ovlivnit i s tím se musejí vychovatelé vyrovnat. Dokázat se přenést do jejich světa a hledat nástroje pozitivního ovlivnění dítěte. Sociální dovednosti a jejich častý nácvik rovněž nenabývá potřebných rozměrů. Psychická stabilita musí být nedílnou součástí výbavy vychovatelů. Měli by být schopni vytvářet modifikaci takového chování, jež pomůže k redukování agresivity a impulzivitu, vedoucí ke zklidnění dítěte.¹⁹ Umět se poučit ze situací i svého jednání, jít příkladem, umět přiznat svou chybu, plnit sliby, ani to nesmí vychovatelům chybět. Těm, kterým to alespoň trochu vychází, patří velký dík i uznání, stejně jako jejich rodinám.

¹⁹ ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*, 2007, s. 168

2. NEPODŇETNÉ RODINY – OHROŽENÉ DĚTI

2.1 Děti z oslabených rodin nebo oslabené děti z institucí?

„Už dávno bylo řečeno: «Cti otce svého i matku svou!» Já myslím, že máme k tomu přidat: A měj úctu k duši svého dítěte! Pamatuj na generace budoucí!“²⁰

Vztah k potomkům bývá klíčový, pro jejich další hodnotný rozvoj. Bez ohledu na situaci je nutné jednat v zájmu rodiny jako celku s důrazem na vhodné řešení v zájmu dítěte. Nemyslet pouze na sebe a empaticky se vcítit do těch druhých má blahodárny vliv na sebe sama a na děti obzvlášť. Takové působení se odráží kladně na jejich budoucím jednání.

Události života mohou přinést různé rozuzlení a s vyplývajícími problémy si ne vždy rodina poradí. V tomto případě je na společnosti, zdali podá pomocnou ruku, která rozhodne často o osudu všech členů domácnosti. Naskytl se nyní prostor pro odpověď na otázku položenou v úvodu. Co je tedy lepší - dobrý dětský domov nebo dysfunkční rodina? Pro osobnost dítěte je jistě lepší být v kvalitním dětském domově nežli v rodině, kde prožívá jednak citovou, tak i sociální deprivaci. Takovou rodinu jen tak něco nezlomí, aby změnila své chování vůči dítěti, řádně se o něj starala a poskytla mu podmínky pro jeho zdárný vývoj. Potenciálně vhodná pěstounská rodina by byla jistě vhodným ekvivalentem pro ty mladší děti nebo starší, jež tuto formu upřednostňují. Na druhou stranu i výborné dětské domovy, Klokánky či pěstouni, nejsou adekvátní náhradou vůči rodině jen občasně neplnící svou funkci, alespoň s částečným citovým přínosem. Je tu totiž při poskytnutí vhodné podpory a léčby reálná šance k nápravě.

„Snad by bylo možné jednat tak, abychom spojili náklonnost a povinnost... třeba když budeme řádným a milujícím rodičem.“²¹

²⁰ MASARYK, T. G. *Ideály Humanitní*, 1968, str. 57

²¹ ROBINSON, D., GARRAT, CH. *Etika*, 2002, s. 82

Trochu jiná situace a východisko je u rodin, v nichž dítě prožívá především sociální deprivaci. Zde by jednoznačně měla přijít pomoc zvenčí v zájmu dítěte, rodiny, společnosti. Rodina rozhodně nezatíží negativně osobnost dítěte, probíhají tu normální vztahy, podněty vyzývající k pozitivnímu jednání v rámci možností, které se nabízejí. Spočítáme-li náklady na výchovu v ústavním zařízení měsíčně zaokrouhleně asi 30 000,- Kč,²² kde dojde k narušení vzájemných vazeb a přirozenějšího rozvoje daného jedince a náklady na pomoc konkrétní rodině, budou v ročním součtu o statisíce nižší. V každém případě se vyplatí rekvalifikace rodičů, účelná pomoc při hledání zaměstnání a bytových podmínek.²³ Na místě je i dočasné zajištění v podobě vyšších dávek státní sociální podpory do té míry, aby byla plně zajištěna sociální funkce rodiny. Konečný verdikt soudu, který zní: ústavní či jiná náhradní výchova zde není rozhodně na místě.

Do výčtu rodin neplnících své základní poslání patří ty, kde děti zažívají citovou deprivaci. K té může docházet z více důvodů. V rodině se nenachází nikdo, kdo by o dítě projevoval všestrannější zájem, vyslechl ho, byl mu nápomocen a oporou. Dítě se nemá na koho obrátit, komu důvěřovat, narodilo se jako nechtěné. Rodiče neprodukují žádnou snahu, nebo ji komplikují závislostmi, nemocí, občas svými projevy rovněž jejich noví partneři. Jsou zde bohužel i rodiče vybízející a učící vlastní děti, porušovat běžné normy a vzít za své takové, jež mají hloubku antisociálního charakteru.

„Neodpovědnost v sexuální životě dává možnost narození dětí neplánovaných, nechtěných, geneticky zatížených (rodiče s vysloveně genetickou vadou) nebo dětí, pro něž není připraveno vhodné prostředí ani péče.“²⁴

Dalším důvodem je neuspokojování citových potřeb kvůli zaneprázdněnosti pracovní či jiné důležité činnosti, popřípadě dlouhodobého odloučení. Tady by se již rodič o dítě eventuálně starat chtěl, je zde použito

²² ZELENÝ, S. *Dětské domovy ano či ne?*, rozhovor pro Český rozhlas 1 – radiožurnál, pořad Výzvy přítomnosti ze dne 2.10. 2011. [online] Český rozhlas, © 2011. [cit. 2011-11-28]. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/vyzvy/_zprava/956313

²³ Tamtéž

²⁴ DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*, 1986, s. 15

záměrně jednotné číslo, poněvadž se jedná převážně o samoživitele, kterého nemá kdo nahradit. Ekonomická podstata bytí přináší do vztahu rodič – dítě takové těžkosti, kdy pracovní vytížení k uspokojování sociálních potřeb je natolik enormní, že není času ani síly dítě v tomto ohledu plně uspokojit. I když probíhá snaha zamezit sociálním problémům, stejně se jim rodina někdy nakonec nevyhne a navíc z toho vyplyne přidružená psychická deprivace u dítěte.

Potíže přináší také chybějící role psychicky vyzrálého muže – otce, jakožto velmi potřebného vzoru, koordinátora, zastávce a rádce v rodině, hlavně chlapci se nemají s kým ztotožnit. To přináší každopádně své důsledky v podobě nevyrovnané osobnosti dítěte, nesoucí v sobě plno trpkosti, ublížení a uchylující se k náhradním alternativám, mnohdy delikventního rázu.

„Při narození jsme jako čistý bílý list, na nějž postupně piší rodiče, učitelé, skupiny vrstevníků, média a řada dalších ideologických sil. Vliv společnosti na naši morální osobnost je neporovnatelně větší než jakékoli genetické dědictví a téměř plně odpovědný za vše, díky čemuž jednáme lidsky a morálně. Nemá proto smysl hovořit o nějaké absurdní fikci typu "lidské přirozenosti", která by existovala nějak presocionálně.“²⁵

Často se ve většině případů matka samoživitelka snaží o solidní materiální zabezpečení nad rámec základních potřeb. K tomuto většinou příjmy nedostačují, a tak se dostávají vesměs k nevýhodným půjčkám, jelikož pro banky nejsou klienty s dostačujícím kreditem. Tento akt se pak neblaze odrazí ve fungování rodiny, přináší další potíže včetně psychických, s doprovodem psychopatologických jevů až k jevům poruchy osobnosti, které se projevují neobvyklými vzorci chování, podmíněnými extrémními osobnostními vlastnostmi.²⁶ Kdo těmto neúplným rodinám vlastně dokáže primárně pomoci? Občanské sdružení a neziskové organizace, jimž za to patří velký dík, na to sami i přes velkou snahu nemohou stačit. Navíc granty a dotace jsou nedostačující. Smutný je především fakt, že někdy nejvýše honorovány jsou ty organizace, o kterých v praxi nikdy nikdo neslyšel. Odborníci spadající do této

²⁵ ROBINSON, D. GARRAT, CH. *Etika*, 2004, s. 16

²⁶ NÝVLTOVÁ, V. *Psychopatologie pro speciální pedagogii*, 2010, s. 177

problematiky, by jistě mohli vyprávět. Řeší se až pozdější důsledky, které přinesly nežádoucí jevy u dětí i rodičů v psychickém rozpoložení, frustraci, v porušování norem, v závislosti na návykových látkách, v páchání trestné činnosti a podobně. V těchto případech dochází často k odebrání dětí, ať již z důvodu jejich výchovných problémů, tak také pro nezvládnutí rodičovské role. Neúplná rodina neplní svou funkci z důvodu selhání rodiče – vychovatele, je dostačujícím příznáním pro intervenci do náhradní péče či etopedického zařízení. Je otázkou, zdali se skutečně a důkladně prozkoumají další okolnosti týkající se této rodiny.

„Každý člověk má své zvláštní povolání či poslání, aby v životě vykonal určitou konkrétní úlohu, která vyžaduje splnění. V tom se nedá nikdo nahradit, stejně jako nikdo nemůže život zopakovat. Úloha každého člověka je tedy stejně jedinečná, jako je jedinečná jeho příležitost ji splnit.“²⁷

Především zajímal-li se někdo o to, kdo je otec dítěte. Často sociální pracovníky a soudy uspokojí tvrzení, že se otec s rodinou nezdržuje a o dítě nezajímá. Přitom právě otec i se svou rodinou by se mohli zasadit o nápravu, probudit svoji rodičovskou či příbuzenskou odpovědnost, hrdost, vykrytalizovat naději v kladné vyřešení situace. Stále se tento fakt opomíjí, přestože příslušné orgány tvrdí, jak vyčerpaly veškeré možnosti v rodině a v náhradních mimoústavních institucích.

Mezi další stavy ohrožující děti, patří též porucha osobnosti některého z členů rodiny. Dochází zde k nebezpečí pro ostatní členy domácnosti. Bohužel jsou známy případy, kdy teprve po strašném činu této osoby, s tragickým koncem, byla učiněna přítrž jeho jednání. V tomto případě by měla primárně jednat Policie České republiky a situaci nepodceňovat. Dále by mělo být v zájmu dalších orgánů – sociálních služeb, justice se tímto problémem zabývat, prošetřit ho a nabídnout možnosti ne urychleného, nýbrž okamžitého řešení.²⁸

²⁷ TAVEL, P. *Smysl života podle E. Frankla*, 2007, s. 27

²⁸ Například Zákon č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím (vykázání násilníka ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj)

Posledním příkladem jsou rodiny, které mají omezené schopnosti vykonávat péči o děti, ať již pro své nebo jejich tělesné či smyslové postižení, lidé nemocní, staří a další. V případě rodin se sociálním aspektem a pracovním vytížením z důvodu uspokojení základních biologických potřeb, by měla přijít účinná pomoc státu a dalších jim podporovaných institucí. U ostatních zmíněných bez vydatnější, všestrannější podpory v širší rodině, státu, spádové obce, někdy nepomůže ani maximální přístup, bude minimální šance při pokusech o jejich sanaci. Pak je důležité hledat u mladších dětí jakékoliv jiné možnosti nežli ústavní výchovu. Výjimkou mohou být větší sourozenecké skupiny a jejich úzké vzájemné vazby, kdy pro mladší dítě je lepší odejít společně se staršími sourozenci. Začít je hlavně potřeba hledat řešení v dané domácnosti, zkusit to u širší rodiny, přátel, v místě bydliště a pokračovat takto dále. K tomu, aby se včas podařilo odhalit a vyřešit počínající problém, je nutná všímavost příbuzných, okolí, školy, lékařů a jiných.

2.2 City činí děti a společnost šťastnějšími

V této fázi je vhodné místo osvětlit si pojem psychická deprivace. Jde o důležité poznání, které světu přinesl výzkum českých autorů Zdeňka Langmeiera a Zdeňka Matějčka již v roce 1963. Přínos těchto zjištění pro práci s dětmi byl a dodnes je naprosto obrovský. O co se jedná. Znamé potřeby biologické, nebo můžeme je nazývat též sociální, musí být plně uspokojeny, aby dítě mohlo přežít. Jsou i základní potřeby psychické, které pokud nebudou od počátku uspokojovány, nemůže se dítě vyvíjet v psychicky zdravou a zdatnou osobnost. Dobře definováno a ověřeno je těchto pět vitálních potřeb:

1. Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů.
2. Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech,
3. Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů
4. Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty

5. Potřeba otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy.²⁹

Podle autorů Koukolíka a Drtilové jsou deprivanti lidé »medicínsky« zdraví, nicméně emočně a hodnotově oploštělí, jejich poškození (»zmrzačení«, »nevyvinutost«, »zastavený růst«, »odchylný růst«...) se projevuje oploštěním nebo nepřítomností vyšších úrovní emotivity i vyšších hodnot a dalšími znaky, mezi něž patří destruktivita.³⁰ Jinak řečeno, tyto lidi nelze chápat jako nemocné nebo jako lidi s poruchou osobnosti, „i když například ofenzivní deprivanti mívají řadu znaků, které charakterizují antisociální poruchu. Jedinec s touto poruchou se chová antisociálně prakticky vždy, všude a ve všech souvislostech, například i vůči vlastním dětem, neboť svým způsobem, přestože je přičetný, »nemůže« jinak.“³¹

City a náklonnost druhých, slyšet že je má někdo rád, potřebují však děti po celou dobu až do dospělosti. V každé životní fázi, potřebuje člověk někoho, komu na něm záleží, kdo ho doprovází. Děti nás potřebují mnohem více, nežli si dokážeme připustit. Po uspokojování jejich citové oblasti, je to učení chápání souvislostí a hodnot, projevování zájmů, komunikaci se světem. Zvláště při přecházení z dětství do světa dospívání, které nastává po osmém roce života. V této době potřebují děti pochopit, že získávají nová privilegia, ale mají mít již odpovědnost a současně se dozvídat o nových věcech, například o sexualitě. Měli bychom se v této době chovat k dítěti, jako k rovnocennému partnerovi, který pochopí mnohé.³²

Působit „na sebevýchovu ve vytváření charakterových rysů jedince označujících chování jednak vůči sobě samému a jednak vůči ostatním lidem. Charakter patří mezi geneticky nejméně ovlivnitelné rysy, a proto má člověk za svůj charakter také plnou odpovědnost.“³³

Děti musí stát nad jinými povinnostmi i hodnotami, jedná se o vyšší zájem nad těmi ostatními, to si však řada rodičů neuvědomuje a situaci podceňuje. Problémy vyúsťující v nežádoucí projevy na sebe nenechají dlouho čekat.

²⁹ MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, 1997, s. 8

³⁰ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ J., *Zlo na každý den, Život s deprivanty I*, 2001, s. 206

³¹ Tamtéž

³² EYROVI, L. a R. *Jak naučit děti hodnotám*, 2000, s. 78

³³ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, 2003, s. 66

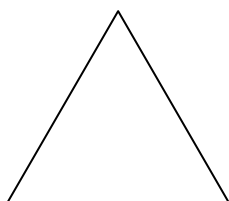
Vrací se to jako bumerang, možná s tím někteří rodiče a vychovatelé počítají, soudě podle jejich jednání skloubeném s nepoučitelností.

Geometricky vzato můžeme vytvořit čtyři obrazce, kdy každý jednotlivě, odráží základní problematické jevy vyúsťující v nežádoucí osobnost daného jedince. První můžeme nazvat asociálním čtvercem charakterizující hned tato čtyři níže pojmenovaná závažná spojení vůči dítěti:

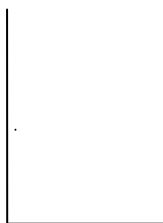
- 1) citová deprivace, samota, nedostatečné projevy externího zájmu
- 2) sociální deprivace a nevyhovující prostředí včetně osob v okolí
- 3) nevhodná, nepodnětná výchova v dysfunkční rodině
- 4) geneticky zatěžující okolnosti, dědičnost různých nežádoucích vlastností, temperamentu a osobnostních rysů

Asociální čtverec či velmi nebezpečná krychle uvádějící všechny čtyři nežádoucí jevy

Delikventní trojúhelník se třemi libovolnými výše popsány zátěžemi

Dysfunkční úhel se dvěma lhostejno jakými spojeními

Nevyzpytatelná přímka s jedním jakýmkoli aspektem zátěž

2.3 Pozor, nebezpečí z prodlení

Výraz z nadpisu této podkapitoly je používán v dopravě jako naléhavé upozornění a zároveň varování před hrozícím nebezpečím. Pokud bude kladen důraz na primární prevenci ve výchově, nemusí docházet k selhání jedinců v delikventních souvislostech. Pro vývoj dítěte je důležitý včasný zásah, aby k citovému a sociálnímu strádání v jejich rodině se nepřidaly další psychické problémy a dále nevznikly normy, které se vymykají a způsobují komplikace nejen jim samotným, ale i celé společnosti.³⁴ Není-li zásah možný uvnitř rodiny a vyžaduje-li to situace, nezbyvá nic jiného, nežli po předběžném opatření i bez návrhu okresního soudu dítě odebrat a přemístit mimo rodinu. Okresní soud musí tento návrh bezodkladně provést ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) a policie, třeba i proti vůli dotyčných osob, kterých se tento akt týká. Předběžné opatření platí jeden měsíc, v případě pěstounské péče tři měsíce s možným prodloužením o dalších šest měsíců. Pokud dotčená rodina nebo někdo jiný podá návrh na zrušení předběžného opatření, musí soud rozhodnout do sedmi dnů od jeho podání.³⁵ Okresní soud ve spolupráci s OSPOD rozhoduje o umístění v zájmu dítěte. Podle zákona o rodině (94/1963 Sb.) vychází pěstounská péče nadřazeně před ústavní výchovou.

„§ 46 (2) Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péčí, soud ústavní výchovu zruší.

(3) Bylo-li nařízeno opatření podle odstavce 1, je soud povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péčí. Za tím účelem zejména

a) si vyžádá zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí,

b) si opatří vyjádření dítěte, je-li ho dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné, a

³⁴ Tamtéž

³⁵ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 76 a

c) vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska. „³⁶

Ano, již poměrně dlouho, respektive téměř deset let, by se měly vyčerpat veškeré možnosti jiného umístění nežli do ústavní péče. Někde se tomu skutečně tak děje, jinde zdánlivě, byly alternativy vyčerpány. Je třeba si uvědomit, že se jedná o složitý proces plný jedinečných případů při rozhodování konkrétních úředníků a soudců. I tady se chápe individuální vnímání každého případu či rozhodnutí. Co vypadá na první pohled jednoznačné, nemusí se tak jevit při bližším prozkoumání. V současné době je někde již téměř každé konkrétní zařazení nejen obhajitelné, ale rovněž vesměs oprávněné, byť se ještě nějaký ten škrálop najde. Jsou však místa, kde OSPOD postupuje nebo soudy rozhodují podle tabulek a všelijakých návodu bez lidské stránky, rozumu a snahy skutečně pomoci. Bohužel máme u nás oblasti, kde je v různé míře ohrožena až třetina rodin. Při odhalení nebo prohloubení problémů, ale i bez těchto činitelů, nápadně tyto rodiny s dětmi případově i osudově připomínají, co prožívali klienti před zařazením do náhradní výchovy.

³⁶ Zákon o rodině, č. 94/1963 Sb., § 46/2, 3

3. PĚSTOUNSKÉ RODINY JAKO HLAVNÍ PILÍŘ NÁHRADNÍ VÝCHOVY

3.1 Dětské domovy – obtěžující nebo potřebná instituce?

*„Jednou z možností, jak lépe hmotně a po organizační stránce zabezpečit pěstounskou rodinu, bylo zřizování zařízení pro výkon pěstounské péče. Fakt, že těchto pěstounských zařízení výrazně ubývá, není způsoben nezájmem ze strany pěstounů, ale ze strany zřizovatelů těchto zařízení. A to výrazně od roku 2004, kdy stát nepřevzal zodpovědnost za fungování těchto zařízení“.*³⁷

Pro část dětí může být ústavní výchova adekvátní alternativou ve srovnání s pěstounskou péčí. Část neznamená většinu, spíše pravý opak je pravdou. Do této části spadají především děti staršího věku, které by si asi těžko zvykaly na novou rodinu. Dále se jedná o děti s různými poruchami, tyto by se mohly v některých případech stát dokonce nebezpečím pro ostatní děti v pěstounské rodině. Často totiž potřebují neustálý dohled a ten by byl u zaměstnaných pěstounů problematický. Těžko se umísťují velké sourozenecké skupiny, nejsou výjimkou čtyř a vícečlenné. Tam by mohlo docházet při rozdělení k traumatizujícím okolnostem. Dalším faktorem bývá spádové místo, odkud rodina pochází. Pokud se totiž nenajdou vhodní pěstouni v této oblasti, bude značně komplikovanější styk dětí s původní rodinou. Přání dítěte, má též zajisté vliv na jeho umístění. Nedostatek náhradních rodin a zařízení neústavní výchovy, se odráží ve vyšším počtu dětí v dětských domovech.

³⁷ Sdružení pěstounských rodin, Připomínky Sdružení pěstounských rodin k návrhu zákona, *kterým se mění zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a další zákony*. [online]. Sdružení pěstounských rodin, © 2009. [cit. 2011-11-05]. Dostupné z: <http://www.pestouni.cz/pestouni/aktuality/cz/223/pripominky-sdruzeni-pestounskych-rodin-k-navrhu-zakona-kterym-se-meni-zakon-c-359-1999-sb-o-socialne-pravni-ochrane-deti-a-dalsi-zakony/>

Rodičům a často i dětem vyhovuje model ústavní výchovy, jelikož na pracovníky dětských domovů tolik nežárlí a nevidí zde takové potenciální nebezpečí ochromení vzájemných vztahů. Pak to může být vidina pramenící z celkového zabezpečení a hmotných výhod, včetně pohodlnějšího pojetí bez zásadního přičinění. Setkáváme se i s názory, že přece děti nebudou vychovávat cizí lidé (rozumějme pěstounské a adoptivní rodiny), jako by vychovatelé a ostatní pracovníci ústavních zařízení nebyli cizí, ale jim vlastní. Těžko si lze dále představit tyto rodiče, platících podle dnešních návrhů více, nežli je tomu dnes. Oni totiž již nyní částečně musí přispívat na dítě v ústavní nebo pěstounské péči, přičemž v současné době většina z nich své závazky stejně neplní. Dětské domovy a ústavy mají veliké potíže s vymáháním peněz, vše se řeší přes soudy, policii. Pro pěstounské rodiny, bude splnění závazků od rodičů dětí ještě o dost složitější, proto by je měl někdo bezplatně zastupovat, měly by se mít na koho obrátit. Nejedná se o jen o tuto záležitost, nýbrž i o další tíživé jevy. Na mysl přichází OSPOD nebo využít diagnostické ústavy a centra. Problémy jsou v tomto ohledu tíživé, mimo odpovědných rodičů umístěných dětí, jež nemají dluhy a pravidelně platí, ale tyto jsou ve velké menšině. Ledaže se jedná o sirotky, ale těch je v současné době jako šafránu, například v celé Praze jsou to v ústavní výchově dvě děti, dnes již plnoletí sourozenci z Dětského domova Klánovice. U těchto je alternativa, si za předepsané náklady strhávat danou částku z jejich sirotčích důchodů.

Další skupinou jsou polosirotci, těchto je již o poznání více, ovšem mnozí vinou nízké pracovní aktivity svého zesnulého rodiče nezískají sirotčí důchod, i tam je očekáváno plnění závazků u druhého z rodičů. V každém případě by mělo docházet k nepřerušování plateb za stranu rodičů, platí to zde, mělo by to platit i v rozpadlých soužitích. Je to určitě jedna z hlavních prevencí, jak předcházet nežádoucím sociálním aspektům. Stát by měl převzít odpovědnost za tento stav a pomoci tak tím, že platby za nezodpovědné rodiče uskuteční a posléze bude na nich peníze vymáhat. Z tohoto vyplývá, že nežli dojde k posunu a většímu zastání rodin dětí, ke kvalitní prevenci, účelné nikoliv účelové sociální politice, zajištění dostatku pěstounů a z tohoto využitých zkušeností, plus dalšího nutného, bylo by velice unáhlené promptně

uzavírat dětské domovy, jež mají u jisté části dětí, dnes zde pobývajících, své opodstatněné využití. Pravděpodobně i do budoucna, bude třeba určitou (asi větší, tudíž podstatnou) část kapacity v dětských domovech zachovat. Dokud nedojde k rozvinutí pěstounské péče jako takové, (může k tomuto dojít v poměrně krátké době) platí to u převážné většiny již umístěných. V některých regionech bude tento proces komplikovanější jinde asi méně. Jižní Čechy, Vysočina, jižní Morava, tady se budou rodiny odpovídajícím nárokům na výchovu hledat snáze. Tak tomu bylo před sto lety, tak tomu bude pravděpodobně i dnes. Pomohou rodinné tradice, víra, lidská stránka i větší průhlednost do vnitra rodin.

Již řadu let se do dětských domovů povětšinou dostávají děti, pro něž bylo toto umístění až posledním řešením. Nic jiného se nenaskytlo a ani nepřicházelo do úvahy. V této fázi, přichází na mysl možná varianta v podobě pěstounských zařízení, zřizovaných přímo v dětských domovech. Pěstouni, by mohly nejen přicházet do již uvolněných rodinných buněk, ale také přímo k tamějším dětem a nahrazovat tak současný drahý a někde nepříliš ideální systém, ale nesmíme zapomenout na náklady na provoz. Ty mohou být skutečně vysoké, zvláště ve starší či přímo v historické zástavbě. Otázkou je, kdo je tedy bude hradit, když zřizovatelé nemusí být nutně majiteli objektu. K jakému účelu budou sloužit, zda by pak nedošlo k jejich devastaci, či to není v rozporu s původním záměrem, pro který objekty doposud slouží, nebo byly pro tento účel darovány. O tom všem musí být předem rozhodnuto. Prostor by zde mohly získat také zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, například Klokánek. Ten by mohl přechodně zastupovat mimo pěstounské rodiny, veškerou náhradní péči o mladší méně problematické děti, přičemž náklady na provoz by se tímto snížil nejméně o třetinu.³⁸ Někdy uvádějí srovnání až poloviční úspory, zde se jedná o ty nejmenší děti v kojeneckých ústavech, kde je péče velice nákladná. Prodražuje ji hlavně poskytovaná pomoc nemocným dětem. Postupně a pozvolna by se tento model u části dětí nahrazoval rodinnější formou náhradní výchovy. Vedle dětského domova by tak fungovala

³⁸ FOD, *Novela versus Klokánky*, Fond ohrožených dětí zpravodaj, zvláštní číslo 2/2011, s. 3

nadále náhradní výchova v podobě pěstounské péče, popřípadě nově profesionálních pěstounů. Možná se zřizovatelé uchýlí k jiné formě zařízení, kdy si od každého něco vezmou, tedy z Klokánků, z dětských domovů, pěstounů, SOS vesniček a dalších. Pokusí se vytvořit domov a péči v něm takovou, která nebude svázaná tolika předpisy a nařízeními a tím bude variabilnější v projektech, stylu výchovy, podmínkách a zároveň sníží náklady na jejich provoz. K tomu přičtíme lepší pozici a renomé pro umístění nových klientů, zvláště dnes, kdy panuje při tomto rozhodování určitá hysterie a nedůvěra v dětské domovy, jakožto subjektu neodvážejícímu kvalitní péči. Bylo by ale třeba neodolat tlakům na zvyšování podpory u této formy, neboť ekonomické faktory spolu s přirozenějším systémem, patří k jednomu z hlavních argumentů pro tyto změny. Stejně tak by nebylo žádoucí, ponechávat pěstounským rodinám vysoký počet dětí, s výjimkou sourozenců. Jednalo by se tak vlastně o dětský domov naruby. Nesmíme zapomínat, že tradiční model muže a ženy a jejich výchovy má své mantinely.

Ve dvou dětských domovech na Slovensku šli před časem cestou, kdy vychovatele tvoří rodinný pár, který se s druhými manžely střídá po jednom týdnu.³⁹ Podobně je to i v Klokánku, ale tam téměř výhradně převažují ženy – tety, a to od určitého věku dítěte, zpravidla po osmém roce již není výhodné. Děti totiž potřebují také vzory druhého pohlaví. Ještě jedna zajímavost, je tomu již dávno, kdy již v normalizovaném Československu podobný model fungoval také u nás, a to v Dětském domově Praha – Klánovice. Na jedné z budov sloužili dva manželské páry, každý měl na starosti jednu skupinu. Blíže se k tomuto vrátíme v podkapitole Dětský domov Klánovice.

Každopádně je ale důležité získávat nové pěstounské rodiny pro děti, pro něž má výchova mimo ústavy zásadní význam. V neposlední řadě jsou to nesporně mnohem nižší náklady na výchovu ve vylepšeném citovém a hodnotovém provedení. Ovšem pozor i v době absolutního rozkvětu pěstounské péče za první republiky dětské domovy existovaly, nota bene etopedická zařízení pro děti a mládež. Velmi sporné jsou návrhy zrušení

³⁹ ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, 2007, s. 116

diagnostických ústavů, bývají posledním „požehnáním“ pro děti, se kterými si nikdo neví rady. Nastupují tam děti nejen přímo z biologických rodin, ale též od pěstounů, občas i z Klokánků, z adopce a dalších. Diagnostické ústavy by mohly částečně suplovat potřebné instituce, jež budou zapotřebí pro lepší fungování pěstounské a konec konců další náhradní péče, například profesionální pěstounské rodiny. Mohly by být též záchytným bodem v nenadálých situacích, poradenským stimulem, kontrolním bodem. Mají nenahraditelnou základnu v podobě odborníků jejich sešranosti, naopak by bylo vhodné této instituci rozšířit kompetence. Cožpak si nelze vzít ponaučení z okolních zemí, třeba Slovenska, kde diagnostické ústavy schází?

Česká televize uvedla, že v průběhu roku 2013 má přijít zrušení kojeneckých ústavů, tyto se potýkají s nízkým ekonomickým rozpočtem. Nahradit by je měly z důvodů finančních, citovou deprivací nevyjímaje, pěstounské rodiny, v tomto případě nejdříve na kratší čas, nežli dojde k jejich umístění, ty profesionální. Tyto rodiny by se tedy měly o děti, nejen takto malé, starat do určité doby, dokud nedojde k adopci či přesunu do pěstounské rodiny, popřípadě návratu do té původní. Víme, že 90 % dětí z kojeneckých ústavů se přemísťuje jinam nežli do ústavní výchovy. Těch zbylých 10 % bývají děti mentálně retardované, těžce tělesně postižené a pouze 3 až 4 % posílí statistiky běžných dětských domovů. Pojdme profesionální pěstounské rodiny rychle hledat a získávat. Určitě se budou ty kvalitní, funkční nacházet, ale počkejme chvíli, až tento systém bude lépe zavedený, zvláště pro postižené děti, kde by bylo potřeba nákladnější vybavení na péči. Proto i zde bude muset být ještě jedna možnost a tou by měla být státem garantovaná péče, třeba v jiné formě a samozřejmě s mnohem nižší kapacitou. Naštěstí jisté zdroje s tímto počítají.⁴⁰

Otázkou ovšem zůstává, bude-li počet míst v komplexní náhradní péči i s dnešní kapacitou, vůbec dostačující. Nesmíme totiž zapomínat na primární prevenci, podloženou zájmem se tímto problémem zabývat a pomáhat lidem

⁴⁰ Česká televize, *Stát chystá rušení dětských domovů*. [online]. Česká televize, ©1996–2011. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/137247-stat-chysta-ruseni-detskych-domovu/>

ocitnuvším se v krizové sociální nebo traumatizující situaci. Předcházet neblahým důsledkům znamená řešit spoustu otázek podpor, jednak materiálních, dále morálních a lidských. Kvalitní sociální politika je z tohoto hlediska velice důležitá. Mnohdy se totiž naskytá řešení, ale nikdo se jim nezabývá a není páky, která by s tím pohnula. Odpadla by tak zbytečná institucionální péče u některých dětí. Dalším aspektem je zachování části dětských domovů s nižším stavem oproti současnosti s nabídkou využití těch dětí, které bude problematické umístit do pěstounských rodin a jiných zařízení. Pokud bude docházet k pozvolnému posunu ve prospěch pěstounství ideálně, vyjdou jistě časem na povrch okolnosti, nahrávající částečnému zachování ústavní výchovy, ovšem na základě jejího dalšího rozvoje. Pěstounské rodiny nebudou mimo jiné schopny absorbovat vyšší a vyšší počty dětí. Předpokládaný nárůst pramení z nešťastné sociální, a lidem obrácené politiky.

K tématu pěstounství zde budeme citovat profesora Matějčka, jehož pohled na věc by se v současnosti nikterak neměnil, chybí totiž fundovaný aparát sociální služby i zkušeností, výjimkou by asi pravděpodobně bylo označení romských dětí. Nicméně v citovaném textu je patrné přání snižovat jak počty zařízení, tak i dětí v nich. *„Domnívám se, že tato funkce pěstounské péče je dnes už do značné míry překonaná a že by nemělo mnoho smyslu nahrazovat nynější péči o děti v dětských domovech pěstounskou péčí z principu všeobecně. Upadli bychom patrně do týchž obtíží, s nimiž se nutně musejí vyrovnávat v jiných zemích. Odejdou-li totiž u nás vhodné děti včas do adopce, bude-li plně rozvinut preventivní program na pomoc rodinám ohroženým a rodinám na nízké socioekonomické úrovni, budou-li vybudovány rodinné dětské domovy atd., nezbude patrně mnoho dětí, které by byly potencionálními uchazeči a pěstounskou péčí. Mám však za to, že by do této kategorie mohla spadat část cikánských dětí, které jsou dnes v dětských domovech, které jsou méně často adoptovány a u nichž je přece jen daleko větší naděje na vývoj vyspělejší osobnosti v péči rodinné než v péči ústavní.“⁴¹*

⁴¹ MATĚJČEK, Z., *Výbor z díla*, 2005, s. 223

Nutno podotknout, že profesor Matějček měl optimistický, ba až idealistický pohled na zařazení dětí s výchovnými problémy, kdy zastával názor na jejich působení ve vhodných pěstounských rodinách. Podle něj by se jednalo jen o některé děti, jejichž heredita je závažná, prognóza vývoje velmi nejistá a neosobní kolektivní péče by je mohla vystavit trvalému poškození duševního vývoje. Jednalo by se dále opět o část dětí s poruchami učení, sníženými rozumovými schopnostmi, hyperaktivitou a podobně. Jedním dechem však dodává, že by šlo pouze o malou část těchto dětí s poruchami.⁴² Možná budoucnost ukáže lepší adaptibilitu u dětí s poruchami, hlavně u těch, co budou vychováváni v náhradních rodinách již od útlého věku. Bohužel však v části případech nebude docházet ke včasným zásahům a i při sebelepší prevenci některé z nich uniknou. Tímto tyto děti neblaze ovlivní prostředí i další okolnosti s tímto spojené. O to mnohemtěžší bude posléze následná náhradní výchova, vyžadující tak více profesionální trpělivosti a umu.

3.2 Morální hodnoty, podpora a lidskost jako prevence proti vysokému počtu dětí v náhradní výchově

Dětské domovy patří k zařízením, v nichž je vykonávána ústavní výchova. Ač je dnes hodnocena částečně negativně, řeší vlastně etická dilemata, která vznikla tím, že někteří zploditelé se nechtějí, nemohou (pro duševní poruchu, nemoc, závislost a jiné) či nedovedou o své děti postarat. Dle Dunovského se jedná o poruchu socializačně-výchovné funkce rodiny.⁴³ Rodiče dětí z dětských domovů převážně selhali v rodičovské lásce a plně nedokázali prožívat a uskutečňovat lásku mateřskou či otcovskou. Část rodičů neměla odpovědnost nejen rodičovskou, ale taktéž se nedokázali plně zařadit do společnosti a přizpůsobit se daným okolnostem. Tím se narušil všestranný rozvoj dítěte.

⁴² Tamtéž

⁴³ DUNOVSKÝ, J., *Dítě a poruchy rodiny*, 1986, s. 16

Proces kladného rodinného soužití narušuje nejistota uplatnění, a to nejen rodičů, kteří díky tomu rodinu plně nezabezpečí, ale rovněž u dětí není dána perspektiva, ani po absolvování u budoucího uplatnění v kladně referovaném studijním oboru. Rodina se zdá být zdánlivě nenarušena, avšak ji zeslabují stoupající nároky jednotlivých jejích členů či naopak společnosti, zvyšující nároky tentokrát na ně samotné. To způsobuje značnou psychickou zátěž, která může vyústit v problematické chování a narušit vzájemné vztahy a soužití.

Prof. Dr. Karl August Chassé z Jenské univerzity v mezinárodní konferenci na téma Rodina z perspektivy dětí – chudoba jako objektivní a subjektivní problém uvedl základní problémy způsobující jednak znevýhodněnou situaci rodin, přičemž takto způsobuje ztíženou komunikaci a spolupráci s danými institucemi:

„a) vzdálená, popř. pro děti nevýhodná poloha bydliště nebo domova

b) velký finanční nedostatek, situační tíseň

c) chybí podpora sociální sítě

d) konflikty v partnerství

e) absence příjmu jako trvalá zátěž rodičů

f) finanční nedostatek jako trvající potenciál frustrace“⁴⁴

Dále citoval z publikace Bründela/Hurrelmann (1996), jež „*poukazují na to, že nezanedbatelná menšina asi 20 % všech dětí ve SRN je ve své životní situaci a stylu života jednoznačně poškozena a z modernizace společnosti jí plyne více rizik než šancí.*“⁴⁵

Zde vidíme, že počet rodin v ohrožujícím měřítku jejich zachování není rozhodně zanedbatelný. Pokud vycházíme z údajů z bohatší sousední země, těžko můžeme očekávat údaje u nás příznivější. Tento fakt je typicky kapitalisticky cenzurován a problém brán jako spíše okrajový. Tisk, rozhlas a televize obecně, stejně tak představitelé moci zdůrazňují i zvýrazňují vysokou

⁴⁴ CHASSÉ Karl August. Rodina z perspektivy dětí – chudoba jako objektivní a subjektivní problém. *Sborník z česko-německo-rakouské konference*. s. 11 [online]. Národní centrum pro rodinu © 2008–2010. [cit. 2011-11-09]. Dostupné z: http://www.rodiny.cz/07/index.php?pg=texty_sborniky_z_konferenci

⁴⁵ Tamtéž, s. 7

životní úroveň velké většiny obyvatelstva. Používají se výroky typu „nikdy nebylo lépe“, hovoří se o zbytečně pro stát zatěžující finanční podpoře rodin s dětmi, postižených občanů, argumentuje se vysokými náklady na zabezpečení snad všech forem péče. Přičíst je potřeba i vliv ambivalentních postojů společnosti vůči rodinám s dětmi. Jako by nebylo dostatečně známo, že vyvážená populace, znamená klidnější budoucnost bez vysokých rizik. Podpora samo sebou má rovněž velký význam pro rozhodování, zdali dítě ano či ne, stejně tak může pomoci v kvalitě výchovy. Možností, by mělo být více, pro variabilní východiska, jednak v realizaci rodinné výchovy potomků, tak i pracovní kariéry. Tedy obě alternativy by měly být součástí každé vyspělé společnosti. Místo toho se vynakládají výdaje na banální účely určené k osobnímu prospěchu jednotlivců. Každý, by podle nejrůznějších kritiků sociálních dávek, se měl o sebe postarat sám, ale jsou zde k tomu vytvářeny podmínky? Vysoké nároky na výkon a kvalifikaci, vytvářejí i enormní vzletné cíle na životní úroveň měřenou podle společenské úspěšnosti. Přehnaná honba za poklady v podobě úspěšného obrazu ve společenském žebříčku se vymyká reálným možnostem většiny lidí. Přídavné problémy pak těmto značně komplikují život.

Profesor Mlčoch na zmiňované mezinárodní konferenci v této souvislosti pronesl: „*Rozhodně nemám v úmyslu bagatelizovat ekonomickou stránku života rodiny a problémy, které jsou i dnes spojeny s volbou většího počtu dětí v rodině. Ale zdá se mi nesporné, že rozhodující "proměnnou" není míra "chudoby" ale proměna kulturních vzorců, změna v preferencích, rostoucí pokušení spotřební společnosti.*“⁴⁶

V reklamách a prospektech můžeme zhlédnout prototyp zdravé, úplné, usměvavé rodiny, s dvěma dětmi ve vilce se zahradou a novým autem v garáži. Společnost takto vidí asi i většina politiků a reprezentantů absorbujících vliv, moc a peníze. Pro klidný průběh jejich zařazení a vykonávání nemnoho, není

⁴⁶ MLČOCH, L. Rodina z perspektivy dětí – chudoba jako objektivní a subjektivní problém. *Sborník z česko-německo-rakouské konference.* s. 33[online]. Národní centrum pro rodinu, © 2008–2010. [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: http://www.rodiny.cz/07/index.php?pg=texty_sborniky_z_konferenci

záhodno odkrývat a prezentovat nepopulární témata. Právě touto nevšímavostí bývá ohrožena primární prevence, která může zamezit dalšímu patologickému průběhu v již tak oslabených rodinách. Ve jménu zachování stability, ale jen těch mocných a jejich demokracie jsou přehlíženy elementární prvky, které mohou způsobit rozpad tradičních hodnot. Lidé chtějí spravedlivý systém bez zvýhodňování těch či oněch, základní jistoty a možnosti se spolupodílet na vytváření společenských hodnot a na to by měli mít více než morální právo.

Ve svých projevech vyhrazuje tyto myšlenky současný prezident Václav Klaus. V projevu u příležitosti státního svátku - Dne vzniku samostatného Československého státu 28. října 2011 pronesl mimo jiné tato slova: „*Shodu v dnešní složité situaci proto musíme začít hledat na nejvyšším možném společném jmenovateli věcí daleko zásadnějších, jakými jsou respekt k výkonu a práci, respekt k zásluhám a životní zkušenosti, respekt k osobnosti a názoru druhého, respekt k odlišnosti, a jí nezbytně doprovázející pokoře, respekt k věcem, které přesahují jedince, jeho život, rozměr a dosah našich životů.*“ Před závěrem projevu dodal: „*Začněme proto u sebe. U nás doma. V našich rodinách. Ve vztazích dětí k rodičům a rodičů k dětem. Vymýšlet nic nového není třeba. Stačí vzít rozum do hrsti a pokorně se – třeba jen o krok – vrátit zpátky k osvědčeným metodám, modelům, hodnotám a ctnostem.*“⁴⁷

Je důležité, kdykoliv je to nutné, apelovat na opuštění lidsky méně hodnotových systémů a navázat na ty tradiční, osvědčené a ověřené. Vždy se sice najde názorový nesoulad, avšak vsívání dalších myšlenek může přinést po vyjasnění určitý pozitivní pokrok. Především v ovlivnitelnosti masy lidí. Je pozoruhodné, jsou-li tyto výroky z jeho úst pronášeny teprve nyní a až v této přehnaně respektované roli. V devadesátých letech dvacátého století, kdy byl Václav Klaus u moci, nastala velká neuměřenost, přenášená na společnost. Těžko si předtím někdo dokázal představit, v jaké obrovské míře a jakými metodami bude probíhat soukromé obohacování.

⁴⁷ KLAUS, Václav. Projev prezidenta republiky k 28.10. 2011, *Projevy a vystoupení Václava Klause*. [online]. Václav Klaus, © 2010. [cit. 2011-11-10]. Dostupné z: <http://www.klaus.cz/projevy-a-vystoupeni/>

4. HISTORIE A VÝVOJ PÉČE O POTŘEBNÉ DĚTI DO ROKU 1989

4.1 Ohlédnutí za historií péče o děti u nás

Do vzniku prvních útulků pro opuštěné děti byla situace otřesná. Podle Zdeňka Matějčka se jednalo se o přežívání v zoufalých podmínkách tehdejší společnosti. Děti byly usmrcovány či koncentrovány do opuštěných míst mezi další nepohodlné vydědence. Jejich osud byl převážně velice tristní, buď dětství nepřežily z důvodu nemoci, zneužití, násilností, hladu a bídy nebo se dostaly do spolku loupežných jedinců opatřujících si živobytí násilným způsobem. Lepší alternativou bylo, když se dítěte ujala rodina, byť i tehdy bylo často využíváno na těžkou práci. Další možností byly chudobince, i zde se však život často podobal těm, kteří byli vyloučeni na těžko přístupná místa mimo větší sídla obyvatel. Vzácnou výjimkou a veliké štěstí měly děti adoptované šlechtou, kdy bohatí bezdětní manželé hleděli svému rodu zajistit kontinuitu jména a majetku a získat náhradu za zemřelé potomky, převážně se zde jednalo o chlapce. Šířením křesťanství vznikala první zařízení pro osiřelé či odložené děti.⁴⁸

Na konci 18. století začaly vznikat první nalezince a sirotčince, jednalo se o dobu osvícenství, kdy do popředí vstupovaly humanizující prvky. Zakladateli sirotčinců byly především církve, charitativní organizace, o něco méně často soukromé osoby nebo stát. Přístup v jednotlivých sirotčincích k dětem se značně lišil. Byla zařízení, kdy dětem systematicky ubližovali, kontrola se tehdy téměř neprováděla. Až do poloviny 19. století se úroveň sirotčinců velmi podepisovala na zdraví chovanců. Většina dětí se nedožila dospělosti, bylo to vlivem různých infekcí, nedostatečné výživy a péče. Rudolf Secký ve svém spise z roku 1905 uvádí, že zařízení byla z větší části odkázána na dobročinné příspěvky, kterých se však při neúrodě, válečných událostech

⁴⁸ MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, 1999, s. 17

nedostávalo, případně byly poskytovány na jiné "potřebnější" účely. Podle zřizovatelů zde byly spolky, útulky, nalezince nebo ústavy, také ochranné a vychovatelné patřící pod města a okresy, dále se rozlišovaly podle toho, o jaké chovance zde pečovali. Byla zde zařízení zvlášť pro dívky a pro chlapce, národnostní menšiny, tělesně a smyslově postižené, obtížně vychovatelné a podobně.⁴⁹ V příloze na straně jsou zmapována pražská zařízení i s dalšími údaji aktualizovanými v roce 1902.

Kromě výše uvedených institucí vstupovalo do popředí náhradní rodinné péče o sirotky a opuštěné děti osvojení, podle rakouského občanského zákoníku z roku 1811. Osvojitelem mohl být pouze muž nad 50 let věku a bezdětný. Novelizací zákona z roku 1914 se upravil věk na 40 let a osvojit si dítě mohla již také žena. Toto rakouské právo platilo v českých zemích až do roku 1928.⁵⁰

Další alternativou byla pěstounská péče podle zemského zákona chudinského č. 59 z roku 1868. Toto byl základní kámen pro pěstounství a zároveň pro sociálně-právní ochranu dětí, mládeže a potřebných opírající se o uvedený zákon. Pro města a obce to však bylo tíživým břemenem a ne vždy se jim dařilo o potřebné důstojně postarat. Na základě zákona č. 62 z roku 1901 přešla tato péče na vyšší veřejné instituce, čímž se zamezilo rozdílnosti v kvalitě poskytovaných služeb. Na povrch vstupovaly standardy, které se musely dodržovat, přičemž též kontrola zde byla častější a účelnější. Roku 1902 byl zřízen Zemským výborem v Čechách Zemský sirotčí fond, který poskytoval příspěvek na děti v cizí péči. Velkým zlomem byl rok 1904, kdy začaly vznikat okresní komise pro péči o mládež. Tyto se staraly, dohlížely, kontrolovaly opuštěné a osiřelé děti. Snažily se odhalovat jakékoliv necitlivé zacházení, jež se do té doby často objevovalo.⁵¹ Pěstounská péče fungovala do šestého roku věku dítěte, poté se již pěstounům odměny nedostávalo a dítě

⁴⁹ SECKÝ, Rudolf. *Dobročinné spolky a ústavy soukromé v král. hlavním městě Praze a předměstích. Díl I. péče o děti osiřelé, opuštěné, zanedbané a zmrzačené.* [online]. MKP, ©2003-2009. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z:

<http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowUnit.do?id=114&author=>

⁵⁰ MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, 1999, s. 17

⁵¹ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně právní ochrana dětí.* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/SPOD.pdf>

putovalo zpět do sirotčince nebo často docházelo k osvojení, pěstouni ač byli sami velice chudí, získali k dítěti během výchovy pevné pouto.⁵²

4.2 Výchova v náhradní péči v samostatném Československu

Náhradní rodinná i ústavní péče se nejvíce rozšířila během a po skončení první světové války, kdy bylo v českých zemích desetitisíce polosirotků a sirotků. Pěstounská péče dostávala pevnější pravidla, stejně tak i ústavy. Pěstounství bylo placené, se sestupnou tendencí podle věku dítěte, to se pak vracelo nejpozději v 16 letech, pokud nedošlo k jeho adopci, zpět do ústavního zařízení.⁵³

Matoušek uvádí, zabezpečení potřebných bylo o to obtížnější, že se nová republika po svém vzniku potýkala s více problémy. Musely se dotovat potraviny, výrobu v průmyslu přebudovat na mírové účely, dále zajistit odbyt z předimenzované kapacity továren, jež dříve zásobily celé Rakousko – Uhersko. Největší obtíže trvaly do roku 1922, poté nastala konjunktura. Kromě pozitivní politiky českého státu v sociální oblasti se podařilo zkvalitnit tuto péči profesionalizací sociálních pracovníků. Byla založena Vyšší škola sociální péče v Praze 7, později její úlohu převzala Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče v Praze. Úroveň studia a absolventek byla vysoká, stejně tak jejich uplatnění sociálních pracovníků, jednalo se výlučně o ženy. Vyšší odborné vzdělání doplňovaly desítky středních sociálních škol. Ústředním úřadem sociální správy bylo ministerstvo sociální péče. Celkovou úroveň v těchto oblastech zvyšoval Ústřední sociální ústav, založený v roce 1919.⁵⁴

V Čechách bylo 24 okresních sirotčinců, stát spravoval přes 60 dětských domovů, které nepřesahovaly kapacitně 20 míst a děti byly v ideálním případě převážně brzy umístěny do pěstounské, adoptivní péče, případně se vrátily zpět do původní rodiny. Na našem území se nacházely rovněž dětské

⁵² MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, 1999, s. 28, 29

⁵³ Tamtéž, s. 29, 30

⁵⁴ MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, 2007, s. 118-128

opatrovny, spravovány obcemi. Například ve městě Varnsdorf byly ve 20. letech 20. století spravovány hned tři tato zařízení, k tomu jedno pro matky v šestinedělí.⁵⁵ Další možností byl přechod do ústavu pro starší děti nebo výchovných zařízení, tehdy nazývaných pro „mládež úchylnou“⁵⁶ (v Praze to byla například vychovatelna nebo ústav v Lublaňské ulici, který bude popisován mezi pražskými zařízeními). Tento systém měl svá pravidla a poměrně úspěšně se rozvíjel, například byla jednodušší legislativa, kdy o pěstounství rozhodovaly nikoliv soudy, nýbrž dohoda mezi rodiči a pěstouny.⁵⁷ Nebude zde od věci bohužel podotknout, že náprava chovanců vymykajících se běžným mravům, byla mnohdy s lepšími výsledky, nežli je tomu dnes. Chlapci a dívky se vyučili řemeslu a většina z nich se zařadila úspěšně do společnosti. Ne jinak tomu bylo u dítek ze sirotčinců či pěstounských rodin.

Československé republice se ve třicátých letech dvacátého století nevyhnula celosvětová hospodářská krize, jež způsobila dramatický nárůst potřebných, stejně tak i sociálně patologických jevů jako alkoholismus, prostituce, trestná činnost mladistvých, rodinné rozvraty. Vzrostla též úmrtnost a nemocnost obyvatelstva.⁵⁸

Za druhé světové války došlo k omezení podpory u pěstounských rodin, kdy péče téměř o polovinu dětí nebyla honorována. Ochromeny zůstaly rovněž ústavy pro opuštěné, ohrožené nebo narušené děti. Nedlouho po druhé světové válce byla tradice pěstounských rodin uzavřena tím, že byla pěstounská péče jako taková v roce 1950 zrušena. Skončily rovněž sociální školy s odůvodněním, že v novém uspořádání, sociálních pracovníků nebude již třeba. Přesto vznikaly, později žel zase zanikaly velice zajímavé instituce, můžeme jmenovat například sociodiagnostický ústav, kde začínal jeden z největších odborníků na dětskou duši a výchovu profesor Zdeněk Matějček.

Nastával velký rozmach kolektivních zařízení s přísnou diferenciací, ať již podle zdravotního hlediska formou postižení, pohlaví, věku dítěte, chování

⁵⁵ KUČA, K. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 2011, s. 105

⁵⁶ MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, 1999, s. 28, 29

⁵⁷ Tamtéž, s. 29, 30

⁵⁸ MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, s. 118, 119

a dalšího. Umísťovaly se děti pro režim nepohodlných občanů, ubývalo sirotků a polosírotků, avšak mnohé přibývaly z rozpadlých, ale i režimu nepohodlných nebo dysfunkčních rodin. Děti se v ústavech měly učit v rámci převýchovy lásce k lidové republice a komunistickým hodnotám.

Tento systém striktně přetrvával až do počátku 70. let, kdy začaly vznikat podle rakouského vzoru SOS dětské vesničky, jakožto skupinová pěstounská péče, tato byla v roce 1973 ve znění pozdějších předpisů zákona o rodině v Československu obnovena. Předtím, tedy více než 20 let, nebyla jiná možnost, nežli dítě osvojit nebo zařadit do ústavní výchovy. Nesporným přínosem v rámci ústavní péče bylo na konci 60. let přecházení na rodinný způsob výchovy v ústavních zařízeních. Vznikaly takzvané rodinné buňky v koedukovaném složení, které přibližovaly život v dětském domově více tomu běžnému, rodinnému. Přesto to současného stavu mělo daleko ať již z důvodu počtu dětí na skupinách, skýtalo jich tehdy až čtrnáct, taktéž uplatňovaný režim, výchovné způsoby či celkové zabezpečení, bylo na nižší úrovni. Mezi prvními domovy, jež na pilotní formu rodinného typu přešly, byl dnes pražský Dětský domov Klánovice, v té době ještě samostatná obec v okrese Praha-východ. Čas dále ubíhal v zajetých kolejích, lidé se spíše zabývali sami sebou a těžko se tak mohli zasadit o hlubší změny v tomto systému.

5. DĚTI JAKO KLIENTI A PARTNEŘI PO SPOLEČENSKÝCH ZMĚNÁCH

5.1 Dobré a ne moc dobré věci ve společnosti

Sametová revoluce v listopadu 1989 přinesla nový pohled na děti v dětských domovech a ústavech vůbec. Začalo se o nich uvažovat jako o svébytných svobodně smýšlejících jedincích. Socialismus byl ve své podstatě špatný, ba přímo škodlivý, nyní se objevuje šance, jak dění ovlivnit a přinést nové změny. Dehonestující uspořádání v těchto zařízeních se postupně přeměňovalo v demokratické zacházení a s dětmi bylo konečně jednáno více jako s klienty. Ústavy se více otevíraly veřejnosti a vznikala tím společenská kontrola, která se otevřela v několika stupních. To se projevilo na zlepšení služeb a kvality péče uvnitř dětských domovů a ústavů. Prosazovala se mezinárodní úmluva o právech dítěte, probíhaly změny v legislativě, vše ve prospěch dětí, tedy i těch ústavních. Začaly vznikat různé nevládní organizace, charitativní projekty, nadační fondy, sbírky. Zakládaly se nové církevní či soukromé dětské domovy, rozšiřovala se pěstounská péče.

Ne vše ve společnosti probíhalo podle představ, systém se zneužíval k uspokojování potřeb některých jedinců, těm však chyběla jakákoliv uměřenost. Proměny v zemi významně ovlivňovaly rodinný život a osudy všech oběma směry. Málokdo si předtím dovedl představit tu nezdravou míru mnohých za každou cenu se obohatit. Okamžité uspokojení, sobeckost, pro domo sua, (za sebe a za svůj vlastní prospěch) přinášely vážné následky. Tehdy se snad každý Čech snažil podnikat, žel plno jich morálně pokleslo. Úpadek se projevoval napříč společností, i tam kde by ho původně nikdo nečekal. „*Potrvá dlouho, než pod pojmem podnikatel budeme vidět tvůrčího člověka, který něco dobrého dělá v obecný prospěch. Je pravda, že toho nemuselo být tolik vytunelováno. Tak velký prostor podvodníkům a šejdířům nemusel být dán.*“⁵⁹

⁵⁹ HAVEL, V. *Výroky Václava Havla ve vybraných statích z rozhovorů v deníku Dnes*, Mladá fronta dnes, 22.12. 2011, s. 2, ISSN: 1210 1168.

Lidé se bezhlavě snažili rychle dohnat to, co podle sebe zameškali. Tady a teď. Počáteční nadšení se pomalu, ale jistě vytrácelo. Nálada již nebyla tak bezprostřední a krásná jako na začátku změn po sametové revoluci, euforie ustupovala do pozadí. Jedni byli frustrováni tím, že se jim tolik nedařilo, záviděli hmotné statky druhým, jejich sebeuspokojení úpelo nad neúspěšnými pokusy zbohatnout. Druzí se nedokázali smířit s tímto vývojem, ztráceli ideály v lepší budoucnost, demokratické hodnoty, o kterých snili, zklamáni byli z lidí a jejich postojů. Občané jakoby si najednou už nechtěli pomáhat. Lidskost a porozumění vyvolávaly úsměv a proklamovaly se jako přežitky. Slušnost byla mnohými považována za slabost.

Byla to zvláštní doba, jedni považovali svobodu za bezednou, další zase neměli zastání. Ne nadarmo se říká, že svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda druhých. To si ale mnozí vůbec nepřipouštěli a celý systém za tichého souhlasu zneužívali. Mnozí amorální jedinci se dostávali až na pomyslný vrchol, neboť odtud bylo mnohem snadnější a beztravnější získávat neoprávněné hmotné prostředky a výhody. Nikdo je nedokázal zastavit, omezit v jejich konání, přestože se o tomto vědělo a hovořilo. Uplivala na této strategii celá společnost a určovala dění v zemi. Zvrácená mašinérie se odrážela ve výchově potomků. Zatímco někteří neměli čas na nic jiného, než hromadit zisky, další se pokoušeli zoufale naskočit do rozjetého vlaku. Citové a psychické potřeby dětí byly mnohdy až druhořadé. Náhradou se pro děti stávaly peníze, za tyto si kupovaly čas, který jim rodiče nevěnovali. Výchovné problémy na sebe nenechaly dlouho čekat. Stupňovala se u dětí agresivita, bezcitnost, pohrdání druhými a další škála nedobrých jevů. Zanedbaná výchova se později ukáže jako obrovská zátěž pro celou společnost. Díky patří těm, co zůstali nohama na zemi.

31. prosince 1992 došlo k rozdělení Československa. V poměru dva ku jedné se začaly dělit dluhy, zisky, pohledávky i hmotný majetek. Tehdejší předsedové vlád Vladimír Mečiar a Petr Pithart a federální vlády Václav Klaus učinili rozchod nazývaný též někdy sametový. Zatímco prezident Václav Havel tento akt otevřeně kritizoval jako zradu Masarykových ideálů, vycházejících

z tradic svobodného Československa. Světoznámý slogan a heslo sametové revoluce „Láska a porozumění musí zvítězit nad lží a nenávistí.“ vystihovaly přesně jeho autora Václava Havla s morálními ideály. Postupně se z myslí velké části lidí vytrácely hodnoty pravda, láska, porozumění, uměřenost, slušnost. Hlavní roli v deidealizaci hodnot sehrály nevšímavost, lačnost, neuznávání tradic, zahleděnost v sebe sama, neschopnost se ukázat při jejich vytváření. Rovněž nepochopitelné a po lidské stránce nemyslitelné rozhodování o veřejných věcech bylo nelibě přenášeno do postojů mnoha občanů.

Naštěstí ne vždy všichni pokorně reagovali na rozhodnutí od stolu. Příkladem může být plánovaný přesun více než tisíce dětí, převážně na Slovensko, odkud jejich rodina pocházela. Co tedy s dětmi, jejichž rodiče, kteří však vlastně nikdy skutečnými rodiči nebyli? Díky jejich původu se tyto náhle ocitly kvůli rozdělení státu v cizině. Po uzavření dohody mezi ministry obou vlád mělo dojít k neuváženému přerozdělení dětí na obou stranách. Na jedno se však zapomnělo, na přání dítěte, nebralo se v potaz vzdělávání a výchova v jazyce neodpovídajícím jejich národnosti, stejně tak i vazby na domov, ve kterém žily. Porušovala se tím jistě i úmluva o právech dítěte. Nakonec až na výjimky došlo k revoltě ředitelů dětských domovů a převážná většina z tisíce dětí, které se měly přemístit, zůstaly s odůvodněním: „tady jsou doma.“ Zdravý rozum zvítězil a jen padesátka dětí vesměs odůvodněně přešla na druhý břeh. Obě rozdělené země šly každá svou cestou.⁶⁰

5.2 Česká cesta náhradní výchovy

Probíhaly nadále i pozitivní změny a takové ty správné tlaky k obměnám. Prostředí a inventář ústavů se měnily k lepšímu, děti se mohly vyjadřovat k provozu a změnám. Jejich případné stížnosti se nikterak nebraly na lehkou váhu. Kupříkladu se založil úřad ombudsmana se sídlem v Brně

⁶⁰ ŠKOVIERA, A. 2007, *Dilemata náhradní výchovy*, s. 16, 17

podle zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, také ten se kromě mnoha jiného zabýval stížnostmi na jednotlivé ústavy. Ombudsman jako veřejný ochránce práv „chrání osoby před jednáním úřadů a dalších institucí, pokud je toto jednání v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy nebo jsou úřady nečinné. Provádí také preventivní systematické návštěvy míst, kde mohou být lidé omezováni na svobodě, a usiluje o respektování jejich základních práv. Ochránce rovněž přispívá k prosazování práva na rovné zacházení a ochraně před diskriminací.“⁶¹ Ve třiceti evropských zemích existuje funkce dětského ombudsmana, v České republice nebyl tento institut dosud zřízen, i když se o to znovu zasazoval nedávný ministr pro lidská práva Michal Kocáb v roce 2009.⁶²

Občané a samozřejmě i děti získali spoustu nových možností, od svobody projevu, rozsáhlé komerční nabídky, cestování a tak dále. Na druhou stranu do hlavního popředí vstupovaly peníze a moc.

*Žel moc nepřiměřená, která díky nedostatečné kontrole a zastání přivedila velké psychické strádání lidí, vůči kterým je takováto moc uplatňována. Takováto moc vede ke korupčnímu chování s dalšími patologickými jevy, způsobující obrovské škody, jejichž následky se jen velice obtížně odstraňují. Nerespektují základní lidské potřeby, nejen ty fyzické, ale také psychické a sociální, bez jejichž saturace bychom se nemohli stát lidmi.*⁶³

Bez morálních zásad a jakýchkoliv skrupulí si někteří opatrovali a stále opatřují různé požitky na hraně či za hranou zákona. Smlouvy vycházely na míru jejich tvůrců. Sociální cítění bylo jednu dobu považováno za přežitek. Společenská prestiž mnohých povolání klesala, do popředí se dostávaly relativně snadno a přitom hodně vydělávající profese. Někteří podnikatelé, právníci, zprostředkovatelé, makléři, bankéři ti všichni byli a dodnes jsou

⁶¹ Veřejný ochránce práv ombudsman, [online] Kancelář veřejného ochránce práv. [cit. 2011-12-16]. Dostupné z <http://www.ochrance.cz>

⁶² Vitalia.cz, *Kocáb podpoří vznik funkce dětského ombudsmana*, [online] Internet Info, s.r.o., © 2009 – 2012. [cit. 2011-12-16]. Dostupné z [www: http://www.vitalia.cz/aktuality/kocab-podpori-vznik-funkce-detskeho-ombudsmana/](http://www.vitalia.cz/aktuality/kocab-podpori-vznik-funkce-detskeho-ombudsmana/)

⁶³ FARKOVÁ, M. 2009, *Dospělost a její variabilita*, s. 57, 58

v kursu, přestože se netěší velké oblibě. Za osobní prospěch se zahazovaly tradiční zdroje, na poctivou práci se dívalo s despektem. Určitá negativa se daří postupně odbourávat, avšak většina jich stále zůstává. Otázka zní jak dlouho ještě a komu tento stav vyhovuje? Mocní bývají až jako poslední připraveni snášet negativní změny, pro ně samotné. Korupce a osobní prospěch napomáhají nespravedlivému jednání a vyústí v tíživé problémy lidí, jichž se dotýkají. Novodobé konfiskace pod falešnou záštitou v podobě podvodů a lstí na často skromném majetku lidí, posvěcují moc a peníze. Velmi snadno pak praskne tenká nit držící ekonomickou podstatu. Není možnost se nikde dovolat a mít zastání, člověk jako by neexistoval. Celá tato mašinérie ničí iluze, optimismus a naděje v celé společnosti. Exekuce pak dosadí závěrečný děj v díle zkázy. Hubitelé lidských duší by neměli mít morální právo vítězit. Mnozí rozumně smýšlející nerezignují a utvářejí trvalejší hodnoty, na nichž se staví prosperita, etika, rovnoprávnost. Vyplatí se to zcela jistě a z dlouhodobého hlediska tito lidé získají respekt a úctu.

Zranitelnější děti z ústavní péče se ve snovém měřítku s materiálním zahleděním ocitají buď na kusé, nebo na nesprávně vedoucí koleji. Přetrvávají v nich stále pocity křivdy a ublížení, někteří oplácejí stejnou mincí a atakují druhé. Jejich zkreslující rozlišování dobra a zla, snadná ovlivnitelnost má za následek nezvratný proces viny. Lákavé podněty vybízející k užití jsou vzdáleny průměrnému platu, tedy i možnostem mladých lidí, obzvláště těch vycházejících z ústavní péče. Vnímání bývalých chovanců dodnes značně omezuje vliv materiálních hodnot a požitků. Tyto jim zabírají většinu počínání, na ostatní více poznání nezbývá čas a ani o něj nestojí.

„Někdo už v dětství hledá smysl života, touží porozumět sám sobě, přeje si chápat život, vztahy mezi lidmi, cestu dějin, cestu k moudrosti. Jiný se chce spíše bavit, užívat si bez omezení, mít co nejvíce peněz. Touží se například chlubit velkým majetkem, což ztotožňuje s životním úspěchem. Svě duši se vyhýbá, zanedbává ji a žije ryze konzumně.“⁶⁴

⁶⁴ NYTROVÁ, O., PIKÁLKOVÁ, M. *Dialog mezi hodnotami. Aneb hodnoty vyřčené a hodnoty žité*, 2011, s. 221

5.3 Důvody odchodu dětí z náhradní výchovy

Odcházení může být veselé i smutné. U dětí v mladším věku je v pln očekávána naděje, že přestup do adoptivní, pěstounské péče, ale i návrat zpět k původní rodině, bude přínosný v jejich prožitém dětství a rozvoji. Vlastně odchodem neplnoletých z náhradní výchovy je jen a pouze návrat k rodičům. Adopce je svým způsobem také jistá forma náhrady za původní rodinu. Jinak se jedná o přestup mezi výchovnými institucemi, do těchto je nutno počítat i pěstounské rodiny a další neústavní činitele (Klokánek, SOS vesničky). Pak jsou odchody, kdy dítě dovrší určité etapy, povětšinou úspěšně dostuduje a je tím tak připraveno se zařadit do společnosti. Různé podpůrné programy, ale i domovy, ve kterých vyrůstaly, jim pomáhají najít cestu uplatnění v životě. Někteří bohužel odcházejí nevyzrálí a předčasně, i když dovršili práh dospělosti. Nemají se kam natrvalo vrátit a jejich perspektiva je tak značně nejistá. Velmi záleží na benevolenci obce, kde má odcházející trvalé bydliště. Snad by v této věci mohlo dojít k posunu a tím možnému zabránění dostat dítě do další traumatizující situace. Nespoléhat se pouze na nevládní a dobročinné spolky či vyhledávat jednoduchá řešení v podobě prostých dotací, například domů na půl cesty.⁶⁵

V oblasti sociálního bydlení je pominuta povinnost obce poskytnout podporu a pomoc dítěti, které se vrací z ústavní výchovy po dosažení zletilosti. Lze sice souhlasit, že primární odpovědnost nese rodina dítěte, od okamžiku dosažení zletilosti a ukončení přípravy na život, je mladý člověk zodpovědný sám za sebe. Nicméně situace, do které ho uvrhl stát v podobě nařízení ústavní výchovy, zároveň nese určitou morální a etickou povinnost poskytnout jedinci podporu. Zpřetrhání vazeb mezi odcházejícím z ústavní péče a jeho biologickou rodinou v průběhu tohoto pobytu ztěžuje možnost se úspěšně zařadit a mít se kam vrátit. Není zde zodpovědnost státu, respektive obce, která nemá povinnost a mnohdy ani zájem situaci jedince vůbec řešit. Nedostatečná

⁶⁵ Odchod u ústavní výchovy, *V zájmu dítěte*. [online]. [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.vzd.cz/category/tema/ustavni-pece/odchod-z-ustavni-vychovy>

spolupráce koordinace zainteresovaných subjektů, se podepíší na špatném konečném výsledku v podobě neúspěšného zařazení do společnosti.⁶⁶

5.4 Dobré vyhlídky se uplatnit nebo těžké podmínky bez výhod?

Jaké mají možnosti dnes ti, jež odcházejí po 18. roce z náhradní ústavní výchovy? Velmi záleží na vychovatelích a vedení dětských domovů, jakým způsobem děti motivují, ovlivňují a dokážou je nasměrovat do odpovědného úhlu pohledu. Stává se, že ani takový přístup nestačí. V dětských domovech, ale i pěstounských rodinách je poměrně velký počet případů, kdy dítě nedlouho po dovršení plnoletosti zdánlivě bez příčiny domov opustí. Jaké jsou faktory ovlivňující tento problém? Za prvé, jde o rodiny dětí. Proč najednou takovýto zájem, když doposud se o ně mnoho nezajímali? Rodiče neodpovídají za plnoleté potomky, zvýší se rodinné příjmy, byť se často jedná o sociální dávky, někdy vylepšené i o přídavky na děti, pokud studují. U dětí to také bývá sympatie přístupu rodičů k životu, zdá se jim proto tento model celkově mnohem jednodušší, nežli studovat, pracovat, bez záruky, že budou kdy úspěšné. Materiálně, organizování a zařizování nebo sponzoring, kterých to dosahovaly bez většího přičinění je v nedohlednu. Chybí jim pocit jistoty a záštity. Představy o svobodném životě se vymykají jak řádu dětského domova, tak rovněž řádu domu na půl cesty. Nechtějí být již omezovány žádnými pravidly, touží žít po svém. Cestou nejmenšího odporu je vrátit se do původní rodiny a tam se začlenit. Pokud v rodině nikdo nepracuje, ani „nový člen“, i když může, se o toto snažit nebude. Stejně by ostatní většinu příjmu absorbovali ke svému užitku. V těchto případech se nemusí vždy jednat o romské rodiny.

Druhým důvodem je touha po okamžitém uspokojení, slasti. Do teď bylo dětem diktováno, co si mohou koupit a co ne. Přidělené věci neodpovídaly

⁶⁶ BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHANSOVÁ, H. *Děti z ústavů. Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte.* [online] Liga lidských práv, 2007. s. 24, 25. [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf

jejich představám. Kéž by se nezdrženlivost a okamžité uspokojení spojené se slastí projevovalo v jejich konání a vnímání dobra.

Adolescenti jsou často ovlivňováni vnějším okolím, novými „přáteli“ číhajícími na svou oběť. O rodinách takto smýšlejících již bylo zmíněno. Zde se však jedná buďto o nové krátkodobé známosti nebo také o bývalé chovance, kteří vědí, že dotyčný(á) po odchodu z dětského domova obdrží vyšší finanční hotovost, popřípadě další majetkové výhody. Pokud se odcházející klienti ještě setkají s amorálními jedinci napříč společenskému žebříčku, mohou být rovněž těmito zneužiti v jejich ekonomický prospěch. Podrobněji budou probírány jednotlivé příběhy v případových studiích v příloze Pražské dětské domovy a zařízení.

Občas také dochází k nezadržitelné touze až nevysvětlitelnému postoji se náhle osamostatnit a nevázaně si užít. Nepomáhá jakákoliv snaha a varování jejich počínání odvrátit. Již po několika dnech dochází k vystřízlivění, ovšem rozhodnutí o odchodu z ústavního zařízení i pěstounské péče je neodvolatelné a nelze ho vrátit zpět. To přináší pro dotyčné neblahé důsledky. Zoufalí a bezmocní se obracejí bývalí klienti zpět na domovy a záleží pouze na vedení, jak se k tomuto postaví a jaké kroky učiní. Možnosti zde ještě jsou, přes různé sponzory, nadace, sdružení, domy na půl cesty.

5.5 Druhá šance na cestě k samostatnosti nebo zapovězení?

Děti si určitě ve spoustě případů druhou šanci⁶⁷ zaslouží. S druhou šancí se setkáváme i v mnoha jiných či podobných situacích, jako třeba v rodinách, i tam se určitě s problémovým jednáním svých potomků potýkají. Druhou šanci dostávají také sportovci, děti ve školách, partneři mezi sebou po určitém zklamání, odsouzení po návratu z výkonu trestu, lidé ocitnuvší se

⁶⁷ PŘEPIORA, R. *Komunikační otázka "Druhé šance" a "Totálně upřímný experiment"*. [online] [cit. 2011-12-15]. Dostupné z: <http://www.sky-tech.cz/ceniky/experimentdruhesance-listopad2005.doc>

v problémech s různými sociálně patologickými jevy. Druhou šanci si dávají lidé sami sobě, svou vůlí něco změnit, něco dokázat. Chybu může udělat každý, navíc je řada okolností, které mohou omylům napomoci. Potom jsou důvody, které ani ovlivnit nejde a nikdo se tedy nevyhne určitému kolapsu ve smyslu zklamání sebe i druhých. Proto si lidé zaslouží druhou šanci v kterémkoli věku, natož v tom mladém, v němž se otevírá poznání světa a jeho zákulisí.

S podobnými problémy se taktéž potýkají někteří mladiství odcházející z pěstounské péče. Výborně tyto kroky ke zbytečným odchodům mají ošetřené, alespoň u dětí při ukončení pobytu a disponujících pouze 15 tisíci korunami, jež jsou hnány touto vidinou do slepé uličky, v dětském domově Dolní Měcholupy. Tento soukromý dětský domov vyčlení tzv. odchodné 15 tisíc Kč, aniž by došlo k legálnímu přerušení statutu u dítěte. Dotyční se posléze obracejí na zařízení a to ho může bez problémů vzít opět pod svá křídla. Spoléhají na to, že dojde k poučení ze situace, která obohatí život pouze na pár dní. Pro tyto účely tam mají k dispozici i byty, kde si mohou děti vyzkoušet žít samostatně, ovšem naprosto bez další podpory zbytečných zásahů ze strany dětského domova. Pokud klient situaci zvládne, je na dobré cestě se uplatnit, pokud ne, má možnost se vrátit zpět. Pakliže některé dítě odchází s vidinou, náležitě si užít například dědictví a přesvědčování i argumenty se mívá účinkem je složité tomu jakkoliv zabránit.

Další problémovou kapitolou jsou nereálné a naivní představy, vyúsťující ve zklamání a frustraci. Také pohled na uspořádání a režim je pro klienty nevyhovující a oni sami se dokážou postarat o změny, které jsou pro ně přínosnější. Sami si po odchodu seženou sponzory, zařídí si přidělení startovacích bytů, přes nadace mají placené studium. Samozřejmě ne úplně pokaždé je jejich úsilí odrazem změny k lepšímu.

Konečně poslední možností je vyloučení za nevhodné chování či nedodržování řádu, ukončení studia, případně rozhodnutí ředitele o ukončení ústavní výchovy, byť chce mladý muž či slečna pokračovat ve studiu. Vedení dětského domova nemusí sdílet názor o úspěšném dokončení zvoleného oboru

nebo jde dokonce o záminku po dlouhodobých sporech, antipatiích, se dotyčného zbavit. Taková rozhodnutí po dovršení plnoletosti se občas stávají a vedení je poměrně snadno obhájí. Někdy jde o křiklavé případy, kdy klienti mají tak přehnané nároky, že není v silách zařízení nebo pěstounů jim dlouhodobě vyhovět. Jindy jde o vznášenou kritiku dítěte na chod dětského domova a vedení se s tím vypořádá tak, že chovanci další pobyt neumožní. Tak či onak stojí před odcházejícími nelehké období plné kompromisů a pochopení na obou stranách, tedy mladých lidí, jež se musí osamostatnit a společnosti zdali je přijme a pomůže při prvních krocích v samostatném životě.

Jednou z možností jsou například zase domy na půl cesty, svázané sice předpisy a omezeními, avšak dávající mladým lidem minimálně na rok smluvní jistotu a zázemí s možností dalšího prodloužení. Dříve to měli odcházející přece jen o něco jednodušší, povětšinou se vyučili a získali práci i s ubytováním, popřípadě bytem. Nynější pracovní trh je nasycen, a priority tyto výhody získávají jen ti nejschopnější a nejžádanější.

Každopádně získat dnes pro mladého člověka bez funkční rodiny a její opory trvalejší zázemí je hodně obtížné. V tomto ohledu, mají situaci ještě tíživější adolescenti z dysfunkčních rodin, kteří nebyli v dětském domově a musí se obejít bez jakékoliv podpory. Jistě, máme OSPOD, občanská sdružení, nadace, úřady, jenže o těchto tato mládež někdy ani neví, nebo k nim nezískala důvěru. Nemají často tedy jinou volbu, nežli pokračovat ve šlépějích své rodiny. Zatímco děti z dětských domovů mají nebetyčně více možností. Jsou sice zvyklé či spíše zviklané na blahobyt mimo citovou oblast, ale zároveň je mladá generace povětšinou připravována a upozorňována na překážky i nástrahy, které mohou nastat. Dokonce zřídka kdy, i z pěstounských rodin, se jim dostává takové ekvivalentní podpory při odchodu po dosažení samostatnosti jako v kvalitních dětských domovech. Samozřejmě z mnoha pěstounských rodin, kde dotyční stráví delší etapu svého dětství, jsou na samostatný život lépe připravené a brzy po startu se i bez vydatné finanční podpory a jiných formalit dokážou přizpůsobit.

5.6 Odchod bez podpory dětského domova

Mgr. Miloš Nguyen je sympatický mladý muž, jehož zkušenosti s dětskými domovy jsou rozporuplné. Jakožto současný zpravodaj časopisu Zámeček objíždějící jako dobrovolník dětské domovy a akce s nimi souvisejícími má v mnohém velký až neskutečný přehled. Dále současně nás i veřejnost seznámil jako bývalý klient dětského domova s příběhem, kdy po upozornění na interní nezákonné praktiky, po vynucené dohodě s vedením domova odešel a vlastně byl ponechán osudu, za podstatně horších podmínek, nežli tomu je u ostatních odcházejících.⁶⁸ Přesto, že se jednalo o navýsost úspěšného chlapce, jenž vystudoval Střední školu služeb a cestovního ruchu a byl přijat na vysokou školu, ředitelka dětského domova ho po jeho kritice, s odůvodněním: „to mám za všechno, co jsem pro tebe udělala“, nepřímo vyzvala, aby v domově nezůstával. Miloš si uvědomoval realitu a byl si plně vědom, že by mu domov znepríjemňoval případné setrvání v zařízení, čehož se chtěl vyvarovat. Později se již jako bývalý klient musel sám postarat o své zabezpečení a jen díky pomoci různých sdružení, nadací a dobrých lidí se mu podařilo překlenout neznámý a těžký rozjezd osamostatnění. Jeho domov, který pro Miloše „toho tolik udělal“ se o něj přestal záhy zajímat. Proč si ředitelka tohoto domova přisuzovala zásluhy, které pramenily především z iniciativy a schopností Miloše Nguyena? Jak je možné, že může zanevřít na někoho za oprávněnou kritiku? Proč se zřizovatelé více nezajímají o tuto problematiku? Není snad povinností všech domovů vést své klienty k úspěšnému ukončení studia a tím snadnějšímu vstupu do života?

Miloš Nguyen dále mimo jiné zmiňoval častou zainteresovanost mezi jednotlivými subjekty, nevhodné následné umístění pro odcházející, například Dům na půl cesty v České Kamenici, který naprosto neodpovídá standardům a je ostudou a necitlivým sociálně odměřujícím startem pro děti z dětských

⁶⁸NGUYEN, M. *Miloš Nguyen z Krásné Lípy: Vystudovaný bakalář, úředník a dobrovolník v jedné osobě.* [online] Zámeček. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://projektrealita.mypage.cz/>

domovů. Položili jsme mu pět otázek a získali stejný počet opravdu zajímavých odpovědí, v mnohém odkrývající zákulisí, o němž se veřejnost jen stěží dovidá.

1) Podle názoru odborné i laické veřejnosti odcházejí děti z dětských domovů nepřipravené na běžný život. Co by se mělo změnit, aby se tento pohled vylepšil?

„Musel by se změnit systém dětských domovů, musela by se změnit řada vychovatelů. Když se u dětí střídá několik různých lidí, každý jim vnucuje jiný názor, tak v tom mají docela zmatek. Někteří vychovatelé nedokážou dětem vštěpovat to, co umějí doma u svých potomků, a tím je lépe vychovávat a připravovat pro život.

Ředitelé se například přátelí se zástupci zřizovatele a to je jejich největší zásluha při obhajitelnosti kroků, které v dětských domovech učinili. Bohužel existují dětské domovy, kde se porušují práva dětí, ale zřizovatel se o nápravu nezajímá. Pokud přijedou jeho zástupci, hovoří pouze s vedením zařízení, děti je mnoho nezajímají. Po dobrém pohoštění odjíždějí zpět do svých kanceláří. Školská inspekce přijede jednou za několik let, vždy alespoň půl roku dopředu ohlášená. Kontroly, ač zdokumentovány, vlastně vůbec neproběhly nebo pouze po formální stránce.

Vychovatelé se také rekrutují ze známých a příbuzných, zvláště na vesnicích a v krajích s vysokou nezaměstnaností je to rodinný „bussines“ a klíčová perspektiva nejen pro zaměstnance, ale i jejich příbuzné. Vysokoškolských odborníků je minimum, záleží hodně na ředitelích, jaká je atmosféra uvnitř domova, poněvadž vychovatelé ze strachu o svá místa k nápravám ani změnám vyzývají nebudou. Dalším problémem je, že většina vychovatelů upřednostňuje vlastní pohodlí před zájmy dětí. Děti bývají zakřiknuté, neznají svá práva, bojí se často samy proti něčemu ozvat.

Porušují se některá práva dětí, například umístování kamer do společných prostor, zamykání dětí na pokojích, znemožnění pro uzamčení obytné části použít v nočních hodinách toalety – pouze na zazvonění neochotně otevrou v nočních košilích, v čepici na spaní rozespale noční tety, zákazy

otevírat plastová okna – toto mohou pouze vychovatelé, nepřiměřené tresty, odebrání zákonného kapesného, které pravděpodobně zůstane v rukách nepoctivých vychovatelů, zákazy styku s rodiči, nepovolení odjezdu, ignorace názorů dětí a mnohé jiné. V nejmenovaném domově mají děti pravidelná setkání s paní ředitelkou, která je známá svým kladným postojem ke komunistické straně. Ráda používá pro blaho dětí různá nařízení a zákazy. Setkání probíhající jednou měsíčně se nazývá "Mluvící klub". Paní ředitelka si neopomene přinést výborné kafičko a k tomu na talířku kousek dobrého dortu či jiný zákusek, který namísto ní děti pozorují s chutí. Na jejich otázku, proč před nimi jí dort a ony nemají, odpověděla, že si musí setkání s nimi nějak zpříjemnit.“

Miloš Nguyen hovořil jednak ze svých vlastních zkušeností pobytu v dětském domově a rovněž co zažil, zjistil a zaslechl jako redaktor časopisu Zámeček od dětí z různých dětských domovů. Je velice tristní, že dodnes nejsou všude vytvořeny podmínky pro respektování dětí jakožto klientů, partnerů. Stále se někde porušují práva dítěte, jindy se děti ponižují, nebo nemají dovolání, jen samé povinnosti a nic víc. Pohodlí dotyčných tet a strejdů jde nad zájmy dětí. Proč by se měli snažit a komplikovat si tak průběh směn bez vstřícné odezvy vedení a kolegů. Podle Nguyena je ukázka poměrů v některých dětských domovech selháním systému jako takového. Pomoc je důležité hledat po selhání jiných pokusů o nápravy, u úřadu ombudsmana, který je povinen každou podanou stížnost prošetřit. Časopis Zámeček dává prostor právě názorům a stížnostem dětí z dětských domovů a snaží se jim pomáhat domoci se jejich práv a odstraňovat nespravedlivé počiny ze strany ředitelů, vychovatelů a dalších zainteresovaných. Nutno podotknout, že u mnohých domovů, tak není tento subjekt vůbec v oblibě. Pravděpodobně se jim nelíbí, že v časopisu Zámeček děti mohou projevovat své vlastní názory.

2) Není ideální dětský domov stejně nedostižný jako třeba komunismus?

„Asi tomu tak bude. Když si vezmeme, kolik činitelů k ideálnímu stavu přispívá. I výborný ředitel je odkázán na průměrné či ještě horší zaměstnance.“

Svou roli hraje prostředí, kde se domov nachází, jaké děti v něm vyrůstají, na OSPODu, zřizovateli a tak dále.“

Co k tomu dodat, snad jen, že v kolektivních zařízeních asi nemůže docházet k ideální výchově. Jde pouze o náhradu, většinou sice lepší nežli byla ta původní rodina, nicméně čirá přirozenost jako by se vytrácela. Pokud domov a vychovatelé na skupině budou v symbióze s klientem v jeho zájmu, nikoliv podle jeho zájmů s tímto přínosem nekorespondujícím, dochází k odpovídající, ale i hodnotné výchově. Obecně jde spíše o starší děti, děti s poruchami, větší sourozenecké skupiny. Musí zde však být ochota vyhledávat alternativy, jak pro dítě vytvářet kvalitnější podmínky a jiný přirozenější systém výchovy.

3) Je v současné době pěstounská péče schopna převzít úlohu dětských domovů?

„V současné době rozhodně ne celou, ale částečně již ano. Postupně je možné zdokonalovat a přidávat další schopné pěstounské rodiny do systému. Zaplatit dobře pěstouny, ale ne tolik, aby se péče zbytečně neprodražovala. Každopádně by došlo ke značným úsporám. K těm by také docházelo při lepší prevenci, která by zamezila negativním jevům zapříčiňujícím rozpad rodiny. Ředitelé i vychovatelé někdy tvrdí, že se děti u nich mají mnohem lépe nežli v původních rodinách. Ono tomu tak skutečně je, jednalo se o rodiny, kde byly děti týrané, žily v těžkých sociálních podmínkách, rodiče byli alkoholici, brali drogy. Když však vezmeme obyčejnou rodinu, která se bude dětem průměrně věnovat, bude to pokaždé lepší ve srovnání s dětským domovem, byť to bude dětský domov po všech stránkách výborný. Dětské domovy by si neměly připisovat žádné zásluhy, které jsou samozřejmé a které se od nich očekávají. Jednají přece v zájmu dítěte. Nakonec mě zaráží fakt, že zástupci ústavní výchovy hovoří o pěstunech jako o těch, co to dělají pro peníze. Cožpak ředitelé a vychovatelé to dělají zadarmo? Navíc se jedná o mnohem nákladnější systém výchovy oproti pěstounským rodinám.“

Pěstounská péče má jistě perspektivu do budoucnosti. Dnes ale chybí dostatek kvalitních pěstounů s patřičným zázemím. Těžko vynikající rodině

můžeme přidělit tři děti do bytu 1+1. Řešením by mohla být současná zařízení dětských domovů, která by se postupně uvolňovala, a do rodinné skupinky by se přistěhovala nová rodina pěstounů. Dokonce by mohla ve skupině část dětí zůstat s novým pěstounem nebo stávajícím strejdou a tetou, kteří by nikam neodcházel, věnovali by se jim, uměli by jim leacos vysvětlit a pochopit. V domově, kde je šest skupin, by zůstaly například tři a zbylou polovinu by zaplnily nové rodiny. Pro děti z dysfunkčních rodin se nový domov stane ukázkou, jak má domácnost fungovat, jak se má žít vůbec, aby nedošlo k největší oběti, to je k absolutnímu rozpadu rodiny, tradice, hodnot a všeho, co je vzájemně spojovalo. Současné dětské domovy by tak byly využity k dobré věci, i pro účel pro který vznikly či byly darovány. Prevence je naprosto klíčová, pojďme podpořit ty, co se o ni na rozdíl od státu a jemu podobných, zajímají nejen teoreticky, ale i v praxi. Upřímná snaha bez chamtivých úvah o vysokém zhodnocení daného programu, to by mělo být prioritami, avšak především na poli ku prospěchu ohrožených dětí.

4) Měl by táhnout dětský domov za jeden provaz čili centrálně určovat program nebo je lepší autonomie jednotlivých skupin?

„Jednoznačně dát na názor dětí a vytvářet plány podobné těm v rodinách. Každopádně tedy decentralizace, avšak pokud zájmy jednotlivců nebudou korespondovat s plánem skupiny, měla by zde být možnost jistého kompromisu. Pokud to bude v zájmu domova a dětí, je dobré k tomu dítě propůjčit, popřípadě dočasně je vyměnit na určitý záměr. Snažit se vytvářet podmínky ke společným aktivitám, i když různorodost dětí se v tomto směru může značně lišit.“

Ne vždy si děti rozumějí natolik, aby se mohly společně účastnit různých akcí. Potom je potřeba dávat prostor všem členům, nenechat nikoho stranou zájmu. Využít jejich potřeb a tím impulsů k jejich rozvoji. Máme - li například sportovně založené děti a naopak protiklady v rámci skupiny je jistě nelehkým úkolem naplánovat volný čas tak, jak by vyhovoval všem členům. Výměna za podobně založené může být řešením, ostatně děje se to někdy i

v rodinách, kdy kamarád zastoupí sourozence a ten využije jiný, pro něj atraktivnější zvolený program jinde.

5) Nemyslíte, že se dobře dokáže osamostatnit pouze obecně silná osobnost? Děti z rodin mají jejich podporu, ta ale chybí v dětských domovech, není to tedy důvod k jejich budoucím kolapsům?

„Určitě záleží na tom, z jakého dětského domova dítě odchází, zákon nespécifikuje časovou lhůtu, po kterou by mělo jednotlivé vedení dětem pomáhat, pouze obecně pojmenovává opatření, která se mohou, ale nemusí pro děti vytvářet. Dobrý vychovatel či dobrý ředitel jsou zárukou toho, že se bude mít klient kam vracet, s důvěrou žádat o pomoc, ale tu nezneužívat. Mělo by se jednat o posláni zaměstnanců dětských domovů, mít zájem na tom, aby se dítě plnohodnotně zapojilo do života, podobně jako mají zájem o zapojení svých vlastních potomků.“

Šablona pro opakované jednání v různých situacích či dobře míněných radách bez alibismu a vychovatelských dogmat, dokáže určit vhodný směr k dalšímu jednání. Trpělivost a nečekat na rychlý sled událostí, ale vycházet z reálných možností jednotlivců, využívat pokud možno dlouhodobého kontaktního působení nutného ke změnám. Kladná předehra, tedy příprava na samostatnost, usnadní a podstatně vylepší výkony dětí v jejich životě.

6. PROČ NÁHRADNÍ VÝCHOVA A KAM?

6.1 Rodina a státní politika jako společní pachatelé

Co mohou napáchat rodiče? Osobnosti rodičů, ale i širší rodiny významně ovlivňují život dítěte. Ten se může ubírat kladným směrem, nebo je rodina disfunkční a pro výchovu svých potomků nežádoucí. Jak již bylo zmíněno, podle Dunovského jsou tři hlavní typy problémových rodičů. Nejdříve o těch, co se starat nechtějí: ani nejlepší vůle, výborné zázemí, dobrá konstalace v okolí a společnosti nezabrání nevhodnému chování těchto rodičů. Je zde reálná hrozba, že se dítě ocitne v nebezpečí, o výchovném zanedbávání a základním zabezpečení, které se mu nedostává, nemluvě. Rodiče popřípadě rodič, manželství bývá často rozvrácené, mají úplně jiné zájmy, nežli se starat o děti.

Autorka této práce bydlí v pražské čtvrti Černý Most, kde je poměrně hodně rodin tohoto typu. Dnes a denně se děti potloukají ulicemi bezprizorně, náhradou jsou jim party vrstevníků s podobnými osudy, kde hledají zázemí a pocit, že někam patří. Namísto rodičovského citu jsou jim materiální hodnoty, peníze, cigarety, alkohol, drogy, nevázané sexuální vztahy, krádeže, násilí. Ještě než si vyzvednou občanský průkaz, mají za sebou toho tolik, jako jiný o desítky let později. Problémy se zákonem, ve škole s chováním a učením, s mezilidskými vztahy, společnost i lidé, jež žijí jinak než oni, jsou pro ně nepřitelem. Vyskytl se případ, kdy chlapec, sotva desetiletý, bloumal v chladné noci po sídlišti a při oslovení strážníků Městské policie vypověděl, že matka má v bytě nějakého pána a nechce ho pustit dovnitř. A máme další podnět pro orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) s pravděpodobnou verzí odebrání dítěte do náhradní výchovy. Kolik takových podnětů zůstane tomuto orgánu utajeno? Teprve závažné situace, jež se dostanou na povrch, učiní přítrž a dítě je z rodiny odebráno. Pomoc a čas jim smysluplně vyplňují neziskové organizace typu například „Jahoda“, které dětem ulice se navíc stanou prostředníkem a rádcem. Právě takováto občanská sdružení a nadace, které

nepracují pouze na papíře, ale věnují se této problematice v terénu, by měly být podporovány různými granty od obce, již se to týká, počínaje, po evropskou unii konče. Dělají úžasnou práci pro společnost, rodiny a budoucnost dětí, které si samy pomoci nedokážou. Přispívají ne těm, kteří si přidělení podpory zaplatí, případně ji dostávají ze známosti, nýbrž těm, co skutečně něco vykonávají a co si uznání zaslouží.

Další kategorií jsou rodiče, co se o děti starat neumějí, nedokážou. O koho jde? Bývají to nevyzrálé osobnosti sršící chybu za chybou jak v životě, tak i ve výchově. Mají problémy sami se sebou, natož aby dokázali vychovávat druhé. Vše se odvíjí od jejich možností, které neumožňují se o děti řádně postarat. Jednak jde o nízkou inteligenci, často i mentální retardaci, naprostou nepraktičnost, mají jiné zájmy a výchozí body nežli je výchova, která jim mnoho neříká, nebo si s ní nevědí rady.

Konečně posledním typem rodinného neuspořádání budou rodiče, kteří se o děti z různých důvodů starat nemohou. Jedná se o nemoc, špatnou sociální situaci, odloučení na delší čas, nepřekonatelné překážky sociálně patologických jevů. Tento typ rodiny může společnost významně ovlivnit, na rozdíl od těch předešlých dvou, kterým lze současně poradit, aby si pořízení dětí pro příště raději rozmysleli. V pomoci a intervenci státu nastává mnohdy kámen úrazu. Předně se jedná o tyto sféry vlivů na funkčnost rodinného zázemí:

1) Rodinná politika – rodina je základ státu a platí to, byť v trochu pozměněné podobě stále.

„Rodinná politika spoluovlivňuje vnitřní i vnější podmínky vzniku, existence a zániku rodin a postavení jejich jednotlivých členů v širším právním, ekonomickém, sociálním a kulturním rámci.“⁶⁹

Právě stabilita rodiny se v těchto případech odvíjí od dané rodinné politiky. Selhání, které se může proklamat jako osobní, být takové nemusí, naopak se jedná o důsledek selhání společenského, a to ve více oblastech. Nároky na výkon, společenské postavení, ekonomické parametry, vymahatelnost práva nesoucí se podle vlivu, bývají příčinou rodinné krize. Stát by měl pomoci

⁶⁹ POTŮČEK, M. 1995, *Sociální politika*, s. 101

v případech, kdy rodina selhává a není schopna mobilizovat své vlastní zdroje, především u rodin pod hranicí chudoby, nezaměstnanými či nesoběstačnými členy.⁷⁰ Proto by s rodinnou politikou mělo splést v ruku v ruce sociální a finanční zabezpečení a putovat tam, kde je ho opravdu třeba.

2) Bytová politika – mezi základní potřeby je mít kde bydlet, kam složit hlavu, bez této naplněnosti se těžko odvíjí další potřeby patřící k těm elementárním. Není-li dostupnost pro průměrně a podprůměrně vydělávající občany, kteří si mimo to mohou splnit další na oko reálné tužby, těžko může dojít k jejich spokojenosti, ta se promítá do rodinných vztahů a může narušit celkovou harmonizaci. Současná bytová politika je nesociální, obce údajně nemají dostatek bytů pro sociálně potřebné a cenová politika nájmu a prodeje vycházející z realitních serverů neodpovídá realitě a možnostem většiny občanů. I mírně nadprůměrně vydělávající rodina si při placení nájmu či splácení hypotéky, pokud na ni dosáhne, nemůže dovolit téměř nic jiného. Kvalita života je alespoň, co se týče základního hmotného uspokojení, nízká. Tento fakt se může přenést i do dalších oblastí a negativně ovlivňovat rodinné soužití.

3) Vzdělání a zdraví – v obou případech je státní politika klíčová na jejich rozvoj. Jedno jak druhé významně ovlivňuje život všech občanů, tedy jistě i rodin. Vzdělání podporuje výchovu a dlouhodobě připravuje žáky a studenty na výkon povolání a ovlivňuje chování celé společnosti a její prosperity. Pokud je člověk kvalifikovaný, je schopný kvalitně odvádět svou práci. K naplnění zvědavosti je důležité mít kvalitní pedagogy a také přístup širokých vrstev ke vzdělání. Kvalita života se odráží také po zdravotní stránce. Je-li životní úroveň vysoká, mívá zdravotnictví méně práce. Bývá-li měřítko kvality života vysoké, je kvalitní také zdravotní péče a naopak. Naděje při dožití, novorozenecká úmrtnost jsou základními parametry o obraze fungující zdravotní politiky. Obě složky by měl rozumný hospodář, v tomto případě stát všestranně podporovat.

4) Zaměstnanecká politika – „nejhorší je žízeň a nezaměstnanost“, pronesl komicky a přitom docela trefně jistý nezaměstnaný na pobočce úřadu

⁷⁰ Tamtéž, s. 104, 105

práce. Zaměstnání patří k základním hodnotám a určuje postavení rodiny a její zabezpečení. Jak se člověk se svou prací ztotožňuje, ovlivňuje jeho psychiku i životní úroveň. Struktura naplnění času bývá rovněž klíčová pro fungování rodin. Dobrá práce dokáže naplňovat a zabraňuje nežádoucím společenským jevům. Má vliv na zdraví jedinců, jistotu, prosazování svých plánů a snů. K tomu je potřeba možnost uplatnění. Svou roli zde hraje zdravotní stav, vzdělání i bytová a rodinná politika. Zájem mít pro své zaměstnance kvalifikované proškolení, zdravotnictví, nebo odpovídající bydlení, by měl mít zaměstnavatel, ale i obec, ve které se nachází. Konečně i stát by svou podporou mohl vytvářet podmínky k tomuto uskutečnění. Nedostupné bydlení a nízké mzdy zvyšují nespokojenost a vedou k fluktuaci zaměstnanců, čímž se zvedají náklady na zaškolování těch nově přijatých. Neetické vystupování některých firem vůči zaměstnancům, jednání v rozporu zákoníku práce včetně bezesmluvních vztahů, korupce, vnáší nejistoty a rozladěnost pracujících i uchazečů o zaměstnání.

Občané chtějí spravedlnost, ne aby některým všechno procházelo a jiní na to dopláceli. Není zde zastání v obraně před amorálními záměry někoho poškodit. Stát neumí nebo nechce své občany před těmito nebezpečnými jevy ochránit. Poskytovatelé všelijakých úvěrů, označit je lichváři, bude asi v tomto případě příznačnější; realitní kanceláře; zprostředkovatelé, podvodníci, ti všichni navrch s exekutory mohou připravit často ve sporných záležitostech lidi o veškeré úspory. Za pomoci lsti, triků, na hraně i za hranou zákonů, jak jinak nežli pro ně v dobře ošetřené věci, využijí důvěřivosti, někdy i naivity či kriminalizujícím jednáním kohokoliv. Soudy mají často nakloněné na své straně, ty se řídí zákony a smlouvami, po lidské stránce a zdravém rozumu určitě nerozhodují. Tito hubitelé lidských duší a tepla domova se postarali o nejeden rozpadlý vztah, o nejedno umístění dítěte do náhradní péče, o nejednu zničenou životní epochu, o nejeden zmařený život. Dodnes se tyto metody praktikují v takovéto větší nebo menší míře - zásilkové obchody, pojišťovny, operátoři, banky, realitní kanceláře, zaměstnavatelé, poskytovatelé půjček. Jedni z jejich obětí přijdou o peníze, druzí o iluze, třetí o rodinu a další o všechno.

6.2 Náhradní péče – výchova a pomoc nebo jen umístění?

Hlavní město Praha zastupuje téměř veškerou náhradní rodinnou péči v celé její škále. Vyjměme adopci, která přináší trvalejší rodinné zázemí, nikoli dočasnou náhradu a vzniká tak vlastně nová plnohodnotná rodina. Snad jen chybějící SOS vesnička vyčnívá jako jediná neuskutečněná forma. Avšak ze širšího hlediska SOS vesničky jsou formou pěstounské péče pro větší skupiny dětí. Děti jsou zde rozděleny na několik skupin, je dbáno na sourozenecké vazby. V každé buňce je s dětmi matka-pěstounka, jež zajišťuje chod celé skupiny. Rodinných buněk je v každé vesničce více. V poslední době přechází trend na manželské páry, což zajišťuje přirozenější a efektivnější výchovu. Tato pěstounská forma je u nás všeobecně známa, také díky tradici sahající do počátku 70 let minulého století. Nejen tím, ale i kvůli dobré reputaci se daří získávat sponzorské dary na provoz a opravy domů.⁷¹ Pěstounská péče je v Praze zastoupena v individuální formě, případně se jedná o větší skupinu dětí, ovšem pouze v jednom seskupení. Pěstounství funguje na bázi rodiny, je tedy praktičtější pro život a mělo by děti lépe vybavit. Záleží ovšem na charakteru pěstounů. Na druhou stranu je pěstounská rodina pod velkou společenskou kontrolou a měl by na ní být vyvíjen tlak a požadavky pro řádnou výchovu svěřených dětí.

Normálně či průměrně fungující pěstounská rodina, má pro budoucnost dítěte nebetyčně větší význam, nežli je tomu u ústavní formy. Tam, kde je problém dítě trvale umístit či u dětí starších někdy s mladšími sourozenci, problémových s různými poruchami, může pěstounskou péči nahradit ústavní výchova. Přesto pro většinu dětí je zásadní výchovou, ta neústavní. Pro společnost se tak zvýší počet lépe adaptovatelných i vychovaných občanů a zároveň se tak rapidně sníží náklady na jejich výchovu. Co však bude v našem

⁷¹ SOS dětské vesničky. [online]. VIZUS, © 2012. [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/>

hlavním měšťě problém, je dostatek pěstounů ochotných a schopných dětem náhradní péči zabezpečit. Údělem prosperujících oblastí je zdvojnásobení tohoto problému, jednak vysokým výskytem situací vedoucí k odebrání dětí. Pro mnohé rodiny je Praha poslední spásou, jak se pracovně uchytit, ale ani zde to není jednoduché. Ke štěstí a dobrému pracovnímu uplatnění zde přijde malá menšina lidí. Větší část rodin je ráda, že zaplatí drahý pronájem a zbude jim na stravu a základní běžné výlohy. Poslední nemalá část se nedokáže uchytit vůbec, často se již nemá kam vrátit a dochází k souvisejícím spojeným problémům. Je čím dál tím těžší se uplatnit, někdy nepomohou ani nadprůměrné schopnosti, a to je hlavní město oproti jiným regionům na tom podstatně lépe.

Dalším faktorem je více pracovních příležitostí, které vedou k menšímu zájmu uskutečňovat pěstounskou péči. Přidružují se k tomu drahé bytové prostory, pro průměrného člověka těžko dosažitelné. Odpadají tu ale obavy z reakcí sousedů, jak na zvolené rozhodnutí stát se pěstouny zareagují. Je důležité, aby zde nebyly překážky bytového, takže vlastně sociálního charakteru, zapříčiňující to, že děti nemohou být vychovávané tam, kde jim jinak mohou být vytvořeny dobré podmínky, pro jejich rozvoj. Je třeba hledat možnosti nabízené pomoci, což bezesporu zájem o pěstounství je, snižovat významně výdaje a náklady. Nepřipouštět však snahu připodobňování, či ekonomickém srovnávání s ústavní péčí. Postupně obsazovat uvolňované prostory ústavních zařízení, budovaných k těmto účelům, nabízet další prostory k danému využití. Zabezpečovat poradenskou činnost, zajímat se o fungování rodiny, pomáhat vytvářet a hledat další podpůrná opatření ve prospěch pěstounské péče a jim svěřených dětí.

6.3 Klokánek – vhodná instituce nebo jen kolektivní zařízení s negativy?

Klokánek působí v České republice již přes dvacet let jako další z možností, kam umístit ohrožené děti. Za tuto dobu si vydobyl dobré renomé a díky mediálním kauzám, se vryl do podvědomí lidí a společnosti. Uveďme případ z Kuřimi, kde Klára Mauerová týrala vlastní děti společně se setrou Kateřinou a snad i s dalšími lidmi. Tato světově známá kauza byla natolik spleťtá, že ji až do konce sledovali jen ve Francii a potom u nás.

Klokánek nebo také rodinná alternativa ústavní péče je projekt Fondu ohrožených dětí. „*Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, proto mohou přijímat děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí (předběžné opatření nebo rozsudek), žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci.*“⁷²

Klokánek má v současné době 16 zařízení, kde se tety střídají po týdnu, s tím, že na jednu připadají čtyři děti. Děti tak mají pouze dvě osoby, které se o ně starají, čímž dochází k přirozenější výchovné péči. Je tu ale problém, že se jedná téměř výhradně o ženy a děti staršího věku tak nemají potřebné mužské vzory. Zároveň musí být velmi těžké se plnohodnotně uzpůsobit čtyřem dětem a jejich péči podobně jako tomu je v neúplných velkých rodinách.

Navíc projednávaná novela zákona chce omezovat kolektivní zařízení na ve prospěch pěstounských rodin, a to se dotkne i Klokánků. Jednak by Klokánek jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mohl mít ve svých zařízeních děti maximálně tři měsíce či výjimečně po rozhodnutí soudu půl roku. Dále se omezuje počet pečujících osob, kdy by podle novely postačoval jeden pečovatel na čtyři děti, nikoliv dva jako je tomu doposud. Prakticky by to znemožnilo provoz některých Klokánků a znamenalo by to jejich rušení. Jedna teta těžko může být trvale v bytě se čtyřmi dětmi. Jen v roce 2010 musel Klokánek odmítnout 961 dětí pro nedostatek kapacity. Rovněž úspory by měly neblahý vliv na jejich provoz. Za prvé se státní příspěvek snižuje o desetinu, přestože dnes pokrývá cca dvě třetiny nákladů a

⁷² FOD, *Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče*, [online] Fond ohrožených dětí. [cit. 2012-01-17]. Dostupné z [www: http://www.fod.cz/klokanek.htm](http://www.fod.cz/klokanek.htm)

podle věku dětí je až o polovinu nižší nežli příspěvek na ústavní výchovu. Další pohromou je podle Klokánků a fondu ohrožených dětí oddalování výplat státních příspěvků až o několik měsíců, přičemž již nyní jsou od přijetí dítěte o dva měsíce opožděny. Podle novely by to bylo čtyři a více měsíců, zatímco ústavní výchova dostává tyto příspěvky vždy zálohově dopředu. O bytí Klokánků by dále měly rozhodovat krajské úřady, aniž by bylo stanoveno za jakých podmínek. Fond ohrožených dětí si stěžuje na přístup a pohled tvůrců avizovaných změn na subjekt Klokánků. Je zde úvaha o tom, že úlohu převezmou pěstounské rodiny, kterých podle nich je a bude nedostatek, navíc žádostí o umístění dětí v posledních měsících rapidně stoupá. Životní úroveň v dnešní době u mnohých rodin klesá a nedokážou se postarat ani o pokrytí nezbytných nákladů. Zároveň znovu FOD a Klokánek navrhuje, aby sociální důvody byly vykompenzovány chráněným bydlením a trvalou pomocí těmto rodinám, neboť rodiče, kteří sami neprožili šťastné dětství, nejsou schopni se bez trvalé pomoci o děti postarat.⁷³ Totéž by pravděpodobně potkalo i jejich děti.

Klokánek by ve svém pojetí mohl zůstat jako vhodná alternativa pěstounské péče nesnadno zařaditelných dětí či větších sourozeneckých skupin mladšího věku. Avšak zatímco dětské domovy by měla být záštitou především pro starší děti, sourozenecké skupiny s větším věkovým odstupem a ratolesti s poruchami, v Klokánku by měl být opačný trend s neustálou snahou o zařazení dětí do rodinného prostředí. V tomto má Klokánek oproti dětským domovům obecně navrch a podstatně rychleji získává náhradní rodiče. Akční umění být i některé dětské domovy, ale zde bývají děti (i jejich rodiče) na první pohled ještě problémovějšími než v Klokáncích, a tím je také o dost obtížnější je zařadit do rodinného prostředí.

6.4 Ústavní zařízení náhradní výchovy v Praze

⁷³ FOD, *Novela versus Klokánky*, Fond ohrožených dětí zpravodaj, zvláštní číslo 2/2011, s. 3

V Praze je dále zastoupena úplná forma ústavní výchovy - kojenecký ústav, dětské domovy do tří let, dětské domovy rodinného typu, z toho jeden soukromý. Dále je to dětský domov se školou, zařízení pro dlouhodobý pobyt pro dívky od 15 do 18 let a výchovný ústav pro stejně staré chlapce. Nechybějí tři diagnostické ústavy a dvě střediska výchovné péče. Jednotlivě se budou tři zařízení běžného typu od tří do osmnácti let (26 roků v případě denního studia), tedy dětské domovy představovat v následující sedmé kapitole. Ostatní ústavy určené dětem a mládeži v hlavním městě, jejich stručný popis a historii, představíme již nyní.

1) **Kojenecký ústav s dětským domovem při Fakultní Thomayerově nemocnici v Praze 4**, Sulická 120, poskytuje komplexní péči a rodinnou terapii. Toto zařízení je bohaté na historii, vzniklo v roce 1922, kdy nesl název Nemocnice a útulek československé ochrany matek a dětí. Tehdy zde byly umístěny zdravé děti do dvou let věku, poté přecházely do dětského útulku na Štvanici, popřípadě do jakékoliv jiné péče. Děti nemocné zde mohly setrvat až do svých šesti let. Péče byla v té době na vysoké úrovni, ozdravné pobyty tu trávily také děti z běžných rodin, ty dnes v tomto zařízení nehledejme, stejně jako další specializované odborníky na léčbu dětí nebo ozdravovny na venkově pod toto spadající. V současnosti léčí děti další oddělení v této nemocnici či dětská oddělení Fakultní nemocnice Motol. V roce 1994 založili pracovníci kojeneckého ústavu Nadační fond Dětský úsměv. Úspěchy v dárcovských příspěvcích se zastavily v roce 2009, poté nastal nevídaný propad, kdy v roce 2010 tento fond vybral sotva třetinu toho, co získal v předešlém roce. Krize se bohužel objevuje i v těchto oblastech, přičemž právě v těžkých dobách by bylo potřeba peněz díky narůstajícím problémům ještě mnohem více.⁷⁴ Pobyt v přírodě se dnes vybírají podle nejlepší nabídky nebo sponzorsky. Děti z běžných rodin sem již také nejezdí. Kojenecký ústav je jako jediný v Praze, proto jsou zde děti od narození až do tří let věku. Dětský domov zde vznikl v roce 2001. Součástí zařízení je pavilon s kapacitou 14 dětí, kde mohou

⁷⁴ Naše poslání – Nadační fond Dětský úsměv. [online] Nadační fond DĚTSKÝ ÚSMĚV, © 2008. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://detsky-usmev.cz>

setrvávat děti až do šesti let věku, jedná se o děti s nejasnou sociální prognózou či o děti marodné. Mají zde také oddělení pro až 14 kojících matek.⁷⁵

V současné době jsou kojenecké ústavy však nejvíce na mušce různé kritiky institucí i tisku a údajně mají jistý konec v roce 2013. Samotná tato zařízení připouštějí citovou deprivaci dětí u nich umístěných, jež nese zpomalení celkového vývoje a další nežádoucí jevy oproti dětem, které mají dostatek těchto podnětů v rodinách. V Evropě jsme jedni z posledních, kde takto specializovaná zařízení ještě fungují, přičemž naši odborníci přinesli světu ve známost pojem a následky, jaké může citová deprivace přinášet.

Byla by však jistě škoda tato zařízení dále nevyužívat v jiné formě. Máme zde nedostatek azylových domů pro matky s dětmi, je třeba se snažit najít odpovídající péči pro děti nemocné, rozšiřovat činnost na dobrovolnické bázi, například Občanské sdružení Malíčků, které vyhledává dobrovolníky starající se o jedno „své“ dítě.⁷⁶ Nezbytná je též péče o nalezené, odložené a jinak ohrožené děti, nežli dojde k jejich trvalému umístění do jiné, doufejme především pěstounské péče. Náhlé onemocnění matek bez možnosti zastoupení, vytváření přijatelných podmínek pro péči v rodině a další. Zařízení rovněž mohou pomáhat nezkušeným matkám ze sociálně slabých rodin po nezbytně dlouhou dobu, pakliže jsou již schopny se o dítě adekvátně postarat. Zkrátka využít se všim všudy potenciálu, který tato zařízení nabízejí. Jistě je zde co zlepšovat, zaměřovat se spíše na matky s dětmi, avšak ztráta by byla příliš bolestná a náklady na budování nových typů těchto potřebných zařízení enormní.

2) **Dětský domov Hillary Clinton Praha 10**, Říčanská 1 je detašovaným pracovištěm další fakultní nemocnice, tentokrát vinohradské. Historie tohoto domova začíná založením v roce 1950, tehdy domov spadl po OÚNZ Motol. V roce 1987 byl přiřazen pod Fakultní nemocnici Královské Vinohrady, kde je

⁷⁵ FTN.cz, *Historie a současnost Kojeneckého ústavu s dětským domovem při Fakultní Thomayerově nemocnici v Praze 4 – Krči*, [online]. [cit. 2012-02-06]. Dostupné z: http://www.ftn.cz/fileadmin/ftn/Kliniky/Kojenecky_ustav/Dokumenty/brozura_KU_01.pdf

⁷⁶ Občanské sdružení Malíčků. [online] Občanské sdružení Malíčků. [cit. 2012-02-24]. Dostupné z: <http://www.osmalicek.cz/>

jako samostatné oddělení dodnes. V roce 1996 navštívila tehdy první dáma USA Hillary Clinton a ocenila vynikající péči o opuštěné děti a celkovou úroveň. Posléze souhlasila, aby byl domov pojmenován jejím jménem. Domov na rozhraní Vršovic a Vinohrad, stejně jako ty další dva v Praze se stará o děti do tří let, což je patrné i z názvu, výjimečně až do šesti let věku. Plní dobře své poslání postarat se o děti, o něž se jejich rodiny postarat nedokážou, o děti, které zatím bohužel nemohly být jinam umístěné nežli do těchto zařízení. Příkladnou spolupráci s neziskovými organizacemi pomáhající dětem hledat nové rodiny, se sociálními odbory, s novými i stávajícími rodinami podtrhuje fakt, že jen velmi malá část dětí pokračuje v „kariéře“ ústavní výchovy.

„Pokud se dítěti umístěnému mimo biologickou rodinu nepodaří zprostředkovat NRP v předškolním věku, později se hledá rodina již jen velmi obtížně. Tuto skutečnost je třeba mít na zřeteli již ve fázi vypracovávání individuálního plánu péče o dítě v ústavním zařízení.“⁷⁷

3) Dětský domov Charlotty Masarykové, Praha 5, U včely 176, vznikl v roce 1946, avšak měl být otevřen již dříve, termín oddálila druhá světová válka. Od založení nesl současný název, ten byl vymazán v roce 1950, domov spadal pak pod OÚNZ Praha, od roku 1992 pod okres Praha – západ a od roku 2003 konečně s původním názvem je zřizovatelem Magistrát hlavního města Prahy. I tento dětský domov je určen pro děti od jednoho do tří let, výjimečně do šesti let věku, musí se vždy jednat o předškolní děti. Konkrétně tady je, ale jedna exkluzivní výjimka, a tou je sedmiletý chlapec navštěvující první třídu. Hlavní důvod je ten, že má v domově mladšího sourozence. I tento domov působí čistým dojmem, mnoho se v posledních letech investovalo do zařízení, jež je na vysoké úrovni.

U tohoto domova, který byl zřízen za tímto účelem, stejně jako u dalších, je nutné pečlivě zvážit jejich další osud. Ten by měl být spjatý s tímto

⁷⁷ Zastupitelstvo hlavního města Prahy, *Usnesení Zastupitelstva hlavního města číslo 28/26 ze dne 18.6. 2009 k návrhu Koncepce péče o ohrožené děti na území hl.m. Prahy.* [online] Školy Praha město. [cit. 2012-02-06]. Dostupné z [www: http://skoly.praha-mesto.cz/files/=66429/Koncepce+p%C3%A9%C4%8De+o+ohro%C5%BEen%C3%A9+d%C4%9Bti.pdf](http://skoly.praha-mesto.cz/files/=66429/Koncepce+p%C3%A9%C4%8De+o+ohro%C5%BEen%C3%A9+d%C4%9Bti.pdf)

posláním, třeba v jiné formě, snižovat do určité míry kapacity, v tomto zbraslavském domově je to třicet dětí. Nabídnout volná místa další formě plnohodnotné péče s větším citovým přínosem, byť bude méně nákladná. Ale nebude to jednoduché, počet problematických rodin bude stoupat, sociální důvody k odebrání dětí dosáhnou rozměrů, doposud nevídaných. Přidružené jevy a další tíživé problémy přinesou větší ohrožení dětí v rodinách. Kvalitních pěstounských rodin mnoho nepřibude, další neústavní náhradní péče nemá odpovídající zázemí k vytváření míst pro tyto děti, viz. Klokánek strana 75. To znamená, že se možná zařízením ústavního typu nejen nesníží počet dětí v nich, dokonce patrně dojde k jejich nárůstu, ne-li rovnou ke vzniku dalších patrně soukromých domovů podobného typu. Tento neblahý scénář, lze odvrátit lepší sociální rodinnou politikou, prevencí, politikou s morálními parametry a etickými kodexy přenesenými na společenské bytí.

4) **Dětský domov se školou, ZŠ a ŠJ, Praha 2**, Jana Masaryka 16 je zařízení určené pro děti s poruchami chování. Domov vznikl v roce 1964 a tehdy sídlil v Hornokrčské ulici v Praze 4. Z důvodu restituce musel původní adresu opustit a další etapu ještě jako dětský výchovný ústav započal v roce 1994 v současném objektu. Vila patří pod Magistrát hlavního města Prahy a zřizovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Působností spadá pod Diagnostický ústav Praha 4, U Michelského lesa, nebo se jedná o přestupy z jiných zařízení a v malé míře přicházejí chlapci ještě jako žáci ZŠ z Diagnostického ústavu v Lublaňské ulici, Praha 2. V roce 2007 byl celý domov zrekonstruován. Obnovena byla také původní kašna v severním průčelí zahrady. Jsou zde tři skupiny dětí, o každou se starají dva kmenoví vychovatelé a dva asistenti pedagoga. Působí zde speciální pedagogové, kteří jsou pro tento typ výchovného zařízení nezbytní, dále výchovný poradce vzhledem k rozšíření o základní školu a pedagogický sbor. Ostatní personální obsazení je obdobné jako v běžných typech dětských domovů. V posledních letech oproti minulosti odchází menší počet dětí do výchovných ústavů a vrací se více do svých původních rodin. Dnes je mnohem větší úspěšnost v přijetí na střední školy, avšak jejich absolventů z řad těchto dětí je již méně, nežli tomu bylo

dříve. Důvodů je více, ale především ten, že dnes školy z důvodu nízké naplněnosti přijímají téměř každého uchazeče. V této souvislosti nastala změna, kdy kvalitativní měřítko je upřednostňováno před kvantitativními kvótami. Přece jenom před několika lety dvouleté a tříleté obory odpovídaly více reálným možnostem chovanců. Pokud klienti tohoto domova učivo zvládají, bývá tu zase problém s nevhodným chováním, záškoláctvím a jinými patologickými jevy vedoucími až k vyloučení ze školy. Podle výroční zprávy, se většiny sledovaných dětí odtud, netýká pozdější pobyt v nápravných zařízeních.⁷⁸

5) Zařízení pro děti – cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní škola a praktická škola, Praha 5, Radlická 30, toto víceúčelové zařízení spadající pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, zahájilo provoz v roce 2004 a je nejmladší ze všech zařízení ústavní výchovy v Praze. Některé jeho části fungovaly v prozatímních prostorech v Praze 4 – Háje, aby se v roce 2007 po rekonstrukci a stavebních úpravách přestěhovalo vše pod jednu střechu. To že tento subjekt vznikl, zapříčinila situace, se kterou si téměř nikdo nevěděl rady. Zvyšující se migrace cizích státních příslušníků, převážně ze třetích zemí přinášela problémy v podobě opuštěných zanedbaných či jinak zneužívaných dětí. Pokud jejich rodiče nepracovali, neměli příjem a tím nemohli dítě zabezpečit. Na druhou stranu řádnou výchovu znesnadňovala pracovní aktivita, kdy rodiče museli pracovat v těžkých podmínkách za nuznou mzdu, bez jakékoliv opory a dodržování zákoníku práce nebo bezpečnostních předpisů, prakticky od rána do večera. Tím byla zase znemožněna faktická péče o jejich potomky. Rodiče těchto dětí sem přicházejí s velkými nadějemi, ale jen zlomku z nich se podaří úspěšně uplatnit.⁷⁹ Děti, které ponechají ve své zemi, mohou dopadnout podobně, například na Ukrajině je v posledních dvaceti letech největší nárůst dětí v sirotčincích a výchovných zařízeních, do těchto se zase

⁷⁸ Dětský domov se školou v Praze 2. [online] Dětský domov se školou v Praze 2. [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <http://www.ddsp2.cz/>

⁷⁹ Zařízení pro děti – cizince a Středisko výchovné péče. [online] Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní a praktická škola, © 2007. [cit. 2012-02-04]. Dostupné z: <http://www.ddc.cz/>

děti dostávají díky nejvyššímu vzestupu patologických jevů, jako jsou drogy, alkohol a podobně.⁸⁰ Na tomto zařízení je sympatické, že se jedná o multifunkční komplex a děti se nemusejí v případě problémového chování nebo dalších komplikací stěhovat do jiného domova. Někde klienti vystřídají za své dětství několik adres a vlastně ani sami nevědí, kam patří. Často to nevědí ani ti zainteresovaní, kteří je do nich posílají. Pokusy a omyly je zařadit na správné místo bývají liché a dětem rozhodně neprospívají. Zde děti vidí, do čeho by v případě nevhodného chování mohly přejít a mají tak větší motivaci tomuto předcházet. Základní a praktická škola se zaměřuje na výuku českého jazyka a poznání kultury, a tím dětem pomáhá se integrovat do majoritní společnosti. Ti klienti co ovládají český jazyk, dochází do běžné základní školy v Něčíně, kde je možné uplatňovat individuální přístup díky malému počtu žáků. Počet umístěných dětí zřejmě nebude klesat vzhledem k současné situaci a výhledu, kdy bude docházet ke ztrátě zdrojů, a s tím spojené ukončení pracovního pobytu cizinců. Problémy budou nastávat i u rodin s trvalým pobytem v ČR. Jsou známy případy, že rodiny naši zemi opustí, ale děti zde ponechají, neboť vědí o zdejší úrovni a zabezpečení, které jsou neporovnatelné s těmi v jejich vlasti. Multikulturní zkušenosti, flexibilita v různých stupních výchovy, zařízení je jediné svého druhu u nás, byť jde o ústavní formu, dává tomuto subjektu obhajitelnou působnost do dalšího období.

6) Dětský diagnostický ústav, základní škola a školní jídelna Praha 4, U Michelského lesa 222 vznikl po druhé světové válce, bylo to v době, kdy mnohá zařízení zanikala, ale zároveň se zakládala nová. Zatímco na západě se začínaly děti integrovat se společností, u nás vznikalo mnoho specializovaných zařízení podle různých diferenciací. Jednalo se někdy o vysoce kvalifikovanou péči, nevýhodou byla izolace od většinové společnosti. Představy lepších zítřků se neslučovaly s postiženými spoluobčany. Při stejně zaměřených školách vznikaly dětské domovy, byly zde dětské domovy pro mentálně, tělesně, sluchově, zrakově i jinak postižené. V roce 1952 přešla tato zařízení s názvem zvláštní dětský domov do působnosti ministerstva školství, to je i současným

⁸⁰ Klienti z dětských domovů v ČR, *Ukrajina země statečných dětí*, časopis Zámeček, s. 10-23

zřizovatelem, tehdy jím byl ústřední národní výbor (ÚNV). Od roku 1954 nesl označení záchytný dětský domov, po několika dalších změnách se v roce 1993 název změnil na ten současný.⁸¹ Zařízení přijímá děti od tří let do ukončení povinné školní docházky se soudně nařízenou ústavní výchovou, s předběžným opatřením či na žádost zákonného zástupce. Plní funkci diagnostickou, vzdělávací, terapeutickou, výchovnou a sociální, organizační a koordinační, což souvisí s umísťováním dětí do dalších, zatím bohužel pouze zařízení ústavní výchovy nebo návratu do původních rodin. V rámci svého územního obvodu se spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a s orgánem státní správy a s dalšími osobami, které se péčí o děti zabývají. Dále ústav spolupracuje, v tomto případě se čtyřmi zřizovateli jednotlivých spádových zařízení. Diagnostický pobyt dětí trvá 8 týdnů, výjimečně déle. Děti jsou v péči psychologů, etopedů, sociálních pracovníků, učitelů, odborných vychovatelů, zdravotní sestry a asistentů pedagoga. Součástí zařízení je základní škola, internát a školní jídelna. Kapacita je 42 lůžek. Spádovou oblastí dětského diagnostického ústavu jsou kromě území hlavního města Prahy i obce s rozšířenou působností Říčany, Votice, Vlašim a Benešov. Kromě výše uvedených funkcí, zařízení metodicky řídí trvalá školská zařízení pro výkon ústavní výchovy, tedy dětské domovy a dětské domovy se školou a výchovné ústavy, kam děti po ukončení pobytu odcházejí.⁸²

7) Diagnostický ústav pro mládež a středisko výchovné péče, Praha 2, Lublaňská 33 je vůbec nejstarším zařízením svého druhu, tedy ústavní výchovy, nejen v Praze, ale v celé české republice. Jeho vznik se datuje již do roku 1836. Nad vchodovými dveřmi je portálek a v něm je obraz Ježíše Krista držícího v náruči ovečku, kterou ochraňuje. Zařízení založil spolek pro blaho propuštěných káránců, tento záměr schválil tehdejší císař Ferdinand V. Zhruba, po třech letech se spolek zaměřil na výchovu chlapců a učňů. V roce 1904 se

⁸¹ Archiv hlavního města Prahy, *Vývoj pražské samosprávy, H. Pražské školství v období 1784 – 2000, Školství a školská správa do roku 1945.* (Jan Škoda). [online] Archiv Hlavního města Prahy. [cit. 2012- 01-17]. Dostupné z:

<http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-H.html>

⁸² Dětský diagnostický ústav Praha. [online] Dětský diagnostický ústav Praha. [cit. 2012-02-26]. Dostupné z: <http://www.ddu-praha.cz/>

Vychovatelna s původním i půvabným názvem u dobrého pastýře přestěhovala nadobro do dnešních prostor, před tím se několikrát měnilo působiště v rámci města pražského.⁸³ Stejně jako dříve sem přicházejí chlapci s výchovnými problémy nebo ti, kde selhaly jejich rodiny. Dnes již zde není dlouhodobá výchovná péče (tuto úlohu převzal Výchovný ústav na Klíčově), nýbrž diagnostický ústav stále však zaměřený na chlapce, nyní od 15 do 18 let. Zařízení v Lublaňské má ve své spádové působnosti jednak dětské domovy, tak rovněž výchovné ústavy, kam někteří z mladistvých přecházejí. Úloha a pojetí zůstávají stále stejné - pomoc klientům v jejich nelehkém osudu, snaha o to, aby u nich došlo alespoň k dokončení učebních oborů a tím měli lepší možnost se uživit, uplatnit a prožít celkově hodnotnější život. Střediska výchovné péče zabraňují dalšímu rozšiřování patologických jevů u mládeže a dospívajících. Mnohdy zachrání jedince od vystupňování jeho nežádoucího chování a pobytu v diagnostickém ústavu a později ústavu výchovném. Pobyt trvá osm týdnů na doporučení škol, sociálních odborů, rodin, ale i samotných klientů.

8) **Diagnostický ústav a středisko výchovné péče, Praha 4**, Na Dlouhé mezi 19 po zrušení pěstounské péče i rozpolcení dětských útulků, například vychovatelna v Praze Libni začala vznikat zařízení, která alespoň částečně na tuto práci navazovala.⁸⁴ Od třicátých let dvacátého století začaly vyhrocovat své chování ve vyšší míře mimo chlapců také dívky. Samozřejmě předtím tento problém existoval, ale ne v takovém měřítku. Po druhé světové válce měl nový systém pod taktovkou komunistů eminentní zájem změnit dívky na uvědomělé občanky pomáhající rozvoji vlasti. Vznikala proto další specializovaná zařízení s vyšší kapacitou, tu naplňoval i záchytný domov pro mládež v Hodkovičkách, zaměřený na dívky.⁸⁵ V jeho kompetenci byla rozlohou větší oblast, neboť přece jen problematických starších dívek je méně nežli chlapců, kde muselo

⁸³ Městská část Praha 2: Vychovatelna U Dobrého Pastýře. [online]. Městská část Praha 2, © 2010. [cit. 2012-02-03]. Dostupné z: http://praha2.cz/2131_Vychovatelna-U-Dobrego-Pastyre

⁸⁴ Archiv hlavního města Prahy, *Vývoj pražské samosprávy, H. Pražské školství v období 1784 – 2000, Školství a školská správa do roku 1945.* (Jan Škoda). [online] Archiv Hlavního města Prahy. [cit. 2012- 01-17]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-H.html>

⁸⁵ Tamtéž

tudíž být více záchytných domovů, pro ně určených a je tomu až dodnes. Kromě diagnostického ústavu spadají do struktury zařízení i středisko výchovné péče (ambulantní i lůžkové oddělení) a specializované odloučené pracoviště s oddělením dlouhodobého pobytu pro dívky do 18 let a s oddělením pro nezletilé matky s dětmi. Snaží se zde učit dívky odpovědnému přístupu, eliminovat nežádoucí chování a motivovat k úspěšné přípravě na život. Specifický přístup je uplatňován u matek s dětmi a často se tak podaří rozvinout mateřské city, které pomohou do budoucna k jejich společnému soužití.⁸⁶ Nutno dodat, že u klientek tohoto zařízení jsou patologické jevy charakterizující zmiňovaný asociální čtverec nezřídka zastoupeny. O to více musí být vyvíjeno úsilí, rafinovaná strategie k motivaci žít jinak, žít lépe. Samozřejmě ne vždy se to podaří.

9) Výchovný ústav a středisko výchovné péče Klíčov, Praha 9, Čakovická 51 je určen pro klienty chlapce od 15 do 18 let. Jeho zrod se datuje do roku 1984, takže nebylo příliš složité dopátrat se plně jeho historie, která je podařeně shrnuta na jeho webových stránkách. Velmi dobře si ústav vedl v době totality, kdy zde pracovalo mnoho známých odborníků, etopedů, speciálních pedagogů za ředitele Matouše Řezníčka. Tehdy měl ústav také detašovaná pracoviště na Černém Mostě, kde se chlapci učili černým řemeslům pod ČKD Praha. Další detašované pracoviště bylo na Zeleném pruhu u učiliště, kde si to situace dlouhodobě vyžadovala. Učiliště bylo velké, skýtalo mnoho učebních oborů a učni se rekrutovali prakticky z celé republiky mimo Slovensko. Byli zde chlapci, kteří byli jinde za své chování a přístup k učení vyloučeni a u některých to byla několikátá štace a poslední šance, jak se vyučit. Spousta učňů pokračovala ve svém nežádoucím chování nadále, byly zde rozšířené patologické jevy, i tehdy ještě ne tolik obvyklé (drogy, agresivita). Situace byla natolik závažná, že tehdejší Veřejná bezpečnost musela přímo ve škole otevřít své oddělení. Detašované pracoviště výchovného ústavu se tady rozhodně nemuselo o svou existenci obávat. Po revoluci roku 1989 jako první na Klíčově

⁸⁶ Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče, Na Dlouhé mezi 19, 147 00, Praha 4. [online] Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče, Na Dlouhé mezi 19, 147 00 Praha 4, 2009. [cit. 2012-02-26]. Dostupné z:<http://www.dum-praha.cz/>

otevřeli komunitní centrum, které navazovalo na výchovně léčebné oddělení pro mladé toxikomany. Dá se říci, že to bylo jediné zařízení, které mohlo navázat na zkušenosti s odvykáním u drogově závislých. V roce 1991 založili na Klíčově občanské sdružení SANANIM, které se později oddělilo. Následně vzniklo komunitní centrum v Němčicích, dnes mají terapeutickou komunitu v Křesíně. Kontaktní centrum pro odvykání drog řídil MUDr. Pavel Bém. V rámci restitucí a převodů majetku výchovný ústav přišel o některé své objekty. Dnes působí v nově vybudovaných prostorách v Čakovické ulici na Proseku, v již zmiňovaném Křesíně, ambulantním oddělení v Holečkově ulici na Smíchově. Nedávno byl ukončen provoz, jenž trval teprve od roku 2004, v Kostelci nad Labem. Také detašované pracoviště na Černém Mostě či na Zeleném pruhu již dávno neexistují.⁸⁷ Mají zde problematické chlapce páchající závažné trestné činy, přestože patří k určitému středu v rámci přísnosti režimu mezi výchovnými ústavu. U těchto chovanců jsou jistě obávanější zařízení, kam se mohou v případě nedodržování řádu přemístit, to už ale mimo hlavní město, například do Výchovného ústavu Nové domky v Plzeňském kraji, Děčína – Boletic v Ústeckém nebo Chrastavy v Libereckém kraji. Rovněž i zde je úspěchem, pokud se u některých chovanců podaří dosáhnout odpovědnému chování, dokážou-li ukončit školu, najít si práci a zařadit do většinové společnosti. Takový počín dává vychovatelům v této nelehké výchovné úloze právem onu příslovečnou pedagogickou pýchu a optimismus.

⁸⁷ Výchovný ústav a Středisko výchovné péče Klíčov. [online] Výchovný ústav a Středisko výchovné péče Klíčov. [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.klicov.cz/>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7. PRAŽSKÉ DĚTSKÉ DOMOVY RODINNÉHO TYPU

A nyní, v této praktické části se budeme věnovat popisu tří dětských domovů rodinného typu v hlavním městě. Již deset let uplynulo od doby, kdy 1. července 2002 vstoupil v platnost zákon číslo 109/2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči tamtéž. Pro dětské domovy má tento zákon zásadní význam. Jsou v něm vyjmenována práva, povinnosti, opatření, zajištění, personální kompetentnost, psychická způsobilost a další. Důležité je, za jakých podmínek ano a za jakých podmínek nikoliv, má soud rozhodnout o ústavní výchově, tedy umístění do některého zařízení neboli má být upřednostňována mimoústavní péče. Rovněž v dětských domovech došlo k velkým reorganizacím. Byly zrušeny dětské domovy internátního typu, po nějakou dobu zákon umožňoval výjimku, ta byla později prodlužována, ale přeměna na rodinné skupiny se podařila někde rekordně rychle. V současnosti existují již domovy jen rodinného typu, kde může být na jedné skupině nejméně šest maximálně osm dětí, s počtem do šesti rodinných skupin, výjimku ze zákona lze udělit.⁸⁸ To je i případ dětského domova Dolní Počernice, který má momentálně osm rodinných skupin. Tento domov bude zmiňován jako první ze třech, které na území hlavního města působí. Oproti ostatním již uváděným zařízením budou tyto domovy hlouběji popsány a zároveň se údaje z nich stanou předmětem pro část praktickou. V domovech nás zajímala především atmosféra uvnitř, historie domova, dění v rodinných skupinách, vybavení, dokumentace dětí, personál a lidé, kteří se podílí na výchově dětí. K těmto se přidaly další sbírané podklady, a to již pro výzkumnou část, v níž zmiňujeme celkové měsíční náklady na dítě, druh školy, kterou dítě navštěvuje, úspěšnost

⁸⁸ Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

klientů v životě, odchody a příchody dětí z posledních dvou let, tedy roků 2010 a 2011, věkový průměry, pohlaví chovanců i pedagogů, kvalifikace k dané profesi vychovatelů. Zjednodušeně stanovená hypotéza: jaké děti jsou v dětských domovech, kdo je vychovává, kde a v jakých zařízeních. Zjištěnými informacemi budou zdokumentována zbylá tři pražská zařízení.

7.1 Dětský domov Dolní Počernice

Kvalita péče, výchovný systém a zařazení

Patrně každý, kdo tento dětský domov navštíví, si uvědomí, že je zde odváděná péče o děti příkladná a opravdu kvalitní po všech stránkách. Zvláště pokud dochází ke srovnání s jinými dětskými domovy, kde jsou pojmy práva a povinnosti jak klientů, tak i vychovatelů vysvětlovány někdy různě. Kdyby v každém dětském domově byly vytvářeny takovéto podmínky, těžko by kritici těchto zařízení mohli používat část argumentů včetně těch, proč dětské domovy do jednoho zrušit. Je zde v daných podmínkách vytvářen takřka ideální výchovný systém a beze zbytku plní své poslání a účel. Avšak ani takováto péče nezabrání největšímu problému, jímž je citová deprivace. Nutno dodat, že v posledních letech do dětských domovů přichází pouze malé procento dětí mladších deseti let. Podle zdejšího ředitele Martina Lněničky nejsou příchozí výjimkou ti, jež za pár týdnů dovrší osmnácti let. Pokud přijdou mladší, tak buď pouze se staršími sourozenci anebo na přechodnou dobu, když je u nich rozhodnuto o mimoústavní výchově. Bohužel období, kdy děti čekají na nové pěstouny či Klokánek se značně prodlužuje a někdy se stane, že dítě není možné již nikam jinam umístit, tudíž zůstává v dětském domově.

Autonomie skupin skýtá možnosti realizace jednotlivých pedagogů ve prospěch dětí v rodinné skupině. Označení a název vykonávané funkce pedagog, lépe vystihuje zaměření i dokončené vzdělání (takzvaného lidově rozšířeného oslovení) strejdů a tet. Spravedlivě nastavené podmínky bez diskriminačních prvků zamezují šíření nevraživosti mezi zaměstnanci,

nezdravé rivality, panuje zde sounáležitost a týmová spolupráce. Vedení domova prakticky eliminovalo možnost, aby pracovníci zneužívali svého postavení, a to v celé škále svého působení. To samé platí i u dětí, tyto jsou sice plně respektovány jako plnohodnotní klienti, ale znají dobře svá práva a hlavně povinnosti. Všichni ve skupině, tedy tety, strejdové a děti jsou dobře seznámeni s tím, co mohou a co již nikoliv a sami dobře znají mantinely, za něž jít nemohou. Řád domova a pracovní podmínky jsou v demokratickém pojetí přivedeny až téměř k dokonalosti. Návrhy i změny jsou konzultovány se všemi, kteří mají s dětským domovem co do činění. Důslednost kontrolních prvků bez protekcionismu a nespravedlnosti, vystihují zájem dětí, jejich potřeby, nikterak jejich nesourodé či vyhraněné záliby. Samozřejmě některé děti vidí své zájmy někde jinde, ale tak tomu je ve všech zařízeních.

Dolní Počernice skýtají osm rodinných skupin, z toho jich je pět na zámku a tři v bytech na sídlišti Černý Most. Každou tvoří čtyři rovnocenní pedagogové, jak je zde hrdě nazývají, se stejnou odpovědností. Jisté rozdíly mezi skupinami být mohou, ale režim nedovolí takové, jež by skupinu paralyzovaly či deklasovaly. Případné rozdíly mezi pedagogy v konání ve prospěch rodinky, brzy vyjdou najevo a systém ty méně čínorodé motivuje k aktivnějšímu jednání. Také děti se vedou k odpovědnosti za své činy, plnění úkolů, povinností a podobně. Pedagogové mají zajímavou pracovní dobu. Samozřejmě se jako všude jedná o nepřetržitý provoz, ten zaměstnanci zabezpečují 20 až 24 - hodinovými směny. V praxi to znamená sedm až osm směn za měsíc. Nastupují zpravidla v osm nebo ve dvanáct hodin, popřípadě jinak podle provozní potřeby. Čtyřtýdenní turnus nastiňme takto: první týden začínají zaměstnanci službu úterkem, následuje pátek, druhý týden jdou vychovatelé do služby v pondělí a ve čtvrtek, třetí týden pouze ve středu a čtvrtý týden v sobotu a neděli. V tomto případě je to vlastně 48 - hodinová pracovní doba. Že to není v souladu se zákoníkem práce, je zřejmé, ale všichni zainteresovaní s touto formou pracovní doby rádi souhlasili, navíc se jedná o přirozenější výchovný systém. Zaměstnanec, v tomto případě kmenový pedagog „neutíká“ od dětí v době, kdy jsou rodiny pospolu, neřeší narychlo záležitosti spojené s chodem rodinné skupiny po příchodu dětí z kroužků.

Může se dětem více věnovat, zajít s nimi na nákupy, do kina, vyslechnout je, být s nimi více spjat a ráno se přirozenější cestou rozloučit, případně s nimi dojít ještě k lékaři, doprovodit do školy a podobně. Mnozí zaměstnaní rodiče nemají možnost být doma, když jejich ratolesti přicházejí ani čas se jim toliko věnovat. Notabene ráno vycházejí dříve a děti navigují maximálně přes mobilní telefon. Na jednu stranu děti v rodinách vidí pracovní zainteresovanost, ale jistě jim rodiče v některých věcech či okamžicích schází.

Zaměstnanci také nepracují nerovnoměrně, kdy asistent pedagoga po vyprání a vyžehlení prádla si jde při noční službě lehnout, o problémy dětí se nemusí příliš zajímat, zatímco jeho kolega zajišťuje veškerou organizaci skupiny. Pokud jsou čtyři pedagogové ve skupině a společně zajišťují provoz adekvátně ke svému postavení, vytváří to větší sounáležitost, menší rozpory a lepší zabezpečení dětí.

V tomto zařízení se minimalizují náklady na zaměstnance, kteří se přímo nepodílí na výchovné činnosti, neboli zde není téměř nikdo, kdo by ji nespoluvytvářel. V domově je ředitel, s ním dvě zástupkyně, obě mají na starost sociální a výchovnou oblast a pomáhají řediteli s ekonomickým provozem. Další finanční záležitosti zajišťuje soukromý subjekt. Není zde školní jídelna, děti se stravují ve školách, jinak se jídlo zajišťuje v rodinkách. Do domova dochází jen uklízečka na poloviční úvazek. O to více si tedy domov mohl dovolit přímých výchovných pracovníků na jednotlivé skupiny. Ono by to vlastně takto mělo i být. V domovech, kam přichází asistent vychovatele na noční službu a má na starosti třeba dvě skupiny, čítající dohromady 16 dětí, tak to rozhodně není v souladu se zákoníkem práce a bezpečnostními předpisy, zvláště pokud je v objektu sám a v případě problému zde není nikdo, kdo by mu mohl s dětmi pomoci nebo ho zastoupit.

Jednotlivé zdejší rodinné skupiny mají i poměrně velkorysé rozpočty, kdy například na osmičlennou rodinku je vyčleněno 20 000,- Kč na stravu a 15 000,- Kč na provoz. Každá investice vyšší nežli 500,- Kč z provozu musí být odsouhlasena všemi pedagogy ve skupině. Nákupy se provádějí pouze s dětmi, které se na jednotlivé paragony podepíší. Neexistuje, aby zaměstnanec

nakupoval něco sám. Skupiny mají rozdělené kompetence v rámci chodu a provozu, tyto se buďto obměňují nebo po dohodě zůstávají takto dlouhodobě zavedeny. Pokud skupiny ušetří, mohou za tyto prostředky jezdit na víkendy mimo domov, dovolené, vytvářet různé akce. Podle informací se to všem skupinám daří. Je možné si sehnat i sponzory, případně využít dárce pro celý domov, kdy se peníze vyčlení jednotlivým rodinkám a částečně tak uhradí nákladnější pobyty, vybavení a další.

Domov je velmi dobře zařízen, podstatně lépe nežli mnohé běžné rodiny, a to jak v prostoru zámku, tak i v bytech na Černém Mostě. Snaží se zde eliminovat nežádoucí dlouhodobé pobyty u počítačů. Zatímco dříve mělo každé dítě počítač, dnes je zde snaha o větší účelnost a pobyt u počítače se nahrazuje jinými aktivitami. Ve skupině je tak třeba jeden počítač pro děti, jeden pro pedagogy a dále studenti mají své notebooky. Dětský domov má k dispozici dva startovací a tři cvičné byty. Ty první dva jsou pro ty, co již oficiálně opustili dětský domov a dnes jeden z nich obývá doposud studující matka s dítětem. Tři cvičné jsou určeny pro ty, jež se budou brzy chystat zařízení opustit. Získávají tím tak správné návyky pro budoucí adaptaci do života. Děti ve cvičných bytech dostávají 10 400,- Kč + zákonné kapesné 300,- Kč, jsou stále zařazeny do některé skupiny. Musí uhradit 3 500,- Kč za nájem bytu i ostatní náklady spojené s provozem bytu si hradí samy mimo pořizování zařízení. Dále zabezpečit samy sebe, to znamená například studentský kupón MHD, oblečení, jídlo a jiné. Větší investice spojené se školou jim po dohodě uhradí dětský domov. Samozřejmě si děti mohou přivydělat na brigádách, které jim i často pomáhá zprostředkovat dětský domov. Co se týče startovacích bytů, bývalí klienti si hradí provoz bytu, musejí dodržovat slušné mravy a jinak si jedou ve své linii, smlouvy mají na dobu určitou s možností prodloužení. Dětský domov, jehož zřizovatelem je Magistrát hlavního města Prahy, spadá pod Dětský diagnostický ústav v Krči.

Historie Dětského domova Dolní Počernice

V roce 1921 na zámku vznikl ústav pro padlé dívky. Od 1. ledna 1951 to byl zase domov pouze pro chlapce, ale již v tom samém roce se k nim přidala i děvčata. Obě pohlaví však byla striktně oddělena do jednotlivých oddělení až po 13 klientech. Domov byl internátního typu. To trvalo až do 1. ledna 2001, kdy zde byl vytvořen domov rodinného typu, skupiny pak byly smíšené, tak jako jsou dnes. Tehdy jich bylo pět po deseti dětech. Postupně se jejich počet snižoval a naopak se zvyšoval počet skupin. Přidělením bytů na sídlišti Černý Most, přibyly další tři nové skupiny.

Ostatní zajímavosti dolnopočernického dětského domova

Zdejší dětský domov začal v roce 2004 organizovat celonárodní soutěž pro dětské domovy zvanou Dětský domov – Cup (DD-Cup). Tato soutěž si získala nebývalou oblibu mezi dětskými domovy a pravidelně se jich účastní přes šedesát a dokazuje, že ne vše připravené pro tato zařízení na míru je umělé a škodlivé. Jde o mistrovství ve všestranných sportovních dovednostech, poněvadž jen tam, kde se děti věnují více druhům sportu, mají vyšší šanci uspět. Aby děti byly skutečně úspěšné, je třeba trénovat po celý rok nejlépe v registrovaných klubech a být co nejkomplexněji po sportovní stránce připraveni. Motivovaní a srdcem hrající závodníci zvyšují své šance o další procenta.

Druzí vezmou děti ke smysluplnému trávení volného času s příkladem pro správnou věc. Nejde ani o ušetřené výdaje za stravování (jdou na vrub organizátorům), ani hodnotné ceny a jiná lákadla. Argument, proč na DD – Cup pravidelně jezdit má mnohem širší a hlubší význam. Soutěž začíná již v lednu stolním tenisem, pokračuje fotbalovou kvalifikací v květnu, v ten samý měsíc probíhají atletické závody, v každé věkové kategorii jsou tři běhy, čím jsou děti starší, tím je vzdálenost delší. V květnu pokračuje fotbal finálovým

turnajem, kam postoupí 16 týmů. V září se pokračuje beach – přehazovanou (pravidla jako při volejbalu, pouze se míč chytá do ruky). V říjnu jsou cyklistické závody brány jako prevence proti nehodám. Soutěží se ve znalostech pravidel silničního provozu a bezpečnosti, v jízdě zručnosti, křížovatkou a v rychlostních závodech. Sportovní klání se mohou účastnit děti do 18 let, v každé soutěži jsou různé věkové kategorie a daný počet závodníků z jednotlivých domovů.

Děti se na soutěže připravují a tím získávají důležité návyky, jež se mohou přenést do oblastí nezbytně důležitých pro fungování v životě, jako jsou vytrvalost, píle, vůle, smysl pro fair - play, poctivý přístup, psychická odolnost, umět se spolehnout na sebe i na druhé a další. Děti vědí, že ve svém nelehkém bytí nejsou samy, vidí příkladné kamarády, kteří na místo kouření, požívání alkoholu a vysedávání u počítače sportují, mají radost ze svých výkonů, nemají problémy s chováním, umějí bojovat nejen za sebe, ale také za svůj tým. Posiluje se solidarita schopností vycházet s druhými, poznat pocit, že někam patří. Vychovatelé se zase setkají se svými kolegy, získají informace, jak to chodí jinde, vzájemně si poradí ve výchovné činnosti, mají pak lepší míru sebereflexe a větší přehled. Vůbec zde nejde o vítězství, i když to samozřejmě hodně potěší, ale o pravidelné setkávání s pocitem sounáležitosti lidí podobných zásad a smysluplné trávení volného času dětí nebo vychovatelů ve službě. Organizačně skvěle naplánované akce přesně takové se dětem líbí, o nichž sní, na které budou dlouho vzpomínat. Dětský domov Dolní Počernice společně s občanským sdružením 1. sportovní se tak zasadil o krásnou věc, která se stala již tradicí a významem přesahuje všechny ostatní akce ve spojení s dětskými domovy, a to nejen v oblasti sportu. Děti se kontakty učí prosociálnímu chování, chápou co to je být tady pro druhé, mít radost z kamarádství, vznikají přátelství, podněty a inspirace. Dětem se otevírají nové horizonty, vnímají radost ze života, z pohybu, z přírody a ze společenství s druhými, proto se mnohé z nich na každý sportovní díl moc těší.

7.2 Dětský domov a školní jídelna Klánovice

Kvalita péče, výchovný systém a zařazení

Dětský domov Klánovice, jehož zřizovatelem je rovněž Magistrát hlavního města Prahy, dětem nabízí rodinnou atmosféru, která je výsledkem tradice, ale také zásluha současného vedení a personálu. Vybavení domova je nadprůměrné a děti zde mají materiální péči, jež je v mnoha rodinách nedosažitelná. Je třeba dodat, že se jedná o vilovou čtvrť plnou úspěšných a majetných lidí, takže pro děti z tohoto domova je zase nedosažitelná jejich životní úroveň. Stačí popojet o několik kilometrů dál a situace se obrací ve prospěch klientů z tohoto zařízení. Nadstandard a pocity dětí, že jsou důležitou součástí domova a dále nabídka nejrůznějšího studia v rámci přípravy pro život je velkým lákadlem pro mnohé děti, aby zde setrvaly i v plnoletosti. V tomto zařízení patří věkový průměr dětí vůbec k nejvyšším v republice. Dětem se odtud ani trochu nechce, avšak musejí se podřizovat řádu domova a vykazovat zájem a dobrý přístup k profesní přípravě.

Domov se skládá z několika budov s útulnými byty. Například takzvaná vila Kruliš díky zahradě a vkusně zařízenému interiéru vypadá opravdu honosně. Dále je zde vila Kasal a vnitřně částečně zrekonstruovaná hlavní budova, obě budovy lze označit jako architektonicky cenné stavby. Pak je tu ředitelský dům či spíše vila, k tomu domeček s kanceláři a menší přístavby, kde bydlí děti zvykající si na samostatnost nebo vychovatelé bydlící mimo Prahu. Někteří klienti nad 18 let před odchodem z domova, samostatně hospodaří a získávají tak nezbytnou průpravu pro adaptaci. Je to podobné jako v Dolních Počernicích, s tím rozdílem, že z prostředků nehradí nájem a provoz. O to jsou však peníze jim poukázané kráceny a dostávají 5000,- Kč + kapesné 600,- Kč (300,- Kč od sponzora). V tomto domově stále funguje školní jídelna, jsou tak zajišťovány vynikající obědy a večeře ve všední dny. Kouzlo atmosféry má hlavně polední čas, kdy vychovatelé obědvají společně s menšími dětmi, povídají si, získávají aktuální informace, plánují aktivity. V ostatní dobu a při prázdninové dovolené připravují jídla vychovatelé

společně s dětmi. Dalo by se říci, že celková úroveň dosahuje kvality dobrých penzionů a klienti jsou všemožně hýčkáni, aby byli spokojeni. Některé děti se vozí do školy autem, přestože by tomu tak být nemuselo, dostávají tak jako v jiných domovech nejrozličnější nabídky ke kulturnímu nebo sportovnímu vyžití. Je jim poskytováno kvalitní oblečení, výtečná strava, mají k dispozici počítače, notebooky, rekreační i relaxační prostory a širokou nejrozličnější pomoc. Tuto výhodu mnozí asi ocení až po definitivním odchodu z dětského domova.

Výchovný systém je zde hodně liberální, alespoň ze strany vedení, to se spoléhá na pedagogické schopnosti vychovatelů, kterým v tomto směru důvěřuje. Rodinné skupiny se tak dělí na velmi úspěšné a na ty méně úspěšné. K tomu, aby docházelo, u těch méně úspěšných k zanedbání péče a větším rozdílům se zdejší vedení brání opatřeními, jež tomuto zamezí. Zájem dětí tu rozhodně neberou na lehkou váhu a mají poměrně slušný přehled o dění ve skupinách. Program některých rodinek lze vysoce hodnotit, jinde by možnosti jeho dosažení byly podstatně nižší. Úroveň vychovatelů je vyvážená, ale ne u všech je využitý potenciál a snaha, dosáhnout maxima z možného. Standard je do jisté míry ovlivněn právě složením skupiny, ať již vychovatelů nebo dětí. Bohužel nechybí rivalita uvnitř, nebo mezi skupinami, ale z části ta nepodnětná a neinspirující. Služby jsou v pěti skupinách stejné jako v Dolních Počernicích, tedy s nástupem v 8 (12) hodin do druhého dne do osmé hodiny ranní, zajišťují čtyři vychovatelé na každé skupině. Víkendy se slouží celistvě od soboty ráno do pondělí osmé hodiny ranní. Stejně je nastaven i turnus uchylující se do čtyř týdnů. Obdobně taktéž vychovatelé doprovází děti k lékaři, na různé akce, opatřují jim potřebné věci a podobně. Pro děti a nejen pro ně zřejmě nejvýhodnější systém, jaký kdo vymyslel.

Jedna skupina má stále předchozí uspořádání směn, jedná se o klasický systém, jež známe z většiny dětských domovů ve formě krátký a dlouhý týden. To znamená první týden, jsou směny v pondělí, úterý, v pátek, sobotu a neděli. Druhý týden ve středu a následuje čtvrtek. Touto formou slouží denní vychovatelé i jejich asistenti. Denní vychovatelé zajišťují veškerou organizaci,

administrativu, nákupy, školy, lékaře, s dětmi provádějí úklid, vaří a mají rozhodující slovo, co se týče chodu skupiny. Asistenti vychovatele dohlédnou při svých službách na děti, aby ukončily eventuálně služby, na jejich osobní hygienu, perou a žehlí prádlo pro menší děti, vyměňují lůžkoviny, ráno děti vypravují do škol a tak dále. V této skupině se slouží jiným způsobem, neboť si to zaměstnanci přáli a nechtěli najíždět na nový systém služeb. Liberální vedení s tímto souhlasilo, ale rovněž v personálních věcech a ponechávání svobodného rozhodování zaměstnanců a klientů je vstřícné.

Vychovatelé vykonávající 24 – hodinové směny o děti se starají více komplexně, přibyly jim povinnosti, které vykonávali pouze jejich asistenti. Trochu nešťastně je zde zavedeno pravidlo přiřadit děti ve skupině na jednotlivé vychovatele. V praxi to znamená, že čtyři vychovatelé mají rozděleny jedno až dvě děti a po všech stránkách se o ně starají. V některých rodinkách tak dochází k nerovnoměrné materiální výbavě i závidosti dětí, že ten nebo ta mají hodnější tetu či strejdu. Základní péči musí vychovatel zajistit každému dítěti, ale přece jen část personálu do důsledku jde a více sil v zajištění vynaloží na ty „své“. Děti tak musejí čekat na ty správné lidi, kteří to rozhodnou a vyřeší. Není zde produkováno pružnější jednání, a pokud se vychovatelé hůře domlouvají mezi sebou, dítě se musí obracet přímo na vedení domova, aby v situaci pomohlo. Netýká se to určitě všech skupin, někde je spolupráce výborná a tyto problémy tam děti nemají a neznají je.

V dětském domově žije pět rodinek přímo v areálu v Klánovicích a jedna rodinka na sídlišti Černý Most. K domovu se v březnu 2012 přiřazují dvě garsoniéry, které budou k dispozici dětem po odchodu z dětského domova jako startovací byty. Skupiny jsou označeny 1 až 6 a dětí tu mají v současnosti 44. Vedení domova má dobré manažerské schopnosti, umí docílit investičních profitů ve prospěch dětí a dětského domova. Postupně probíhají opravy v celém areálu.

V domově je vícestupňová provozní hierarchie v těchto pozicích:

- ředitelka
- zástupkyně ředitelky pro sociální oblast

- zástupce ředitelky pro detašované pracoviště
- hlavní ekonomka, spolupracující ekonom
- vedoucí vychovatelka
- vedoucí detašovaného pracoviště
- čtyři vedoucí jednotlivých budov
- 21 vychovatelů ve skupinách + jeden na dohodu (DPČ)
- finanční referentka
- vedoucí kuchyně
- 2 asistentky vychovatele + jedna na dohodu (DPP)
- údržbář – řidič
- dvě kuchařky

Zařízení má smlouvu s účetní firmou pro mzdy personálu. Na první pohled je zřejmá vyšší nákladovost, vezmeme-li do úvahy počet zaměstnanců na jedno dítě. Rozhodně je tu vidět angažovanost a pracovní vytížení všech pracovníků. Nabízí se tedy otázka, zdali je systém nastaven efektivně, nicméně oproti dětským domovům mimo hlavní město je úspornější a jinde v zařízeních se stejnou kapacitou bývá pracovníků ještě více. Některé funkce zde kumulují dvě pozice, případně přibývají další pracovní povinnosti. Vedoucí vychovatelka je zároveň vychovatelkou ve skupině, stejně tak zástupce ředitelky pro detašované pracoviště má přidělenou svou skupinu.

Někde zase využívají služeb v oblasti outsourcingu či jiných firem a institucí, čímž sice vykazují nižší výdaje na mzdy, avšak se zvyšují provozní náklady, občas neúměrně oproti zaměstnaneckým úvazkům. U menších domovů bývá poměr zaměstnanec – dítě vůbec nejvyšší, samozřejmě se tím zvyšuje podíl zaměstnanců a prodražují tak náklady na každé dítě. Přibližme si nyní historii tohoto dětského domova.

Historie Dětského domova Klánovice

V lednu 1949 bylo zemským národním výborem rozhodnuto o zřízení nového Dětského domova v Klánovicích. V těžko uvěřitelném rekordním čase byl již za měsíc zahájen provoz se 45 dětmi. V následujících čtyřech letech získalo zařízení další dva objekty, a tím i jeho dnešní podobu. V roce 1959 zde bylo založeno oddělení pro mentálně postižené děti a o dva roky později internátní mateřská škola navazující na čtyři roky fungující mateřskou školu při dětském domově.

V polovině šedesátých let vznikl projekt na ministerstvu školství vycházející mimo jiné z citové deprivace dětí z dětských domovů internátního typu. Tento pojem, jak již bylo zmiňováno, použili ve světě jako první autoři Josef Langmeier a Zdeněk Matějček. 7. prosince 1965 v klánovickém domově vznikla v tehdejší Československu první heterogenní rodinná skupina. Experiment se na tolik vydařil, že se tyto rodinky následně zakládaly i v jiných dětských domovech. 1. prosince 1969 byly všechny skupiny tohoto domova plně koedukované. Počátkem sedmdesátých let zde pokořili další prvenství v ústavní výchově tehdejšího Československa a ve dvou skupinách se angažovaly dva manželské páry. Obě skupiny obývaly vilu Kruliš. Bohužel se tehdy tento přirozenější výchovný systém neosvědčil, byla doba normalizace a ta takovýmito projektům nebyla nakloněna. Ojedinelý model se nedokázal udržet při životě.

Začátkem devadesátých let některé dětské domovy zanikaly z důvodu restitucí, to byl i případ Dětského domova Horní Počernice. Tento byl rodinného typu, byla snaha většinu dětí přemístit do stejně zaměřených Klánovic, poněvadž v Dolních Počernicích byl domov internátního typu. Přestoupili i někteří vychovatelé, mezi nimi do Klánovic přišla také ředitelka zaniklého domova a pracovala zde již jen jako vychovatelka. Časový sled událostí ubíhal až do současného stavu, kdy se domov evidentně mění v moderní zařízení. Zároveň došlo od roku 2009 k výrazné obměně zaměstnanců. Předtím zde pracovaly převážně věkově starší zaměstnankyně. Postupně přicházeli muži a ženy v rodičovském věku a kolektiv tak byl výrazně omlazen. Přesto je tu stále nejvyšší věkový průměr zaměstnanců

v Praze v zařízeních ústavní výchovy. Výstižný je výrok a snad i krédo jedné ze zdejších zaměstnankyň: „Děti nikdy nehlídáme, děti vždycky vychováváme“. To je opravdu lidský přístup.

Ostatní zajímavosti klánovického dětského domova

Ředitelkou Dětského domova v Klánovicích je Mgr. Dana Kuchtová, bývalá ministryně MŠTV. Přinesla do domova vstřícnou atmosféru, otevřenost, altruismus a hlavně pochopení a zájem o klienty. Děti od té doby velmi dobře znají svá práva, spolurozhodují o chodu dětského domova a je sledován jejich zájem. Umění získat finanční prostředky ve prospěch dětí je další sympatickou doménou paní ředitelky a ostatního vedení tohoto zařízení. Podařilo se například sehnat sponzora, který dětem dává další kapesné kromě toho zákonného, a to ve výši 300,- Kč měsíčně. Předtím tento filantrop každému dítěti daroval jízdní kolo, poskytl ale i další dary. Uváděný příklad je jen jeden z mnoha. V domově žije skupina, kde slouží manželský pár, děti si nemohou přát lepší příklad a vzor ve fungování rodinného soužití.

Ředitelka si je dobře vědoma současného negativního obrazu ústavní péče, tedy i dětských domovů. Sama by ráda přispěla ke vzniku zařízení rovněž spadající pod Magistrát hlavního města Prahy, které by se ale nenazývalo dětský domov. Byla by zároveň obměněna koncepce, změněn řád, nebyly zde tolik svázané podmínky pro výchovu a zároveň pro zřizovatele by to byl levnější provoz na základě nižších nákladů na zaměstnance. Tolik omezení by se nevztahovalo na děti, osobu vychovatele ani na provozovatele. Otázkou je, jakým způsobem by zřizovatel čerpal prostředky na provoz. Zatímco dětské domovy získávají náklady na mzdy a výchovu dětí přes Magistrát od ministerstva školství, v tomto případě by to bylo zřejmě přes ministerstvo práce a sociálních věcí, podobně jako v Klokánku. Ale s tímto projektem předbíláme, neboť je to zatím pouze úvaha současného vedení. Starší děti by zůstávaly pod dětským domovem a postupně vznikaly skupiny ve staronovém zařízení s jiným uspořádáním. Nezbyvá nežli nastolit dotazy, bude se skutečně

jednat o lepší systém? Nebude to jen pokračování negativ se zhoršenými podmínkami pro děti i vychovatele? Nevznikne – li tím neprůhledný systém zneužívající své postavení? Půjde o skutečně levnější variantu? Tyto a další faktory je třeba připomínat a mít na zřeteli. Určitě ale nesmí chybět vstřícnost i odhodlání, změny v zájmu dětí provádět. Ostatně to jistě platí i v případě návrhu paní ředitelky Kuchtové.

Autorka práce je s tímto prostředím podrobně seznámena z důvodu vykonávané praxe v rámci studia. Tímto také pronikla hlouběji do problematiky jak konkrétního zařízení, tak i náhradní výchovy jako takové. Vzhledem k lepšímu obeznámení, se u tohoto domova může na pohled objevovat více problematických jevů, avšak totožné se mohou vyskytovat i v ostatních sledovaných zařízeních, které se ale při návštěvách neprojevíly.

7.3 Dětský domov Radost Dolní Měcholupy

Kvalita péče, výchovný systém, historie a zařazení

Jde o nejnovější zařízení v hlavním městě, proto můžeme pod tento oddíl zařadit i jeho historii. Tato se datuje do roku 2007, kdy Obecně prospěšná společnost Radost založená v roce 2001 otevřela nový dětský domov za přispění fondů z Evropské unie. Společnost se odhodlala k zajímavé myšlence, oprostít se od negativních činitelů vyskytujících se v některých dětských domovech. K těmto nevýhodám patří, nepružné jednání, zkosnatělost, nízká spolupráce s neziskovými organizacemi, s rodinami dětí, nadřazený přístup ke klientům, nízká snaha o návrat zpět do původní rodiny či zařazení dítěte do pěstounské péče, nedostatečné sociální dovednosti a mnohé jiné. Aby byl program dobře zajištěný, rozhodla se společnost založit stejnojmenný dětský domov a vzniklo tak jediné soukromé zařízení tohoto typu v Praze. Dětský domov spadá do působnosti Dětského diagnostického ústavu v Krči, čerpá prostředky od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (platy pro

zaměstnance). Další náklady na provoz hradí několik subjektů (sponzorů), mezi nimi i pražský magistrát. Dětský domov dodržuje legislativní normy vztahující se k těmto zařízením. Variabilní je možnost financování uvnitř domova, kdy je možné přesouvat prostředky podle aktuálního stavu. Nelze upřít snahu zajistit výhody náhradní výchovy takové, kdy si berou to lepší z různých jejích forem. Kritický pohled především médií nevychází pro dětské domovy zrovna nejlépe a pro zařízení tohoto typu to může do budoucna přinést zásadní rozhodnutí, jakou vlastně formu náhradní výchovy zvolí. Jenže ani tady by se však mnoho neměnilo, kromě způsobu financování a jiného názvu. Samozřejmě by to celé obnášelo velké administrativní zemětřesení a s tím spojené ekonomické výdaje. Přínos pro děti by se takřka neměnil, zatímco kvalita péče se tímto může i zhoršit, poněvadž se na tato zařízení nevztahují přísné normy kvalifikace zaměstnanců, výchovná opatření, rozšířená základní péče o klienty a další.

Navíc jde o domov s nízkou kapacitou, kde spolu žijí dvě rodinné skupiny o 16 dětech. Objekt je zasazen do klidného prostředí vilové čtvrti, mimo hlavní komunikace, avšak s dobrou dostupností ke stanicím metra. V sousedství je dům s pečovatelskou službou, jinak pouze rodinné domy. Okolí nabízí školu, hřiště, volný prostor v přírodě. Dům je zrekonstruovaný před otevřením, tedy v roce 2007, uvnitř je nové kvalitní zařízení, k dispozici zahrada. Personál tvoří ideálně vyvážený věkový průměr včetně kvalifikačních předpokladů. Tým vychovatelů tvoří čtyři pedagogové s vysokou školou (dva muži, dvě ženy) + jeden asistent pedagoga. Ve všední dny slouží vychovatelé přes den, od pátku odpoledne do neděle večer po celou tuto dobu. Noční směny pomáhají zajistit brigádně studenti případně kvalifikovaní pracovníci, s kterými jsou uzavřeny dohody o provedení práce a dohody o pracovní činnosti. Vychovatelé mají různé pohledy na výchovný systém, ale nevznikají tím zásadní konflikty ani ovlivněno fungování a systém obecně. Kompaktní a spravedlivý je volnočasový program určený pro celý domov, hmotné i materiální výhody klientů a podobně. Domov působí celistvě a připomíná jednu velkou rodinu. Děti mají dobré možnosti k trávení volného času ať již v domově, tak také nejrůznější nabídkou kroužků. Každé dítě vlastní svůj

bicykl i další sportovní potřeby podle svých zájmů. Skupiny tráví několik pobytů mimo Prahu, včetně jedné zahraniční dovolené. Vždy v době výjezdů je domov uzavřen, ti z dětí co se neúčastní, mají vytvořen vlastní individuální program. Ostatní zaměstnanci si vybírají dovolenou.

Kromě vychovatelů v domově pracují: ředitelka domova, sociální pracovnice, vzpomínaný asistent vychovatele, správce a hospodyně. Mimo to je zde správní rada společnosti skládající se ze tří osob, a to předsedkyně, členky a manažera, jenž má na starosti ekonomickou stránku. Zdejší domov vytváří podnětné podmínky, přestože zařízení si nedává předsevzetí a nemá iluze o naprosto plnohodnotné péči, oproti přirozeně funkční rodině. Poslání tohoto zařízení je plněno beze zbytku, v zájmu dětí, snahou být originální, být lepší, nežli část právem kritizovaných dětských domovů. Tyto však v Praze nehledejme.

Ostatní zajímavosti Dětského domova Radost Dolní Měcholupy

Předběhnutí doby, tak se dá charakterizovat povinnost, která přímo vyplývá z pracovní smlouvy odborných vychovatelů – být takzvaným klíčovým vychovatelem klíčových dětí. Co z toho plyne? Klíčový vychovatel je zároveň hlavním komunikátorem s příslušnými úřady a hlavně s rodinou dítěte, tuto navštěvuje, zprostředkovává společné setkání, u nichž může být po celou dobu konání přítomen. Důležitý je především fakt, že klíčový vychovatel je taktéž terénním pracovníkem, poradcem, průvodcem. Rodinám se snaží pomáhat, vést je k právnímu povědomí a sociálním dovednostem a pokouší se odbourávat negativní jevy, které brání, aby se dítě vrátilo zpět do původní rodiny. V současné době je teprve projednáván v parlamentu návrh nově vytvořeného terénního sociálního pracovníka, tento by se staral o přidělený počet rodin a jeho cílem by bylo, pokud možno zamezit tomu, aby rodina nezvládala výchovu svých potomků, sledovat jejich sociální situaci, navrhnout opatření a další.

Velice zajímavá je podpora s přidanou hodnotou, kterou dětský domov Radost vyčleňuje pro plnoleté klienty potenciálně opouštějící jejich zařízení. Opět nastupuje klíčový vychovatel, který dobře zná a rovněž rozumí svým klientům, ví o jejich předpokladech, možnostech. Ještě při studiu děti dostávají možnost osamostatnění v podobě bydlení, hospodaření. Jde pochopitelně o nákladný provoz, ale velmi pomůže k elementárním základům pro samostatný život. Díky tomuto programu a klíčovému vychovateli se sociální dovednosti, soběstačnost, samostatnost rozvíjejí do potřebné míry pro zvládnání životních situací. Výhodou je, že děti zbytečně neutíkají z domova, aby okusily, jak chutná život, získaly 15 000,- Kč a eventuálně další finanční částku, ukončily nevratně pobyt a tím znemožnily účinnější pomoc ze strany dětského domova. Takto jsou děti stále pod křídlem dětského domova a mají vytvořené slušné podmínky i jistoty k fungování v běžném životě, tím jsou také podstatně lépe připravené na definitivní přechod k samostatnému počínání.

7.4 Rozhovory

Na dvě otázky jsme se zeptali ředitele Dětského domova v Dolních Počernicích Martina Lněničky a jeho zástupkyně Hany Jedelské.

1) Jsou podle vás ve vašem domově děti, které by se mohly vrátit do svých původních rodin, za předpokladu, že by došlo k jejich finanční podpoře, vyřešení bytové otázky a podobně? Případně kdyby rodina získala průvodce, který by tam docházel a pomáhal v jejím fungování.

„Děti, které by se mohly vrátit zpět do rodin, je určitě mnoho a pokud by se jednalo o takovouto podporu, jež zmiňujete v otázce, byla by to jistě více než polovina za předpokladu, že by jejich rodiče alespoň trochu chtěli a měli zájem. Rodičovské povinnosti si spousta rodičů odvykla plnit, i přes kladné změny v jejich situaci. Dá se říci, že otcové a matky zpodoblní a vyhovuje jim stav, kdy je o děti dobře postaráno, vychovatelé se jim věnují, dětem se zlepšili jejich studijní výsledky, jsou dobře zabezpečeny. Rodiče si pak berou děti pouze na víkendy či dovolené, prožívají s nimi ty příjemnější stránky,

povinnosti musejí na dětech vyžadovat vychovatelé. Děti se zhlédnou v rodičích a těší se, až jim bude 18 let a budou moci se vrátit zpět domů. Později opět přicházejí zpět do dětského domovu a žádají o radu nebo pomoc, spíše dívky, o některých dětech se dovídáme již jen z doslechu. Děti nejsou často schopné plnit své povinnosti, vyřizovat běžné záležitosti, zbytečně se tak vystavují různým rizikům, pokutám a jiným sankcím. Pochopitelně nás těší, když se děti podaří vychovat tak, aby něčeho dosáhly, byly úspěšné a dokázaly se uplatnit v reálném životě.“

Některé děti skončí v dětských domovech opravdu zbytečně a později rodiče ztrácejí zájem děti vzít zpět do své péče. Jsou případy, které jsou mi známy, že rodiče dokonce zájem předstírají, avšak blíží-li se den D, kdy si mají své děti převzít do své výchovy, situace se náhle zkomplikuje, přicházejí nečekané problémy a děti zůstávají nadále v ústavní péči. Tento proces děti velmi negativně ovlivní, zhorší se jim studijní výsledky, nastávají problémy s chováním, jejich psychická stránka je nevyrovnaná. Děti jsou zraněné citově, myslí si, že je rodiče nemají rádi. Pro vychovatele v ústavních zařízeních, ale i SOS vesničkách, pěstounských rodinách a dalších je nesmírně obtížné děti přesvědčit, uklidnit a vrátit vše do normálního stavu. Jak si děti mohou plnit své povinnosti, když u svých rodičů vidí pravý opak. Výchova je pak rozpolcená a tím pádem výsledný efekt nejistý, zvláště přičteme-li k tomu genetické zatížení.

2) Je reálné snižovat počet dětských domovů při současné sociální politice, nota bene, když není jasné, kolik kvalitních pěstounských rodin se nově podaří získat? Nebudou tyto rodiny stačit pouze na předpokládaný zvýšený počet dětí z dysfunkčních rodin?

„Stav není uspokojivý, důležitá je prevence, která by měla začít již ve školách, aby si děti jakožto budoucí rodiče uvědomily, o jakou obrovskou zodpovědnost se jedná. Dítě přece není obyčejná věc, zároveň by měl být každý rodič za výchovu svého dítěte trestně i finančně odpovědný. Mělo by se vycházet z povinnosti každého rodiče se o své potomky řádně postarat. Bohužel již v současnosti je nedostatek kapacity v Klokáncích, nejsou vhodné

pěstounské rodiny a děti musejí na svou příležitost čekat v dětských domovech. Někteří z nich odejdou až po dovršení plnoletosti. Jen u nás v domově je v současnosti deset menších dětí, které není možné bohužel jinam umístit. “

O primární prevenci se v této diplomové práci hovořilo již několikrát. O tom, že nebude jednoduché získat pro tyto děti dostatek pěstounských rodin taktéž. Bylo uvedeno, že Praha bude pravděpodobně místem, kde se tento problém ukáže jako jeden z největších v České republice k poměru množství dětí z problematických rodin a potencionálních pěstounů. Je třeba zavítat více do terénu a nebýt mimo realitu, která nevyovídá o současné situaci. Nesmělé jsou pracovní návyky části sociálně slabých rodin, bez zažitých vzorců chování a na druhé straně vcítění a pochopení zainteresovaných do jejich rolí. Zatěžující situace budou přibývat, tím také rodin, které již dnes jsou na hraně s obavami sledované sociálními pracovníky, učiteli, lékaři, příbuznými a dalšími. Někde je to dokonce třetina rodin, kterých by se mohlo za určitých okolností týkat nařízené předběžné opatření, až přeteče ona pověstná poslední kapka (v Praze jsou to lokality Černý Most, určité části Jižního města, Žižkova, Libně, Holešovic, ulice Plzeňská a okolí na pražském Smíchově a další). A k té, jak jsme již zmiňovali, díky sociální politice státu není daleko a mnoho rodin je tak vážně ohroženo.

Osmnáctiletý Václav je v Dětském domově v Klánovicích již od svých sedmi let. Zažil předešlé vedení, které by se dalo charakterizovat jako direktivní a v posledních třech letech naopak vedení v demokratickém pojetí. Mohl si tak vytvořit názor na to, co které řízení přináší a jaké jsou jejich eventuální výhody. Podle toho co o Václavovi víme, se na první pohled zdá, že v poslední době takřkajíc pookřál a v současnosti by asi dělal v mnohém radost nejen vychovatelům v dětských domovech. Je pak jistě otázkou, do jaké míry za to může současná filozofie vedení a do jaké míry věkový posun na práh dospělosti. Položili jsme mu dvě otázky, na které ochotně odpovídal.

1) Jaké změny podle tebe přineslo liberální vedení ve vašem dětském domově?

„Osamostatnění skupin i jejich zrovnoprávnění přineslo pro některé větší a pro další menší výhody vyplývající z tohoto systému. Záleží totiž na vedení jednotlivých skupin, o jaké vychovatele se jedná. Pokud jde někdo pouze za zdrojem příjmu, je to pro děti horší. V opačném případě to má spíše přínos. Je zde větší autonomie skupin, mohou si určovat program na míru či podle zájmu. Tehdy tyto aktivity určoval bývalý ředitel, byly pro všechny, kdo se dobře chovali, za sebe mohu říci, že se mi tyto akce líbily, byly dobře organizované. Já jsem tehdy na některých pobytech z důvodu chování chyběl, ale dnes mohu říci, že jsem si za to mohl sám. Nyní je větší možnost a nabídka studia, včetně doučování, zlepšila se i nabídka trávení volného času. Dříve byl přece jenom uzavřenější výběr, nyní se mnohem více dá na přání dětí, ale i na přání vychovatelů v souvislosti třeba s doučováním, výjezdů a podobně.

Chtěl bych vyzdvihnout jednu osobu a tou je Monika Strejcová, pomáhá snad po celou dobu, co jsem v domově, vždy kde je potřeba, nezištně a stále. Pamatuji si například, že jsme s ní odjeli sbírat odpadky do lesa a za každou naplněnou tašku od ní dostali 20,- Kč, nechtěla nám peníze dát zadarmo, ale za uskutečněnou dobrou věc, a to se jí daří stále.“

Je důležité, když pedagog vychovává děti k tomu, aby vykonávaly dobro a pomáhaly v různých situacích. Děti by se měly učit dělat dobré skutky, jako v případě sběru odpadků v lese, starat o životní prostředí, o své okolí. To vše záleží, jak je vidno, nejen na vychovatelích. Mravný je ten člověk, který naslouchá svému svědomí. Je třeba děti vést k morálním kvalitám, rozvíjet v nich hodnoty a také ctnosti, jakými jsou rozhodnost, statečnost, spolehlivost, soběstačnost a dále pomáhat druhým, empatie, nemyslet pouze na sebe nesoucí výhody, aktivně brát v potaz určitou oblast zájmů a jiné.

2) Zkus porovnat rozdíly mezi liberálním a direktivním vedením.

„Podle aktivit skupin je i v liberálním domově mezi jednotlivými rodinkami rozdíl. Na druhou stranu direktivní domov určoval tyto rozdíly mezi skupinami nespravedlivě, podle oblíbenosti u jeho vedení. Když jsem přišel na vilu Kruliš, která byla dřívějším vedením opomíjena, bylo tam vše v dezolátním stavu, vypadávající dveře, rozviklaný nábytek, vrzající schody, nevkusné

vybavení připomínající reálný socialismus. Zaplněné místnosti s názvem sklady, plné nepotřebných a nevyužitelných věcí. Po příchodu strejdy Simona a později dalších se vše začalo měnit a budovat do současného stavu. Dnes je zde velmi vydařený interiér po rekonstrukci, krásná zahrada, za to by se nemusel stydět žádný soukromý majitel. Myslím, že je to na úrovni tříhvězdičkových hotelů nebo lepších penzionů.

Co se výchovy týče, záleží na vychovatelích. Tam, kde podle nich poklesla morálka, mohou si za to především oni sami a ne vyvolávat bývalé vedení a kritizovat to současné. Dříve měl ředitel velký vliv, nebral si však žádné servítky ani k dětem ani k zaměstnancům. Současná ředitelka má autoritu a velkou snahu pomáhat druhým, čehož někteří bohužel zneužívají. Do budoucna vidím přínos současného stavu v lepším vzdělání, sebevědomí, připravenosti a všeobecném přehledu. Děti znají určitě více svá práva, nežli tomu bylo dříve. Skupiny se mohou vzájemně inspirovat a vzít si každá to lepší pro svůj rozvoj. Celkově mohu současný systém hodnotit jako přínosnější nežli ten minulý.“

Rozhovor nám do značné míry odkryl, že i za zaznamenaný posun u tohoto mladého muže v jeho jednání nese zásluhu též současný systém založený na větší důvěře a demokracii. Na druhou stranu děti z rodinných skupin, které ztratily ze svého postavení, mohou mít pocit pro ně horších podmínek a ztráty určitých jistot. Rovněž zaměstnanci, kteří nebyli zvyklí pracovat samostatně, jimž dále chybí dobrá vůle, profesionální zájem, ale i láska k dětem, patrně litují, že se nemohou obrátit na ty, jež to za ně vyřeší. Děti podle nich šlapaly jako hodinky a když ne, přišel ředitel a pro příště si to rozmyslely. Byl tu pořádek a klid, nikdo si nedovolil tolik, jako je tomu dnes. Možná pro tyto lidi je demokraticko-liberální pojetí neslučitelné s pořádkem a disciplínou. Direktivní řízení sice může v některých případech zamezit zneužívání systému, a to nejen dětmi, rázně udělat přítrž tam, kde se nerýsuje úspěšné završení studia. Na druhou stranu častá nedůvěra mladým lidem zase nedovolí ve zralém postavení a v lepší připravenosti odejít důstojně z dětského domova. Pokud se sejde dobré vedení dětského domova a rodinné skupiny ve

vyváženém postavení, je zde šance k hodnotné výchově u převážně starších dětí, jež nemohou zpět do původní rodiny a nechtějí do pěstounské péče či u těch velmi špatně umístitelných do neústavní náhradní péče a dále těch co se nemohou vrátit do svých původních domovů.

Dále jsme položili dvě otázky ředitelce Dětského domova Radost Dolní Měcholupy Bc. Adéle Kapalové, DiS.

1) Jsou podle vás ve vašem domově děti, které by se mohly vrátit do svých původních rodin, za předpokladu, že by došlo k jejich finanční podpoře, vyřešení bytové otázky a podobně? Případně kdyby rodina získala průvodce, který by tam docházel a pomáhal v jejím fungování.

„Při takto položené otázce a za splnění všech předpokladů, které uvádíte, se domnívám, že by do svých původních (biologických rodin) mohlo vrátit cca 14 dětí z 16.“

2) Jaké jsou podle vás zásadní rozdíly mezi dětským domovem veřejným a soukromým zařízením?

„Největší rozdíl je ve financování. Soukromé zařízení má větší volnost v rozhodování, kolik finančních prostředků investuje na mzdy, kolik na stravu, kolik na výjezdy, státní zařízení má ve svém rozpočtu jasně definovanou výši jednotlivých kapitol a nesmí přesouvat z kapitoly do kapitoly. Například když ušetří na vzdělávání, nelze z toho finančně odměnit zaměstnance, pokud prostředky v jednotlivých kapitolách nevyčerpá, musí je na konci roku vracet. Například v důsledku zdražování energií bude v mínusu na elektriku, ale budou jim přebývat prostředky na mzdy (z důvodu dlouhodobé nemocenské), nesmím to přesunout. Jinak po výchovné stránce máme k dispozici stejnou škálu odborníků. Dle mého názoru však státní zařízení pracují více zkonstnatěle, nevyužívají tolik služby jiných neziskovek, ale to je jen můj názor, ničím nepodložený.“

U odpovědi na první otázku je patrné, že jsou skutečně velké rezervy v prevenci a v pomoci rodinám překlenout tíživé rodinné situace. Zároveň chybí nástroje, jak přinutit záměrně chybní rodiče, dále ty pohodlné, co

neradi něco řeší k odpovědnému jednání. Skutečně by mohlo dojít k velmi výraznému snížení počtu dětí v ústavní výchově za splnění předpokladů vyjmenovaných v první otázce. Utvrdili jsme se o tomto při sdělení počtu možných návratů zpět do rodin jak v Dolních Počernicích, tak také v Dolních Měcholupech.

U druhé otázky se paní ředitelka skutečně nemýlila, jelikož přístup některých dětských domovů je zkosnatělý, nepružný, nesledující zájem dětí. Naštěstí tyto domovy postupně ubývají, a přestože jde o veřejná zařízení, některá dokážou být velmi schopná, téměř po všech stránkách, podobně jako měcholupský dětský domov.

7.5 Údaje o klientech, zaměstnancích a hospodaření ve sledovaných zařízeních

Ve sledovaných dětských domovech nás zajímalo několik parametrů, které částečně vypovídají o tom, komu či jak starým klientům je služba určena, počet klientů v daném zařízení, jaké školy navštěvují, jaká je úspěšnost klientů po opuštění dětského domova. Kdo tuto službu vykonává, jaká je kvalifikace personálu, pohlaví, věk vychovatelů v rozmezí a vypovídající údaj jaká je cena poskytovaných služeb v přepočtu na jedno dítě. Sledované údaje ve všech třech dětských domovech byly platné v měsíci únor 2012. Úspěšnost dětí je posledním měřítkem a byla zjišťována u klientů, kteří odešli v kalendářním období let 2010 – 2011 eventuálně za delší období.

Dětský domov Dolní Počernice

Celkový počet klientů: 54, z toho dívek: 25

Věkový průměr dětí:

Od 6 do 10 let – 11 dětí

Od 11 do 15 let – 19 dětí

Od 15 do 18 let – 19 dětí

18 let a více – 5 - dětí

Druh navštěvovaných škol:

Mateřská škola – 5 dětí

Základní škola – 28 dětí

Základní škola praktická, speciální – 7 dětí

Odborné učiliště (navazující na základní školy speciální) – 3 děti

Střední odborné učiliště – 4 děti

Nástavbové studium s maturitou – 1 dítě

Střední odborná škola – 4 děti

Gymnázium – 2 děti

Odchody a příchody dětí celkem a jejich případná úspěšnost po opuštění domova v letech 2010 a 2011:

V roce 2010 odešlo: 14 dětí, přišlo: 25

V následujícím roce 2011 odešlo: 9 dětí, přišlo: 16

Nejedná se pouze o odchody po dovršení 18 let, ale rovněž do pěstounské péče, návraty do původních biologických rodin, adopce, přestupy do jiných dětských domovů, výchovných ústavů. Bývá problémem vůbec zjistit v jakém stavu a situaci se bývalí klienti nacházejí. Někteří se totiž v domově po odchodu již neukáží, nejsou o nich prakticky žádné informace, občas se nějaké objeví, ale nejsou ničím podložené a mohou být zavádějící. O dívkách se ví všeobecně více, jelikož se spíše než chlapci v případě problémů odhodlají vyhledat pomoc. Tímto mohou také zabránit dalšímu zhoršování své situace, která se díky pomoci často obrací k žádoucí změně. Dívky umějí lépe vyřizovat své záležitosti nežli chlapci a vzhledem k výše uvedenému bývají také úspěšnější v zapojení do běžné společnosti po odchodu z ústavní péče. Navíc první rok až dva dochází spíše u každého k hledání sebe sama, poznávání všech okolností, nabídek, možností a každodenních nástrah, které život přináší. Statistických

údaje tento fakt potvrzují. Proto bylo velice těžké určit, kdo bude úspěšný a kdo nikoliv a jaké jsou jejich celkové šance. Vedení dětského domova dolní Počernice zmapovalo odchody a příchody v období let 2001 – 2010, za stejnou dobu jsme zjistili u Klánovic příchody dětí a statistiku odchodů z posledních dvou let. Dolní Měcholupy u oboustranného pohybu 2007 - 2012 a získali tak údaje o všech příchodech za sledované desetiletí a pětiletku. Záznamy uvedeme pod jednotlivými zařízeními.

Z celkem odešlých 109 dětí Dětský domov Dolní Počernice bezpečně ví o 32 klientech, u kterých se domnívá, že může s určitou pravděpodobností bez spekulace uvést jejich momentální situaci. Shodou okolností 32 klientů opustilo dětský domov po 18. roce věku v této dekádě. Nejsou však zahrnuti pouze tyto, o části z nich nejsou prakticky žádné zprávy.

Statistika odchodů 2001 – 2010:

Zrušení ústavní výchovy z důvodu návratu do biologické rodiny nebo adopce se týkalo 34 dětí.

Výchovný ústav či dětský domov se školou byl rozhrěšením pro 16 klientů.

Po 18. roce opustilo domov 32 chovanců.

Do pěstounské péče přešlo 24 dětí.

Přestup do jiných dětských domovů byl u 3 klientů.

Odchody celkem: 109 chovanců

Naopak jich přišlo do dětského domova 145.

Každoročně se zvyšuje věkový průměr příchozích.

Ve věku do šesti let přišlo do dětského domova 18, od šesti do deseti let 19, od deseti do patnácti 74, nad patnáct let 34 dětí.

Z 32 dětí se jich úspěšně zapojilo 17, naopak problémy má 15 z nich.

Měsíční výdaje na jedno dítě v roce 2011: 35 430,- Kč

Po odečtení všech nepřímých nákladů z celkového rozpočtu 25 084 500,- Kč, zůstaly přímé výdaje na jedno dítě ve výši 7 173,- Kč.

Nejvyšší položkou byly pochopitelně mzdy, ty činily zaokrouhleně na tisíce 12 441 000,- Kč. Po odečtení všech ostatních vstupů, které nepřímo souvisí s provozem zařízení, zjistíme že, měsíční částka 7 173,- Kč, je naprosto adekvátní současné době, zvláště převažují – li v domově starší klienti. Běžné rodiny vycházejí z podobných čísel a jedná se o vzájemný ekvivalent výdajů. Provozní náklady na jednu stranu nevypovídají o rozumném hospodaření, je třeba si však uvědomit, že vycházejí také z oprávněných nákladů, mohou se mezi jednotlivými domovy lišit. Ekonomicky náročnější je provoz ve starších objektech, zámcích, historicky cenných budovách, u velkých pozemků, v domovech s malou kapacitou a podobně. Pokud by zařízení neobývaly dětské domovy, musely by zřizovatelé hledat jiný způsob a je otázkou, zdali by objekty měly vůbec využití.

Informace o personálu:

Počet vychovatelů celkem – 35, včetně vedení domova (3 pracovníci)

Z toho muži: 5

Počet vychovatelů do 30 let – 9

Počet vychovatelů od 31 do 40 let – 6

Počet vychovatelů od 41 do 50 let – 9

Počet vychovatelů od 51 do 60 let – 10

Počet vychovatelů nad 60 let – 1

Vidíme kvalitní poměrné věkové zastoupení, pouze počet mužů je nízký. Slušný je počet zaměstnanců v rodičovském věku, vyváženě se zastoupením mladších a starších ročníků.

Kvalifikace vychovatelů:

Do 30 let je kvalifikovaných 6 vychovatelů, zbylí 3 mají vysokoškolské vzdělání, doplňují si speciálně pedagogickou kvalifikaci.

Do 40 let je kvalifikovaných 5 vychovatelů, šestý je absolventem vysoké školy a rovněž si doplňuje speciálně pedagogickou kvalifikaci.

Celoživotní vzdělávání na Univerzitě Karlově studuje 1 vychovatelka mezi 40 a 50 lety, odborné vzdělání má na středoškolské úrovni.

Ostatní zaměstnanci plně splňují podmínky pro kvalifikaci k této práci.

Dětský domov Radost Dolní Měcholupy

Celkový počet klientů: 16 dětí, z toho dívek: 10

Začátkem roku 2012 odešla plnoletá dívka po přerušení studia na střední zdravotnické škole. V současnosti pracuje jako servírka v restauraci a do statistiky dětí není zakomponována.

Věkový průměr dětí:

Od 6 do 10 let – 1 dítě

Od 11 do 15 let – 7 dětí

Od 15 do 18 let – 6 dětí

18 let a více – 2 děti

Druh navštěvovaných škol:

Základní škola – 8 dětí

Základní škola praktická, speciální – 3 děti

Základní škola praktická dvouletá – 1 dítě

Odborné učiliště (navazující na základní školy speciální) – 1 dítě

Střední odborné učiliště – 1 dítě

Střední odborná škola – 1 dítě

Gymnázium – 1 dítě

Odchody dětí celkem a jejich případná úspěšnost po opuštění domova v letech 2010 a 2011:

Ve školním roce 2010 - 2011 odešly: 3 děti, přišly: 3 děti

Statistika odchodů od roku 2007 (vznik domova) do 31. 8. 2011

Zrušení ústavní výchovy z důvodu návratu do biologické rodiny nebo adopce se týkalo 8 dětí. Zatím nenastaly problémy, aby hrozil návrat do ústavní péče nebo případně soud nařídil jinou náhradní výchovu.

Na základě ukončení právní moci při předběžném opatření opustily domov 2 děti.

Výchovný ústav případně dětský domov se školou byl rozhrěšením pro 3 klienty.

Po 18. roce opustily domov 2 dívky, obě vykročily do života úspěšně.

Odchody celkem: 15 klientů

Naopak jich přišlo do dětského domova 21.

Při vzniku dětského domova provoz začínal s 11 dětmi.

Každopádně se i tady zvyšuje věkový průměr příchozích.

Měsíční výdaje na jedno dítě v roce 2011: 40 156 000,- Kč

Informace o personálu:

Počet vychovatelů (i s asistenty) celkem – 6, včetně vedení domova (1 pracovnice)

Z toho muži: 3

Počet vychovatelů do 30 let – 3

Počet vychovatelů od 31 do 40 let – 2

Počet vychovatelů od 41 do 50 let – 1

Noční směny doplňují kvalifikovaní studenti magisterského studia, se kterými jsou uzavřeny pracovní dohody (DPP, DPČ). Počet vychovatelů odpovídá úspornému uspořádání. Věkový průměr a vyrovnaný počet mužů a žen u výchovných pracovníků má velmi dobrou vyváženost.

Kvalifikace vychovatelů:

Všichni vychovatelé jsou kvalifikovaní s vysokoškolským vzděláním. Plně kvalifikovaný je také asistent pedagoga. Pět pracovníků navíc studuje a nad rámec si rozšiřují vzdělání, povětšinou v příbuzných či navazujících oborech

7.6 Dětský domov a školní jídelna Klánovice a případové studie z tohoto zařízení

Celkový počet klientů: 44 dětí, z toho dívek: 17

Věkový průměr dětí:

Od 6 do 10 let – 7 dětí

Od 11 do 15 let – 14 dětí

Od 15 do 18 let – 10 dětí

18 let a více – 13 dětí

Druh navštěvovaných škol:

Mateřská škola – 1 dítě

Přípravná třída ZŠ – 1 dítě

Základní škola – 16 dětí

Základní škola praktická, speciální – 7 dětí

Základní škola praktická dvouletá – 1 dítě

Odborné učiliště (navazující na základní školy speciální) – 4 děti

Střední odborné učiliště – 7 dětí

Střední odborná škola – 6 dětí

Gymnázium – 1 dítě

Odchody a příchody dětí celkem a jejich případná úspěšnost po opuštění domova v letech 2010 a 2011:

V roce 2010 odešlo: 11 dětí, 9 jich přišlo

V následujícím roce 2011 odešlo: 8 dětí, 11 jich nastoupilo

Pro zajímavost se podívejme, kolik dětí přicházelo průběžně od roku 2000 do roku 2009. Následující dva roky máme již uvedeny.

2000: 23 dětí

2001: 22 dětí

2002: 8 dětí

2003: 9 dětí

2004: 12 dětí

2005: 14 dětí

2006: 10 dětí

2007: 13 dětí

2008: 3 děti

2009: 16 dětí

Zde je patrné, že poměrně rychle zareagovalo na změnu zákona číslo 109/2002 o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy snížení počtu přijatých klientů do toho konkrétního zařízení. Každý rok se předtím počet klientů navyšoval okolo 20, někdy i více, pouze rok 1998 byl výjimkou s počtem 11 nově přijatých dětí. Co se týče zařazení do běžného života, zástupkyně ředitelky pro sociální oblast říká: *„Mnoho dětí se potýká s většími či menšími problémy, ostatně jako dnes spoustu lidí, kteří nevyšli z dětských domovů. V nápravném zařízení (věznice) skončili dva chlapci zhruba za dva roky po opuštění zařízení, jeden chlapec spáchal sebevraždu. Toto jsou případy z posledních deseti let. Naopak některé děti se uchytily velmi dobře, čtyři děti vystudovaly vysokou školu, některé se pracovní úspěšně uplatnily i v zahraničí, kde se usadily.“*

Vzhledem k mé praxi jsou mi dobře známy případy klientů, kteří opustili domov po osmnáctém roce v posledních dvou letech. Počty jsou neúprosné, ale musíme konstatovat, že 7 dětí je prokazatelně neúspěšných z celkového počtu 11. Znamená, že se nepřipravují na povolání ani nepracují, probíhají zde patologické jevy ve smyslu užívání drog, krádeží, prostituce a jiných. Tito problémoví jedinci o pomoc nestojí, případně stojí, ale následně ji zneužijí. Někteří z těchto sedmi problematických mladých lidí patrně brzy bohužel skončí ve výkonu trestu odnětí svobody. V případových studiích si představíme jednu dívku, jež se zařadila naopak mezi ty úspěšné. Je tu však jedno velké ale, neboť jde o velmi komplikovanou osobnost.

Statistika odchodů 2010 – 2011:

Zrušení ústavní výchovy z důvodu návratu do biologické rodiny nebo adopce se týkalo 1 dítěte.

Výchovný ústav nebo DDŠ byl rozehřšením pro 1 klienta.

Po 18. roce opustilo domov 11 chovanců.

Do pěstounské péče přešlo 5 dětí.

Přestup do jiného dětského domova byl u 1 klienta.

Odchody celkem: 19 chovanců

Naopak jich přišlo do dětského domova 20.

Trendem jsou příchody dětí nad 15 let. Jedná se o poloviční zastoupení, oproti mladším kategoriím. Šanci v domovech běžného typu dostávají rovněž chovanci z výchovných ústavů. Tito přicházeli v minulosti jen sporadicky, bohužel pouze zřídka s nimi nejsou větší výchovné problémy.

Ve věku do šesti let přišlo 1 dítě, od šesti do deseti let 6 dětí, od deseti do patnácti 3 děti, nad patnáct let a více 10 dětí.

Měsíční výdaje na jedno dítě v roce 2011: 33 344,- Kč

Po odečtení mezd zaměstnanců ve výši 10 050 000,- Kč, zůstává v rozpočtu 8 756 000,- Kč, využitých do provozní sféry. Přímé náklady po dalších odpočtech bylo složité zjistit, takže v tomto případě nejsou uvedeny.

Informace o personálu:

Počet vychovatelů (i s asistenty) celkem – 30, včetně vedení domova (3 pracovníci)

Z toho muži: 7

Počet vychovatelů do 30 let – 2

Počet vychovatelů od 31 do 40 let – 4

Počet vychovatelů od 41 do 50 let – 5

Počet vychovatelů od 51 do 60 let – 12 z toho 1 na poloviční úvazek.

Počet vychovatelů nad 60 let – 7, z toho 2 na poloviční úvazek a dva na pracovní dohody.

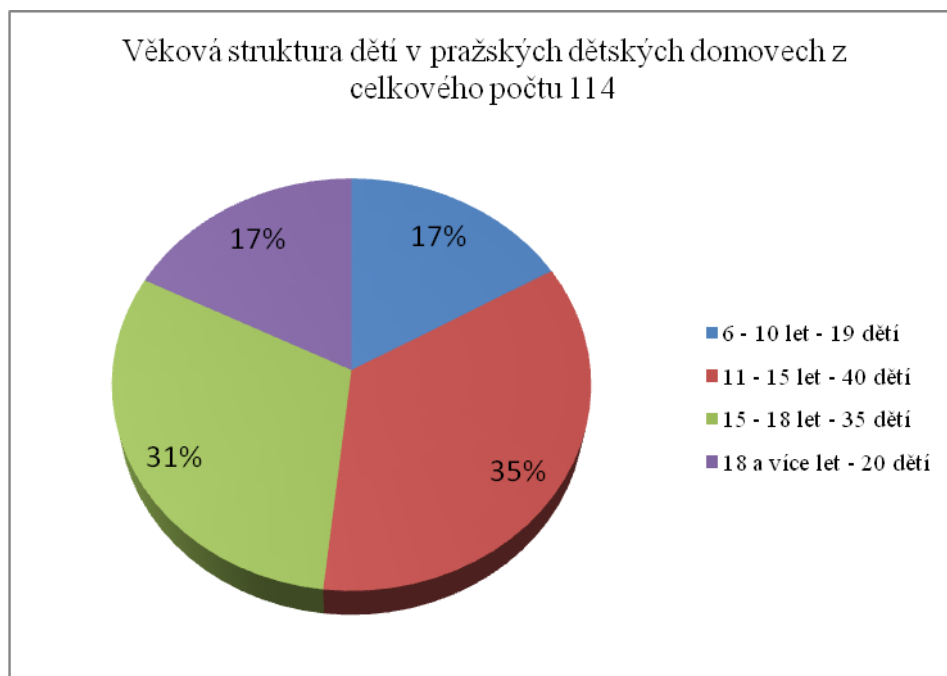
Tři výchovní pracovníci, mají poloviční úvazek a dva uzavřeny pracovní dohody (DPP, DPČ). Počet vychovatelů v rodičovském věku není ideální, vyvážená věková kombinace probíhá pouze ve dvou skupinách. Sympatický je podíl mužů, tento se pomalu blíží (ještě ho však prozatím nedosahuje) ke stavu naplnění, jenž je pro děti důležitý jako vzor příkladného zažitého chování vůči hodnotám, tradicím, subjektům či společnosti.

Kvalifikace vychovatelů:

Kvalifikační požadavky na vychovatele jich splňuje 18 z třiceti. Ze zbývajících 12 nesplňujících kvalifikační náročnost, 6 pracovníků disponuje vysokoškolským titulem a 3 jsou v předdůchodovém věku. Vzdělání si v současnosti doplňují 3 vychovatelé.

Obrázek 1 znázorňuje věkovou strukturu dětí v pražských dětských domovech běžného typu v procentech i konkrétních číslech.

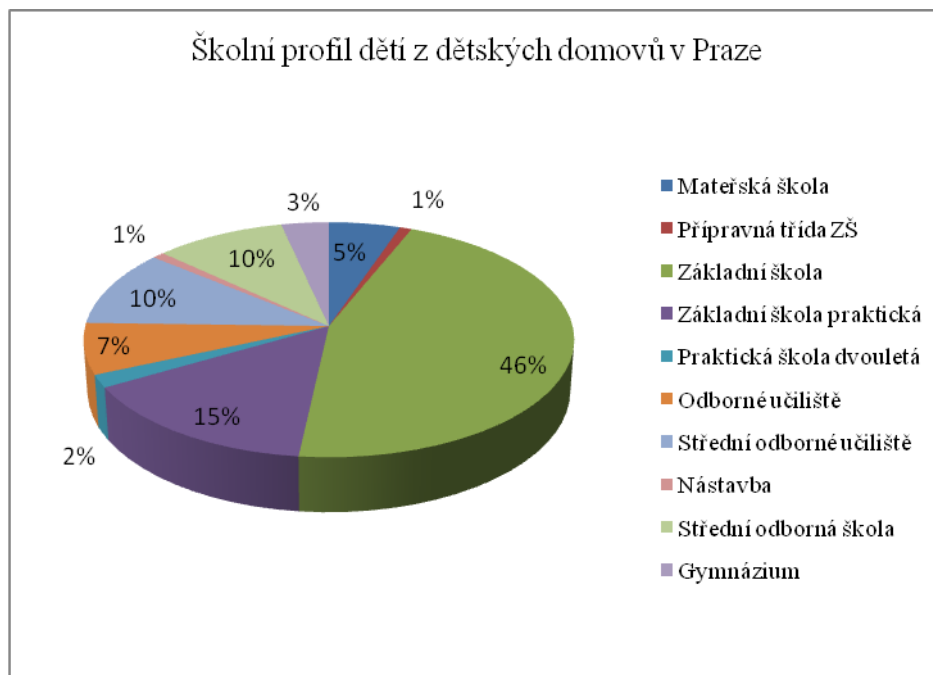
Obrázek 1: Věková struktura dětí v pražských dětských domovech

Zdroj: autor

Na obrázku 2 můžeme vidět, jaké druhy škol děti navštěvují v procentuálním zastoupení.

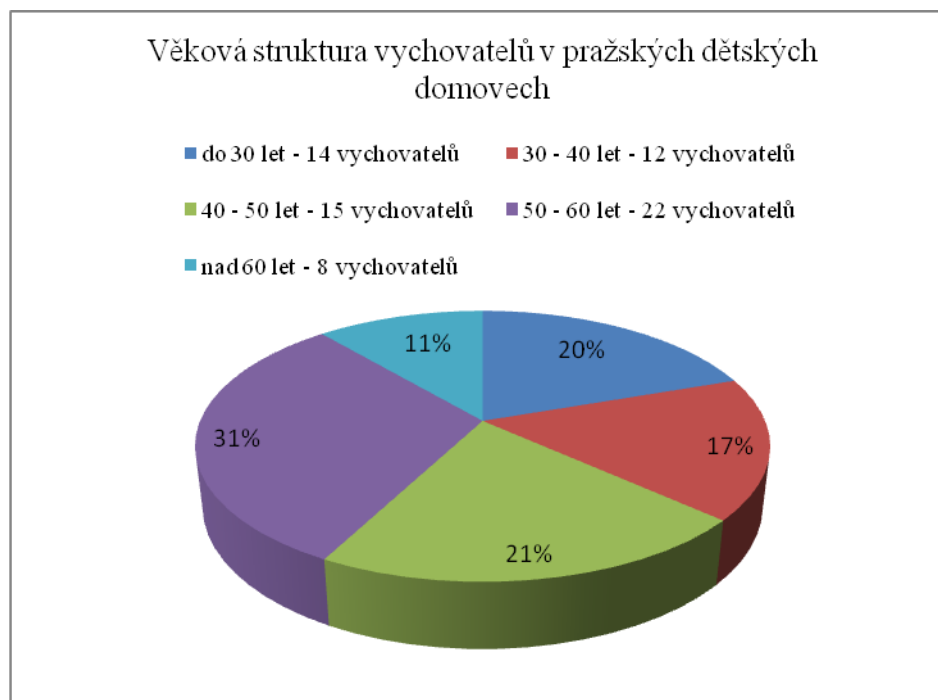
Obrázek 2: Školní profil dětí z dětských domovů v Praze

Zdroj: autor

Obrázek 3 ukazuje věkovou strukturu vychovatelů jak v číslech, tak v procentech, jejich celkový počet je 71.

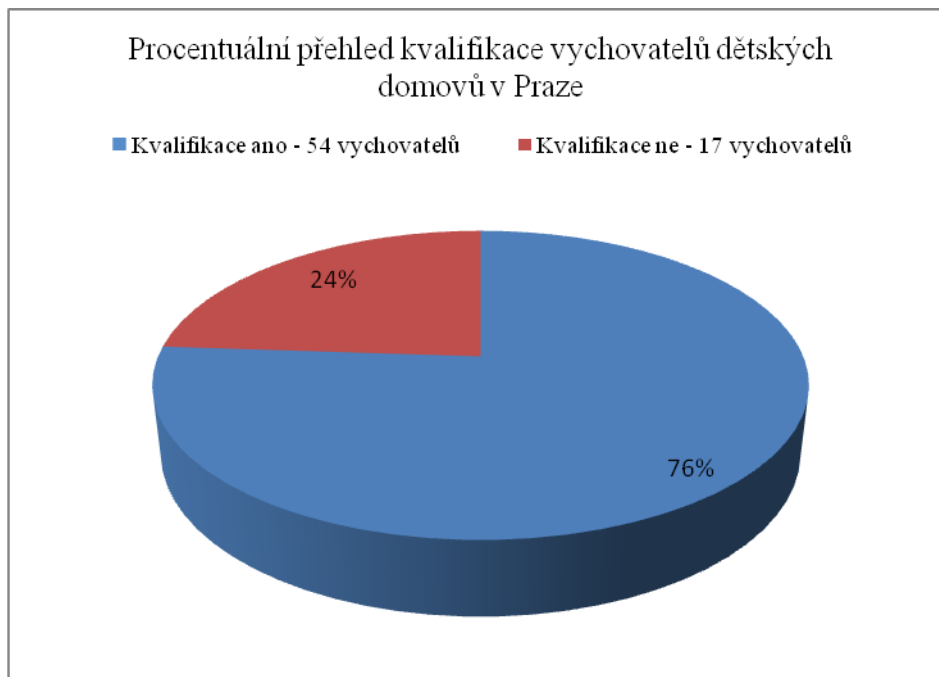
Obrázek 3: Věková struktura vychovatelů v pražských dětských domovech

Zdroj: autor

Na obrázku 4 vidíme přehled kvalifikace vychovatelů v procentech, tedy kolik jich má požadovanou kvalifikaci a kolik procent nikoliv.

Obrázek 4: Procentuální přehled kvalifikace vychovatelů dětských domovů v Praze

Zdroj: autor

Případové studie

Případové studie vycházejí z dokumentace dětí, odborných hodnocení a jejich pozorováním.

Hana – odchod ve zletilosti

Dnes téměř dvacetiletá dívka je pozoruhodným případem, možná jedním ze sta či ještě z většího počtu. Hanka měla až do svého příchodu ambiciózní perfekcionistickou a autoritářskou výchovu. Matka lékařka společně s otčímem rovněž vysokoškolačkem nedokázali Hanku pochopit,

pochválit, patrně jí nikdy nedávali najevo lásku, city, alespoň určitě ne ty kladné. Biologického otce (který ji údajně škrtil) technického inženýra Hanka odmítá, projevuje k němu nenávisť, nepohrdá však jeho finanční podporou. Po obrovských konfliktech s matkou, otčímem a s dvěma sestrami, odešla a posléze vyhledala příslušný sociální odbor. Věci dostaly rychlý spád a po předběžném opatření, soud rozhodl o náhradní ústavní výchově. Dívka po příchodu do dětského domova, měla jasné představy o svém pobytu. Dokázala si je často svou rafinovaností vymoci. S Hankou, sledující jenom svůj prospěch bylo velmi těžké navazovat bližší kontakty a dokázat s ní pracovat, popřípadě jí vysvětlovat její nestandardní chování. Vzbuzovala u mnohých obdiv, za svůj přístup ke vzdělávání, ten však brzy opadal. Neprojevovala empatie k druhým, často zapomínala oznamovat důležité skutečnosti vychovatelům, jež přehlížela. Rozhodně nebylo doménou dívky dodržovat „pravidla hry“. Cílevědomost a vydatná pomoc významné sponzorky, umožnilo Hance se po většinu volného času vzdělávat, například absolvovala několikátýdenní jazykový kurs ve Francii. Hanka byla naprosto netečná pomoci druhým, domýšlivá, nezajímala ji žádná konkrétní činnost, kde by výhradně nefigurovala ona sama. Pokud jí vychovatelé vyzvali, aby něco udělala, tvářila se zlostně i překvapeně. Co se týče nákupu potravin a kosmetiky, vybírala výhradně vegetariánské bio-výrobky nebo u oblečení si striktně hlídala materiál, složení a způsob výroby. Nebude od věci dodat, jakým způsobem dívka získávala tyto finančně nákladné produkty. Díky liberálnímu přístupu vedení dětského domova čerpala podstatně vyšší finanční prostředky nežli ostatní děti, a tím na ní dětský domov doplácel zprvu desetitisíce korun ročně. V domově byla brána jako samostatná jednotka, jež má více privilegií. Dívka si žila skutečně honosným způsobem obklopena nadstandardy. Těžko říci, jak se bude Hanky život dále odvíjet, postupem času si všechny sobě spřízněné rozhádala a odradila, zůstala sama, ale ekonomickou podporu měla neustále k dispozici. Přejde na to ona sama jakým způsobem jednat s lidmi, jak se chovat, co od ní společnost i okolí očekává? Hovoří stále jen o sobě, nic jiného jí nezajímá. Vedení dětského domova došla trpělivost a po složení maturitní zkoušky musela z domova odejít. Dokonce se chtěla s dětským domovem soudit. Nyní spoléhá na různá

sdužení, nadace, úřady, které svými nároky má snahu využívat a pokračuje ve studiu na vysoké škole, má zaplacené bydlení, ale již nemnoho požitků. Úhradu školného na vysoké škole jí původně nabídl i dětský domov, ve kterém žila. Organizací na pomoc dětem z dětských domovů, které tam ukončí pobyt a rozhodnou se studovat na vysoké škole, několik existuje. Záleží především na Hance, jak se její život bude dále ubírat, ona sama musí mnohé změnit. Ukončení pobytu v zařízení bylo rozpačité a chladné. Dětskému domovu se Hanka odvděčila tak, že při svém odchodu si nepozorovaně odvezla i oblíbenou novou postel, kterou nahradila starou rozbitou, pravděpodobně odněkud ze skládky.

Přestože jde o pilnou a ctižádostivou slečnu, charakterové vlastnosti jako jsou, sobeckost, samolibost nebo arogance, ji mohou velmi zkomplikovat život. Přijde na to Hanka sama a dokáže se poučit?

Helena – pěstounská péče

Tato dívka jako jedna z pěti dětí přešla do pěstounské péče. Lze to brát jako velký úspěch proto, že jí v době přestupu bylo 14 let. Se svými pěstouny si takzvaně padla do oka, a přestože jde o dívku, která má poruchu chování spojenou s ADHD, dokáže se chovat mile a sympaticky. Helena procházela dětskými domovy již od svých tří let a vychovateli ve skupině byla rozmazlována a uzavřena do světa dětských domovů. Ostatní věci si dívka vykládala po svém, měla sice základy a návyky co dívky mít mají, ale ty se dále příliš nerozvíjely. Helena ráda kreslila, zajímala se o zvířata, ale neuměla jim dát lásku, citů jako by se sama bála. Patrná u ní byla citová deprivace, kdy si lásku nahrazovala lpěním a touze po věcech, ty ale brzy měnila za nové. Projevovala se u ní neuvěřitelná sobeckost, pokud jí něco chutnalo, dokázala si to na úkor druhých opatřit. Jídlo a pití schovávala pod postel a do skříní, často používala vulgarismy, nevhodně se projevovala ve společnosti, ve škole hodně vyrušovala a další. Její pěstouni mají o rok starší dceru nežli Helena, pěstounka

pracuje jako sociální úřednice, pěstoun je podnikatel. Helena se po počáteční radosti uchylovala zpět do dětského domova, který je jen několik kilometrů od jejího nového bydliště. Bylo to pro ni zažité prostředí, které jí samotné začalo scházet. Každopádně byly na Heleně vidět posuny k lepšímu, měla podstatně větší přehled, zlepšilo se vystupování, chování, školní prospěch. Je tu ale problém, že se dívka vzhlédla v materiálních hodnotách, které vidí u dětí v dětském domově. Rozhodně se jí nelíbí přísnost, která panuje v pěstounské rodině, rovněž důslednost a požadovaná odpovědnost za své jednání a budoucnost. O rok starší sestra, která společně s bratry v domově zůstala, Heleně říká, jakou udělala životní chybu, že z domova k pěstounům odešla, tady by si měla všechno, více věcí, volnosti, kamarádů, kamarádek a další zábavy. Na to dívka slyší, naštěstí je ředitelka domova z tohoto důvodu zásadně proti návratu. Podívejme se nyní na rodinnou anamnézu této téměř šestnáctileté slečny.

Matka Heleny měla z předchozího manželství dvě dcery, s otcem dívky pak ještě čtyři děti. Helena se narodila třetí v pořadí. Rovněž otec měl z dřívějších vztahů děti, s první manželkou jednu dívku a s druhou ženou dívku a chlapce. Zarážející je, že všechny tři předešlé děti otce a později další čtyři, byly umístěny v dětských domovech. Dcery matky vychovávala její matka, tedy jejich babička. Jedna z těchto dívek se později dostala do výchovného ústavu. Matka Heleny také vyrůstala v dětském domově, společně s ní jedna sestra, zbylé dvě sestry a bratra vychovávala původní rodina. Matka musela dětský domov opustit, když při potyčce usmrtila jednu chovankyni, tehdy to nebylo klasifikováno jako trestný čin. S nedokončenou školou vykonávala podřadné práce, na prahu plnoletosti se jí narodila první dcera, o dva roky později další. V Praze se seznámila s mužem, se kterým měla později čtyři děti, mezi nimi i Helenu. Rodina byla sledována sociálním odborem, fenoménem rodičů, hlavně matky byl alkohol a cigarety. Otec byl dříve několikrát soudně trestán za drobnější delikty, nadále si peníze opatřoval různým způsobem, občas tím nezákonným, tyto skutky mu nějakou dobu procházely. O děti se vzorně staral a zastupoval i roli matky. Po pěti letech manželství však spáchal trestný čin ublížení na zdraví s následkem smrti. Marně se odvolával, že šlo o

sebeobranu, byl odsouzen k desetiletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Matce byly posléze všechny čtyři děti odebrány. Nejmladší z nich chlapec, žil po nějakou dobu u babičky, ta však jeho výchovu nezvládala. Posléze následoval ostatní sourozence do dětského domova. Matka se o děti nezajímala vůbec, otec jim každý den psal dopisy z vězení. Po propuštění se okamžitě za dětmi vydal a byl s nimi v každodenním kontaktu. S dětmi si rozuměl, bohužel ne vždy na ně působil pozitivně. Po několika měsících po propuštění z výkonu trestu se však udusil výpary z plynů v autě, ve kterém bydlel. Teprve po jeho smrti se objevila jejich matka, ale jednalo se spíše o zjištění důvodů, nežli skutečný vztah k dětem.

I z takových prostředí děti z dětských domovů často pocházejí. Proto je pro Helenu velkou šancí pěstounská rodina a její péče s jinou filozofií a hodnotami. Doufejme, že se jí i sourozencům podaří smutnou rodinnou tradici přerušit a prožijí spokojený život.

Filip – přestup do dětského domova se školou

Chlapec nyní 13 let, o němž budeme psát je velmi komplikovaným případem s malou nadějí na zlepšení stavu. Filipa ovlivňovalo hned několik příčin, a to heredita, psychika, která pramenila z nedostatků v původní rodině ve spojení s nedostatečným sociálním zabezpečením.

Podle Vágnerové „*se poruchy chování dělí na agresivní a neagresivní.*“ *Mezi neagresivní řadí lži, záškoláctví a odpor ke škole, útěky a toulání, útěky a drogy. Agresivní poruchy chování jsou charakteristické s porušováním sociálních norem spojených s fyzickým násilím.*“⁸⁹

Jak bude níže patrné, Filipa se týkají obě dvě poruchy chování. Popisované události jsou z období let 2010 – 2011. Nastaly vážné obavy o děti, s nimiž přicházel do styku, chlapec ničil také movitý majetek a inventář dětského

⁸⁹ VÁGNEROVÁ, M. in ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*, 2007, s. 170

domova. Filipovi byla dána několikrát šance, aby své chování zlepšil, nestalo se tak, právě naopak a přesto bylo jeho přemístění do dětského domova se školou s léčebným režimem velmi zdlouhavé. Narodil jako druhý syn ne zase tak špatně zajištěné rodiny, vlastnili zařízený byt v osobním vlastnictví v Praze 5 na Barrandově. Matka Kambodžanka, otec Slovák, vyučený zedník, pracoval ve své profesi, odjížděl často za prací do Německa. Později se narodila Filipovi sestra, děti již byly tři, a rodina začala mít finanční potíže. Rodiče řešili situaci nejméně vhodným způsobem, a to půjčkami. Z počátku spláceli bez problémů, ale později se v některých obdobích peněz nedostávalo, proto docházelo k dalšímu zadlužování. Následky v podobě různých upomínek od společností vymáhajících dluhy, soudních rozhodnutí, exekucí, na sebe nedaly dlouho čekat a nebylo úniku. Následoval nucený prodej bytu a vystěhování. Rodina získala nájemní byt v Praze 6, kde nájem byly velmi vysoké. Po roce řádného placení nájemného přišel další útlum a za několik měsíců se rodina musela vystěhovat. Nábytek po čtyřech letech zůstává stále na svém místě a nabíhají platby jak za byt, tak penále, jedná se zhruba o 15 000,- Kč měsíčně. Nájemní smlouva byla psaná na matku a tak jí stále hrozí soud a nástup do výkonu trestu odnětí svobody. Na základě této nešťastná situace se rodiče vzájemně odcizili a nakonec rozvedli. Ještě před rozvodem si matka byla nucena najít práci, avšak vzhledem k jejímu vzdělání pouze tu méně honorovanou. Pokud otec pracoval, děti ve věku šest až dvanáct let byly často doma samy. Matka evidentně výchovu dětí, zejména Filipa nezvládala, což si uvědomovala, a proto sama přišla na odbor sociální péče o dítě. Děti tak po pobytu v diagnostickém ústavu a soudem nařízené ústavní výchovy byly umístěny do dětského domova.

Dle matky byl Filip problémové dítě již od malička, v mateřské škole se u něj projevovala agresivita vůči ostatním dětem. Takovéto chování pokračovalo i na základní škole, a proto musel přestoupit do Základní školy pro žáky se specifickými poruchami chování v Praze 5, Na Zlíchově, v té době bydleli ještě v blízkém Barrandově. Z dětského domova tak jezdil v jedenácti letech přes celou Prahu. Již v původní rodině byl dvakrát hospitalizován na dětské psychiatrické klinice, za rok a půl roku pobytu v dětském domově se to opakovalo rovněž dvakrát. Filipovo chování bylo pro dětský domov opravdu

neúnosné. Začalo to častými inzultacemi k jiným dětem. Nerozuměl si ani se svým starším bratrem, neustále se mezi sebou napadali. Při čekání na tramvajové zastávce před školou se pokusil strčit svého spolužáka do kolejí před přijíždějící tramvaj, naštěstí neúspěšně. V areálu dětského domova se Filip ještě s jedním chlapcem pokusil zapálit osobní vozidlo zástupkyně ředitelky, opět neúspěšně. Nepomohla ani hospitalizace na dětské psychiatrické klinice, po návratu házel z okna nože na děti pobíhající venku, naštěstí se žádnému z nich nic nestalo. Věc se řešila přestupem do jiné skupiny, kde se poměrně dobře adaptoval a pracovně se zapojil. Na svůj věk byl velmi šikovný, sám si pral, žehlil, rád pomáhal při vaření, nakupování, pracích na zahradě. Filip si vyprosil psa, kterého měli v rodině. Matka se o psí fenku nadále nemohla starat z důvodu pracovní vytíženosti. Pejška bylo líto i vedení domova, tak aby nemusel do psího útulku, bylo rozhodnuto, že ho Filip bude moc mít u sebe ve skupině. Z počátku se o něj vzorně staral, kupoval mu psí konzervy za své kapesné, chodil s ním pravidelně ven. Později však s ní nechodil ven vůbec a dokonce ji začal i týrat, fenku si vzala na starost jiná rodinná skupina a v ní je dodnes moc spokojená.

Otec Filipa navštěvoval dvakrát do měsíce, matka jednou za týden. Mnoho kamarádů neměl, kromě třináctiletého bratra Patrika, k němuž po čase našel cestu a osmileté sestry Kateřiny, to byla pouze třináctiletá již zmiňovaná Helena. Jeho školní prospěch byl průměrný, měl však velké problémy s chováním, přestože navštěvoval specializovanou školu pro žáky s těmito poruchami. Chování je velmi afektované, asociálního, někdy i antisociálního charakteru. Uvedeme výčet některých jeho přestupků proti kázni až excesů ve škole: Pokud ho něco rozčílí, nedokáže se ovládat a jedná naprosto nepřičetně, kdy ohrožuje sám sebe a dochází k sebepoškozování, chtěl například přelézt zábradlí a skočit z druhého patra. Ostatní se ho bojí, že je může napadnout – strčit, bouchnout a podobně. Navíc používá velmi vulgární výrazy. Takto inzultoval své okolí v nepravidelných intervalech, někdy dvakrát v týdnu, jindy pouze jednou za měsíc. Další prohřešky ve škole: již zmíněné fyzické inzultace pedagogů a žáků, rozbité okno, rozbité brýle paní učitelky poté co se po ní ohnal, odcizené věci spolužákům včetně těm s Aspergerovým syndromem,

likvidování a ničení různých věcí, jejich vyhazování z oken, trhání sešitů a knih a tak dále. Občas bylo pro dětský domov nevyhnutelné přijet pro něj do školy, protože si s ním nevěděli rady a bylo nutné ho uklidnit. Tyto negativní projevy u něho trvají několik minut, někdy se ovšem protáhnou až na dobu dvou hodin. Škola hodnotila v pochvalných listech pouze to pozitivní, které vyzdvihuje, zatímco to negativní se snaží u žáků potlačit. Přesto všechno co dělal, měl Filip v týdenních hodnoceních, mnoho hezkých věcí, které se mu povedly.

I v dětském domově bylo jeho chování velmi obdobné. Opět afektované jednání doprovázené četnými vulgarismy, ničení věcí, jejich vyhazování z oken, opakované odcizování peněz, a to i dětem ze stejné skupiny, ještě s dalšími třemi dětmi likvidace plotu, který dělí pozemek od těch sousedních, házení těžkých předmětů po zahradě, kde si hrály děti, kopání krumpáčem do zdravých stromů. Filip například vytvořil společně s Helenou nádhernou skalku na zahradě, kterou po dvou týdnech zničil. Vůbec nebyl vzteklý, zkrátka ho to najednou popadlo, chvíli před tím vyhodil i věci z okna, s nimiž mlátil o zem a dupal po nich. Zdá se být rozdvojenou osobností, jednou výborný chlapec, po druhé jedná agresivně, jak smyslů zbavený. Vychovatelé s ním přitom vycházeli dobře, bylo důležité se mu intenzivně věnovat a neustále na něj dohlížet, v těchto podmínkách (dalších sedm dětí ve skupině) je to ovšem složité. Také v dětském domově vyzdvihovali jeho přednosti, byl chválený, býval šťastný nejen po materiální stránce, jezdil za ním otec, matka, měl zde sourozence, náklonnost vychovatelů a tak dále. Za jeho závažné chování přicházely adekvátní tresty, občas mírnější než by si zaslouhoval. Bral se zde ohled na jeho těžké poruchy chování v kombinaci s jinými možnými syndromy. Filipa přihlásili na terapie v oboru psychiatrie, užíval po celou dobu pravidelně dva druhy léků.

Filipovo chování se postupně stále více zhoršovalo. Při vyučování dostal opět hysterický záchvat provázený hrubými vulgarismy, utekl ze třídy, kopal do dveří, chtěl se poškodit tužkou, napadal i učitele. Museli pro něj přijet jeho vychovatelé, to již byl klidnější a během krátké doby se stabilizoval do normálního stavu. Ve škole byly problémy také s tím, že spolužákům čím dál

tím častěji odcizoval věci i hotovost, z chlapce s mentálním postižením vylákal peníze, na vycházce s paní učitelkou, když děti obdivovaly čmeláka, Filip ho zašlápl. Záměrně zapomínal nebo ztrácel školní pomůcky, zejména žakovskou knížku a notýsek. Jinak do školy jezdil pravidelně, bez absence a včas. Nejzávažnější bylo, když vsunul jehly do pečiva ke snídani, naštěstí odhaleno, následky si raději nepředstavovat.

Čtvrté hospitalizaci na oddělení dětské psychiatrie v Krči následovaly dramatické události. Děti šly pěšky na pálení čarodějnic. Filip chtěl jet na kole, což nebylo přípustné vzhledem k návratu za tmy. Když měl jít s nimi pěšky, shazoval popelnice a kopal do plotu. Za takovýchto okolností nemohl na tuto akci odejít. Vychovatel ho poslal zpět do domova. Mezi tím Filip utekl, později ho přivedli starší chlapci, když se ho paní ředitelka snažila uklidnit, byl vulgární a utekl oknem. Později se domů sám vrátil a chtěl si bodnout nůž do břicha, byla přivolána Policie ČR, která na místě bránila tomu, aby si chlapec ublížil. Poté přijela zavolaná rychlá záchranná služba.

Po návratu z Krče se jeho negativní chování prohlubovalo i ve větší frekvenci. Ve stejné budově, i když v jiné skupině byl další chlapec s poruchami chování a dalšími syndromy. S obou chlapců se stali hubitelé, trýznitelé inventáře a dokonce i zvířat. Filip ráno odmítal chodit do školy, nakonec odešel, ale až po intenzivním domlouvání, nechtěl se vůbec podřídit autoritám, porušoval interní řád, stále vyhazoval různé věci z oken, poškodil nový stůl, když do něj ryl tužkou, odcizoval dětem oblečení a mnoho jiných věcí, nebezpečně povoloval kola u bicyklů, aby při jízdě došlo k odpadnutí. Podle lékařské zprávy chlapec vyžadoval trvalý dohled, bohužel tento mu nemohl dětský domov poskytnout vzhledem k tomu, že v každé skupině slouží pouze jeden vychovatel a nebylo by možné se věnovat již nikomu jinému. Filip vyvíjel tlak na ostatní děti, aby něco také provedly, pokud ho neposlechly, tak je mlátil. Před posledním psychiatrickým pobytem spáchal závažný čin, kdy spolu s dalším chlapcem u rodinného domku zabili slepici tím, že jí umlátili víkem od koše. Ve finále jí Filip prořízl hrdlo, tímto to ještě neskončilo, slepici odnesli na dětské hřiště, kde jí vystavili u skluzavky a do zobáku jí vložili

nedopalek od cigarety, přiložili k ní lahev od vodky. Chlapec co byl s Filipem se potom chlubil, že potkali opilou slepici, která kouřila. Po vyšetřování vychovatel zjistil skutečný stav celé věci. Filip ten den stihl ještě hodit kámen po sedmileté dívce a naházet boty ostatním dětem do hluboké studny. Po takto naplněném dni nemohli službu konající vychovatelé konat jinak nežli zavolat rychlou záchrannou službu. V základní škole při psychiatrické léčebně v Bohnicích si Filip značně zhoršil prospěch, kdy mu byly navrhovány ze dvou předmětů nedostatečné. Na štěstí průměr z obou škol dovolil pouze jednu dostatečnou. V psychiatrické léčebně nedoporučovali Filipovo přemístění do dětského domova se školou, s tím, že se u něj jedná o citovou deprivaci a je citově vázán na svou rodinu a sourozence. Filip dokáže kladně citově působit, pokud někde není dlouhodobě umístěný. Jeho odchod byl obrovskou úlevou pro dětský domov, ale rovněž i pro základní školu, kde se již děti ani vychovatelé či učitelé nemusejí obávat odcizených či rozbitých věcí a negativního přínosu, který beze sporu Filip do obou zařízení přinášel.⁹⁰

Ukáže v budoucnu Chlapec svou lepší tvář? Podaří se mu vyrůst v normálního muže s přínosem pro společnost? Nedávno telefonoval, a chtěl přijet na víkend do dětského domova. Také se pochlubil: „to budete koukat, jak jsem vyrostl“. Nedostal ke škodě povolení souhlasu s pobytem, na návštěvu tak odjede jeho původní skupina i s vychovateli.

Kristína, Kamila, Petra a Maruška – současné klientky dětského domova

Dívky ve věku 17, 15, 13 a 9 let romského původu do domova přišly z důvodu sociálních a také nízké odpovědnosti obou rodičů. V posledních letech se rodina stěhovala z jednoho bytu do druhého, nakonec procházela azylovými domy a ubytovnami, které musela pro neplacení postupně opouštět. Otec sice většinu času pracoval, rodina pobírala přídatky na děti a další

⁹⁰ HRABAL, J. *Traumatizující situace v rodinách dětí a náhradní výchova*, 2011, Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského, katedra speciální pedagogiky. Vedoucí diplomové práce PaedDr. Jan Toman, s. 40-47

sociální dávky, nebyla však schopna s penězi racionálně hospodařit. Matka nikdy zaměstnaná nebyla, v 17 letech se jí narodil chlapec, kterému je nyní devatenáct let. Ten má syna se sedmnáctiletou dívkou, s níž se seznámil v diagnostickém a výchovném ústavu pro mládež v Hodkovičkách. On sám byl klientem výchovného ústavu, kam byl umístěn za záškoláctví a krádeže stejně jako jeho dívka a matka společného dítěte. Oba nikde nepracují a bydlí střídavě u příbuzných. Druhé dítě, dnes osmnáctiletá dcera je smyslově a tělesně postižená po tom, co jí v sedmi letech porazilo automobil a žije v ústavu sociální péče. Postupně se narodily zmiňované dívky nacházející se v domově. Rodiče mají ještě dvouletou dceru, která je v kojeneckém ústavu při Thomaeyrově nemocnici v Praze 4. Matka nyní očekává další v pořadí již osmé dítě. Rodina získala pomoc jak od Magistrátu hlavního města Prahy v podobě bytu, za který nebyli schopni platit nájemné. Podobné to bylo i u bytu od Městské části Praha 4, i přes získané další finanční podpory rodina nedokázala vyjít ani obstarat základní sociální péči. Otec, kterého Kristína nenávidí a zbylé tři dívky příliš nepřijímají, si poměrně velkou část peněz nechával pro svoji potřebu, navíc byl jejich matce opakovaně nevěrný, při jedné mimomanželské epizodě zplodil dítě. Děvčatům a matce sliboval dobré zajištění, to však nikdy nesplnil. I když byla rodina v nedostatku, byly na prvním místě cigarety a teprve potom jídlo, na ostatní nutné věci již prostředky nezbývaly. Otec dívky zprvu v domově navštěvoval, ale pouze ze zjištěných důvodů, odebral jim mobilní telefon, zákonné kapesné a podobně. Naopak matka, která s ním čeká další dítě, přestože jsou dva roky rozvedeni, dívky navštěvuje často a je evidentní, že má k nim vřelý vztah a má je všechny ráda. V současnosti jí ředitelka dětského domova pomohla sehnat ubytování v azylovém domě pro matky s dětmi, kde po porodu bude vychovávat narozené dítě a ráda by získala z kojeneckého ústavu i svou dvouletou dceru. Vzhledem k tomu, že bude mít k dispozici pouze jednu místnost, nemůže si do péče vzít žádnou z ostatních dcer.

U dívek je problém, že je rodiče nikam nepouštěli po neblahé zkušenosti a s tragickým koncem u druhého dítěte, zároveň neměli ani finanční prostředky na žádné smysluplné volnočasové aktivity. Pozbývali jim

prostředky, aby dětem koupili svačiny do školy či jízdenky, a tak děvčata do školy občas nechodila. Dívkám zameškané hodiny omlouvali pro domnělou nemoc. Rodina kromě otce byla veškerý čas zavřena v malých bytech, na ubytovnách i místnostech s nedostatkem jídla, hygienických potřeb, jen s televizí a nenaplněnými sny, které však odpovídaly běžným základním potřebám obyčejných rodin. Pochopitelně mezi sestrami vznikaly konflikty a prostředí, ve kterém vyrůstaly, se odráželo na jejich psychickém stavu. Dá se říci, že jsou nedotčeny výchovou, chybějí jim elementární znalosti, poznání, zážitky a mnohé jiné. Po příchodu do dětského domova se jim změnily možnosti, získaly pocit jistoty a po počátečních obavách nabraly pocit sounáležitosti, zvýšilo se jim sebevědomí a postupně získávají povědomí o tom, co již měly dávno znát. Děvčata například nevěděla co je to ostrov, kolik měsíců má čtvrtletí, pololetí, co je to lokomotiva, kdo je to potápěč a mnohé jiné. Dívky byly zanedbané i po zdravotní stránce, chyběla jim základní lékařská péče, oblečení, společenská etiketa. Sestry jsou nyní opravdu spokojené, plní se jim vše, co si dřív musely odepřít. Jediná nejstarší Kristína, má vážnější problémy psychického rázu. Jedná se o citlivou dívku, která svaluje veškerou vinu na sebe, vyčítá si, své počínání a je minulým životem nejvíce poznamenána, což se odrazilo v depresích a psychiatrické léčbě, na kterou dochází ambulantně. Všechny sestry si již těžko dokážou představit návrat zpět a snad si tak i uvědomily, že ani otec a ani matka jim nedokážou vytvořit vhodné prostředí pro výchovu a teprve teď zjišťují, o co všechno byly ve svém dětství ochuzeny.

V jejich věku a počtu čtyř je velmi málo pravděpodobné, že se najde vhodná pěstounská rodina. Snad se dívkám podaří splnit si své sny, poznat někoho, komu bude záležet na tom, aby něco dokázaly, poznaly, dozvěděly se nové věci. Později doufejme, najdou takovou práci, která bude důstojná či minimálně obstojná. Život konečně ukáže ty dobré stránky. Hodně štěstí.

Shrnutí praktické části

Praktická oblast diplomové práce začala širším popisem tří pražských zařízení. Každé z nich má svá určitá specifika, ale jednu společnou věc jim nelze upřít. V Praze mají děti z dětských domovů příkladnou a na tyto podmínky kvalitní náhradní péči, byť se jedná o výchovu ústavní. Zařízení jednají v zájmu dětí, jsou vstřícná k pěstounské péči, kterou společně s osvojením považují, pro část z nich za úplně nejvhodnější. Samozřejmě pokud není možná sanace rodiny. Počet nových klientů za poslední dva roky stoupá, přestože: sociální odbory pro péči o matku a dítě jsou podstatně benevolentnější zvláště u sociální stránky. Tam, kde by děti dříve byly odebrány, zůstávají pod jejich dohledem v rodinách. Většina OSPOD monitoruje a usilovně hledá jakoukoliv jinou alternativu výchovy, nežli tu ústavní. Zároveň, se však očekává rapidní nárůst rodin s nedostatečným sociálním aspektem, tento může odstartovat další psychopatologické jevy. Stát na jednu stranu zatraktivňuje (zvýšení odměny a podpory pro pěstouny) a vyzdvihuje mimoústavní péči jako takovou. Média se na tomto obrazu podílejí podobně. Na straně druhé navrhované odebrání podpory prarodičům a její snížení či komplikovanější získávání v mimoústavní kolektivní náhradní výchově (Klokánek). Rozhodně se této problematice dotýká politika utahování opasků u střední a nižší třídy. Hrozí sociální bouře, naruší se rovnováha, přijdou fatální ničivé rodinné tenze. Uvidíme, co udělá s umístěním dětí do náhradní výchovy od ledna 2012 podstatně zvýšená odměna a podpora pro pěstouny, nebo jak se budou podílet nově vznikající profesionální pěstounské rodiny. Jenže stále zde budou děti pro tento typ výchovy nevhodné, případně ti, o které bude pouze mizivý zájem, nebo těch starších dětí, jež preferují ústavní výchovu. Každopádně se dětem zvýšily možnosti oproti biologickým rodinám. Materiální a volnočasové aktivity, by jim v takovéto míře poskytnout nemohly průměrně zabezpečené běžné ani pěstounské rodiny. Konečně vynaložené peníze v součtu na jedno dítě, tomu naprosto odpovídají. Je třeba brát v potaz přímé výdaje na děti, ty ostatní vyplývají z mnoha dalších položek.

Problematiku dětských domovů odkrývají rozhovory s jejich zástupci, bylo zajímavé zjištění vysokého počtu dětí, s možností se za určitých okolností vrátit zpět do původních rodin. A to ještě nebyla otázka rozšířena o možnost pěstounské péče.

Statistické údaje z dětských domovů zase prozrazují, jaké děti v těchto domovech máme, pohlaví, věkové složení, druhy navštěvovaných škol. Jak již bylo uvedeno, věkový průměr se zvyšuje a to ve všech zařízeních. V pražských dětských domovech je dobrá vůle ponechat děti studovat po osmnáctém roce, pokud se ony samy snaží. Tímto by se mohl zvýšit celkový počet úspěšných absolventů učebních oborů a škol, neboť jak je známo sociální dozrávání bývá u těchto klientů opožděné. Navíc u dětí s ADHD kulminují problémy kolem sedmnáctého roku života a poté se většinou zklidňují.⁹¹ Tyto děti mají procentuálně v dětských domovech větší zastoupení nežli kdekoliv jinde, kromě výchovných ústavů. Dětské domovy pak mají více času rozdat dětem ty správné vyšší karty, kterých se jim předtím v původních rodinách nedostávalo. Vychováváme-li děti k hodnotám, odcházejí ve vyšším věku připravenější na životní překážky, i když se to s výchovou ve fungujících úplných rodinách nedá srovnávat.

Sympatický je snižující věk vychovatelů, díky tomu si s dětmi lépe rozumějí, ideální je rodičovský věk a působící genderové role začínají být příznivější a vychovatelů mužů postupně přibývá. Dosahující kvalifikace vychovatelů má očekávanou úroveň a brzy již bude kvalifikovaný vychovatel samozřejmostí.

Případové studie ukazují, jak složité a náročné období mají děti za sebou. Je žádoucí mít kolem sebe přející, chápající, obětavé vychovatele, lhostejno kde, kteří svým odborným přístupem a zájmem o děti, mohou v tomto směru významně pomoci.

⁹¹ ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*, 2007, s. 169

8. DISKUZE

8.1 O dětech, o vychovatelích a výchově nejen v dětských domovech

Děti rekrutující se z klientů dětských domovů pocházejí většinou z rodin, které neplnily svou funkci vlastní vinou. Rodina je ovlivnila do té míry, kolik času v ní celkem děti trávily. V některých případech se děti v budoucnosti distancují od rodiny jak fyzicky, tak i svým konáním. Jenže velká část dětí, přestože zprvu rodiče odsuzují, přebírají v pozdější fázi podobné životní hodnoty jako jejich rodiče. To se odrazí v destruktivním a jiném chápání světa a jeho zákonitostí. Dalším faktorem je dědičnost, ovlivnění v perinatálním, v prenatalním a v postnatálním období, vytváření negativních charakterových rysů v původní rodině. To vše a mnohé další jsou velkými problémy, které se odrážejí na osobnosti dítěte. Vychovatelé se musí umět do dětí vcítit, přestože se myšlenkové pochody oboustranně markantně vzdalují. Je důležité, aby o děti v dětském domově měl někdo skutečný zájem, podobný jako o své potomky. Je třeba zvolit zlatou střední cestu, postupovat demokraticky, ale zdravá autorita je také potřeba. Ne však autoritativní vedení, ale laskavá autorita. Je nezbytné pěstovat ducha, taktnost, diplomacii, upozorňovat děti na skutečné hodnoty, jakými jsou láska, rodinné vztahy, přátelství a to vše vyžaduje ctnosti jako je obětavost a podobně. Je třeba děti učit i altruismu, vcítění se do druhých, pracovním návykům, umění se radovat z toho dobrého.

Dobří vychovatelé to mají složitější, pokud je obklopují kolegové, kteří nevyvíjejí své poslání ani odborný přístup, pouze berou svou práci jako finanční zdroj. V takovém případě zůstávají oni sami zahlceni starostmi, psychickou zátěží a odpovědností de facto za všechny děti ve své skupině. Takový přetlak je téměř nemožné zvládnout a vybírá si svou daň v přepracovanosti, v chybování, z toho nesoucí zdravotní a duševní komplikace, ale také kritický pohled vedoucích pracovníků na rodinnou

skupinu jako celek. Vyšší produktivita a lepší pracovní výsledky jsou očekávány u vychovatelů mužů. Přibývají požadavky na další přidané hodnoty ať již manuální činnost, technická zdatnost, vyšší flexibilita, umění redukovat chování problémových dětí a podobně. Vychovatel, který má rád svou práci, směna u dětí ho naprosto pohltí, je jakoby v transu. Čas utíká rychle, neboť se řeší mnoho problémů, starosti dětí tyto vychovatele nepřecházejí jako stín, ale berou je jako sobě vlastní. Kdo vnímá svou práci u dětí vážně, nemůže, neumí a ani nechce se odtrhnout a včas ze služby odejít. Také mimo pracoviště se vkrádají myšlenky podobné těm, co známe, když myslíme na své rodiny, jak je zabezpečit, co nového udělat, školy, nákupy a další. Enormní náročnost vyžaduje důkladný odpočinek, osm týdnů dovolené je v tomto případě naprosto adekvátní. Nutná je doba přípravy, tak zvaná nepřímá výchovná činnost či související činnost mimo přímé výchovné působení. Úkony s vyřizováním záležitostí hravě překonají čas k tomuto určený, útěchou pak je uznání, výsledky, radosti dětí a dobrý pocit z vykonané dobré věci.

Přestože ne všechny děti musely skončit v dětských domovech, nesoulad se nepohybuje v tisících, nýbrž maximálně ve stovkách případů, u kterých se tak stát nemělo. Mohlo sice tomu být u spousty dalších dětí zabráněno, ale podmínky, přístup, možnosti se tomuto vymykaly. Rodiny dětí nedaly jinou možnost, než aby jim byly děti odebrány, nebyla zde snaha a někdy ani chuť z jejich strany řešit jakékoliv problémy. Bohužel nezřídka tomu napomohla nejenom rodina, ale i další činitelé a občas ze strany rodiny sice snaha byla, nikoli však ze strany úřadů a jiných ovlivňujících stran. A tady jsou ty případy, kdy děti v dětských domovech skončit nemusely. Převážná většina dětí nemohla při sebelepší vůli zůstat v rodině ani být za daných podmínek jinam zařazena. Hovoříme o nařízené ústavní výchově a případech dětí z posledních několika let.

Na vychovatelské profesi je složité, že práce často není vidět, vyplácí se až z dlouhodobého hlediska. Není výjimkou, že se ani přes veškerou snahu pohnout žádoucí výchovou vpřed, nedaří, genetická zátěž nebo nevhodné zažití návyky dětí přicházejících často až v pozdějším věku, to nedovolí. Co

zabrání problematickým jevům v rodinách? Jak nezvyšovat podíl dětí umístovaných do náhradní ústavní výchovy? Byla již několikrát uvedena potřeba zajištění prevence, účelná podpora rodin, hlavně dětí samotných, postupné získávání kvalitních pěstounů, používání nástrojů, které rodinám pomohou překonat složité období (sociální terénní pracovníci). Posílení pracovníků OSPOD, především těch, kteří budou klienty vyhledávat, věnovat se jim, nikoliv řešit pouze administrativní otázky. Podpora pěstounských rodin a dalších činitelů, přirozené výchovy s nižší kapacitou, podobnou té rodinné, by měla být důležitou prioritou pro tento rozvoj, umožňující co nejvyššímu počtu dětí v náhradní výchově přirozenou výchovu.

K mimoústavní výchově je třeba hledání nových cest, musí jich být více, musí být variabilní, ale neznamená to nikterak stagnaci a čekání na zrušení dětských domovů. Naopak dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy by měly hledat samy nové cesty ke kvalitní péči, neboť stále zde budou děti starší, děti s poruchami chování, romské děti, větší sourozenecké skupiny, ty všechny z dysfunkčních rodin, kde nebude možné provést jejich resuscitaci. Rušit dětské domovy je možné teprve tehdy, pokud budou bezpečně fungovat pěstounské rodiny a dokážou absorbovat všechny děti s nařízenou náhradní výchovou. Dětské domovy se školou a výchovné ústavy patrně nikdy zrušeny nebudou, poněvadž patologických jevů mezi dětmi a mládeží přibývá. K tomu připočtíme vysokou rozvodovost, výchovu v neúplné rodině, stále vyšší pracovní vytížení rodičů, a tím málo času se dětem věnovat. Naopak stále vyšší nezaměstnanost a z toho plynoucí sociální znevýhodnění, frustrace, psychická labilita, vyčlenění z dosavadního statusu, případné patologické jevy a podobně. Děti se vlastně vychovávají samy bez regulace rodiny, zdravých návyků, životních jistot a jsou tak mnohem zranitelnější v přebírání nevhodných vzorců chování. Diagnostické ústavy by mohly získat s legislativní podporou rozšíření svých pravomocí, stát se záchytnými domovy po odebrání dětí, pokud by nebylo možné je zatím jinam umístit, v případě potřeby odhadnout správnou míru pomoci, uklidnit je, zkrátka jim poskytnout odbornou péči. Pracovníci diagnostických ústavů jsou

vysoce kvalifikovaní a byla by obrovská škoda nejen kvůli nim, ale také prostorům a konečně fungujícímu systému se jich zbavovat.

Pod jaký ministerský resort by ústavní péče měla spadat? Výchovné ústavy a dětské domovy se školou poskytují některým svým klientům vzdělávání, to je podobné jako v základních praktických školách, odborných učilištích a jiných. Zcela nemyslitelná se jeví možnost tyto školy oddělit od domovů, stejně jako tato zařízení převést pod jiný resort než je ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Znamenalo by to totiž vytržení z přirozené působnosti, z hlediska charakteru těchto zařízení. Dětské domovy běžného typu působí výchovou podobně jako rodinné prostředí, které je jim v určitých oblastech vzorem. Uspořádání dětských domovů se však podobá především školám. Nároky na vychovatele jsou totožné jako u učitelů. Psychická náročnost je možná vyšší oproti většině školských zařízení. A konečně dětské domovy úzce spolupracují jednak se školami, ale i s výchovnými ústavami a dětskými domovy se školou, navíc jsou ve spádové oblasti stejného diagnostického ústavu. Tyto úvahy bude dobré zvážit a rozřešit s těmi, jež se týkají, to jest se všemi jmenovanými zařízeními.

Vychovatelé se rekrutují z celé škály osobností a charakterových vlastností. Někteří z nich se o děti zajímají pouze povrchně, jednostranně, vedou je například k úklidu, pořádku ve věcech a učení, tím však jejich snaha končí. Výchova ale musí být mnohem komplexnější, to znamená být vychovatelem pro děti důvěryhodným, na kterého se mohou v případě problémů vždy obrátit. Vštěpovat jim zásadní hodnoty, dopřávat jim poznání, cestování, smysluplné trávení volného času, umět je pochválit, varovat je, ale nepřehánět, být k nim upřímný, povídat si s nimi, vysvětlovat, ukazovat na to dobré i zlé, brát je jako partnery, jednat v jejich nejvyšším zájmu, stejně tak jako u svých potomků. Pokud budeme získávat pro děti i společnost výhodnější náhradní výchovu, je třeba jim takovou nabídnout.

ZÁVĚR

V dětských domovech rozhodně nehledejme sirotky, ale ani děti jen ze sociálně slabých rodin. Okolností, za jakých se děti do dětských domovů dostávají, je mnoho. Důvodů bývá tedy více, ale tím největším je nízká rodičovská odpovědnost, pohodlnost rodičů a jejich nezáměr o děti. K těmto přičtíme psychopatologické jevy rodičů, zneužívání dětí, zneužití celé nebo někoho z rodiny ve prospěch někoho jiného a další. Děti přicházejí v současné době spíše ve starším věku, ve větších sourozeneckých skupinách, romského původu, s poruchami chování. Dětský domov je zcela jistě schopen vychovávat děti celkově lépe, nežli původní dysfunkční rodina. Nedokáže však nahradit úplnou průměrně fungující rodinu. Každopádně je lepší být v dobrém dětském domově nežli ve špatné rodině, ve které navíc děti prožívají třeba citovou deprivaci.

Budoucnost těchto zařízení se začne odvíjet podle toho, zda budou kvalitní pěstounské rodiny schopné dětem zajistit odpovídající péči ve spádových oblastech. Profesionální pěstounské rodiny zase obstarají citovou potřebu malých a menších dětí, než budou trvale umístěny jinam. Nesmíme zapomínat na prevenci a účinnou pomoc postiženým rodinám. Jsou tu však děti s poruchami chování a ADHD, děti před dovršením plnoletosti, děti, které chtějí jít pouze do dětského domova, často tak ovlivněny svými rodiči. V dětských domovech se získává podstatně více nadprůměrného materiálního zabezpečení, nepřeberné množství dalších výhod, od trávení volného času, vzdělávání až po kontakt a zdánlivě nenarušené vazby s původní rodinou. Velkou nevýhodou ústavních zařízení jsou vysoké výchovné náklady v přepočtu na jedno dítě.

Dětské domovy se rozhodně snaží dětem adaptaci do života usnadňovat. Mají k tomu více prostředků, více zkušeností, spolupracují s neziskovými organizacemi, s občanskými sdruženími, s domy na půl cesty, s různými sponzory a dalšími. Existují dokonce rodinné buňky, skupinky se

značnou autonomií po šesti až osmi dětech oddělených od dětského domova. Jde však stále o kolektivní zařízení, která mají svá specifika a zákonitosti, neumí ale ve všech směrech suplovat přirozené rodinné prostředí. Děti tak bývají mimo realitu, chybí jim mnohdy vzory a ukázkový přístup řešení různých životních situací. Děti z dětských domovů samy sebe řadí mezi elitu, bývají všude středem pozornosti, dostanou se na místa, kam se normální člověk nepodívá a do styku s osobnostmi, které jsou samy vytrženy z kontextu všedního života podobně jako tyto děti. Problémem je také až příliš velká důvěra, klienti z dětských domovů přicházejí ve volném čase do styku pouze s těmi, jež jim pomáhají. Mohou tak získat pocit, že každý člověk koná dobro, ono tomu tak ale ve skutečnosti není. Ztratí-li klienti statut dítěte z dětského domova, dostávají se do prostředí pro ně nepřirozeného, složitějšího, nejsou samy často schopny zvládat úlohy, které od nich společnost očekává. Můžeme to přirovnat ke ztrátě výhodnějšího postavení.

Společenská kontrola vysílá do dětských domovů mnoho pozorovatelů, ti se zaměřují na to, aby základní péče o děti byla v pořádku. Pokud tomu tak je, spokojí se s tímto stavem. Vezmeme-li do úvahy všechny potřeby a zájem dětí, nemusejí být pokaždé v dětských domovech povinně naplňovány. A to už vůbec v souvislosti s dětmi nemluvíme o jejich vyšším zájmu. Vychovatelé upírají klientům v dětských domovech někdy to, co vlastním dětem doporučují. Své potomky vozí na tréninky, pořizují jim ortodontické aparáty, povídají si s nimi, společně něco vymýšlejí, plánují, snaží se jim něco předat. Takovéto věci nejsou v dětských domovech či jednotlivých skupinách samozřejmostí. V kolektivních zařízeních, co se výchovy týče, něco schází, vytrácí se, je tam něčeho méně a něčeho zase více. Do určité míry to lze srovnávat s neúplnou rodinou, ale s tou s více nedostatky (ne přímo dysfunkční). Proto záleží na složení personálu, vedení jednotlivých domovů a na klientech, kteří tráví společné dětství ve skupině. Od tohoto se může odvíjet celý výchovný efekt a tím úspěšnější působení v samostatném životě po odchodu z dětského domova.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986.
- EYROVI, L. a R. *Jak naučit děti hodnotám*, 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN: 80-7178-360-9.
- HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*, 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 10: 80-7178-303-X.
- HRABAL, J. *Traumatizující situace v rodinách dětí a náhradní výchova*, 2011, Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského, katedra speciální pedagogiky. Vedoucí diplomové práce PaedDr. Jan Toman.
- FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2480-5.
- GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 13: 978-80-247-1788-3.
- JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
- KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití*, 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2004. ISBN 80-86429-35-0.
- KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*, 5. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 10: 80-7367-181-6.
- KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouza deprivantů*. 2. vyd. Praha: Galén, 2006. ISBN 978-80-7262-410-2.
- KRAHULCOVÁ, Beáta. *Kontexty sociální a charitativní práce - Sborník katedry psychosociálních věd a etiky*. 1. vyd. Praha: L. Marek pro UK Praha, 2008, ISBN 13 978-80-87127-07-0.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN-10: 80-7178-835-X.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, 1. vyd. Praha: Libri, 2011. ISBN: 978-80-7277-410-4.

- MASARYK, T. G. *Ideály Humanitní*, 1968, Praha: Melantrich, 1968.
- MASARYK, T. G. *Masaryk studentstvu*. 1. vyd. Chrudim: Výbor středoškolského studentstva, 1925.
- MATĚJČEK, Zdeněk a kolektiv autorů, *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk a kolektiv autorů. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997. ISBN 80-85121-89-1.
- MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv autorů. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.
- NYTROVÁ, Olga, PIKÁLKOVÁ Marcela. *Dialog mezi hodnotami, aneb, Hodnoty vyřčené a hodnoty žité*, 1. vyd. Praha: UJAK, 2011. ISBN 978-80-7452-014-3.
- NYTROVÁ, Olga, PIKÁLKOVÁ Marcela. *Etika a logika v komunikaci*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2007. ISBN 978-80-86723-45-7.
- NÝVLTOVÁ, Václava. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*, 2. vyd. Praha: UJAK, 2010. ISBN 978-80-86723-85-3.
- POTUČEK, Martin. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
- ROBINSON, Dave, GARRATT, Chris. *Etika*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN-10: 80-7178-941-0.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. 5. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN-13: 978-80-247-1174-4.
- ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- TAVEL, P. *Hledání smyslu života podle Emanuela Frankla*, 1. vyd. Praha: Kroměříž: Triton, 2007. ISBN: 80-7254-915-4.
- THOMPSON, Mell. Přel. P. Císařová, *Přehled etiky*, 1. vyd. Praha. Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.

ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-326-0.

Periodika:

FOD, *Novela versus Klokánky*, Fond ohrožených dětí zpravodaj, zvláštní číslo 2/2011, s. 3

HAVEL, V. *Výroky Václava Havla v rozhovorech z rozhovorů v deníku Dnes*, Mladá fronta dnes, 22.12. 2011, s. 2, ISSN: 1210 1168.

Klienti z dětských domovů v ČR, *Ukrajina země statečných dětí*, časopis Zámeček, s. 10-23

Internetové zdroje:

Archiv hlavního města Prahy, *Vývoj pražské samosprávy, H. Pražské školství v období 1784 – 2000, Školství a školská správa do roku 1945. (Jan Škoda)*. [online] Archiv Hlavního města Prahy. [cit. 2012- 01-17]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-H.html>

Asociace náhradních rodin České republiky, [online]. Asociace náhradních rodin. [2011-11-14]. Dostupné z: <http://www.anrcr.cz/>
Česká filmová databáze, *Gustav Frištenský, Biografie*. [online] Česko-Slovenská filmová databáze, © 2001-2011. [cit. 2011-12-01]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/27285-gustav-fristensky/>

BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHANSOVÁ, H. *Děti z ústavů. Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. [online] Liga lidských práv, 2007. s. 24, 25. [cit. 2012-01-22].
Dostupné z: http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf

Česká televize, *Stát chystá rušení dětských domovů*. [online]. Česká televize, ©1996–2011. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/137247-stat-chysta-ruseni-detskych-domovu/>

České noviny.cz, *Ředitelům škol se zřejmě jejich funkční období zkrátí na šest let*. [online] ČTK, © 2011. ISSN 1213-5003. [cit. 2011-12-15]. Dostupné z: http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/reditelum-skol-se-zrejme-jejich-funkcni-obdobi-zkrati-na-sest-let/713004?utm_source=rss&utm_medium=feed

Dětský diagnostický ústav Praha. [online] Dětský diagnostický ústav Praha. [cit. 2012-02-26]. Dostupné z: <http://www.ddu-praha.cz/>

Dětský domov se školou v Praze 2. [online] Dětský domov se školou v Praze 2. [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <http://www.ddsp2.cz/>

Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče, Na Dlouhé mezi 19, 147 00, Praha 4. [online] Diagnostický ústav a Středisko výchovné péče, Na Dlouhé mezi 19, 147 00 Praha 4, 2009. [cit. 2012-02-26]. Dostupné z: <http://www.dum-praha.cz/>

FOD, *Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče*, [online] Fond ohrožených dětí. [cit. 2012-01-17]. Dostupné z www: <http://www.fod.cz/klokane.htm>

HAMPL, P. *Jen idiot může podporovat dětské domovy*. [online]. Economia, a.s., Hospodářské noviny IHNED, ©1996 – 2011. [cit. 2011-12-28]. Dostupné z www: <http://hامل.blog.ihned.cz/c1-48517700-jen-idiot-muze-podporovat-detske-domovy>

Helcom.cz. *Katalog NNO – Základních informací o činnosti organizací s ohroženými dětmi a mládeží*. [online]. [cit. 2011-10-26]. Dostupné z: http://www.helcom.cz/download/Katalog%20NNO_26.2.09.pdf

CHASSÉ Karl August. Rodina z perspektivy dětí – chudoba jako objektivní a subjektivní problém. *Sborník z česko-německo-rakouské konference*. s. 11[online]. Národní centrum pro rodinu © 2008–2010.[cit. 2011-11-09]. Dostupné z:http://www.rodiny.cz/07/index.php?pg=texty_sborniky_z_konferenci

KLAUS, Václav. Projev prezidenta republiky k 28.10. 2011, *Projevy a vystoupení Václava Klause*. [online]. Václav Klaus, © 2010. [cit. 2011-11-10]. Dostupné z:<http://www.klaus.cz/projevy-a-vystoupeni/>

Městská část Praha 2: Vychovatelna U Dobrého Pastýře. [online]. Městská část Praha 2, © 2010. [cit. 2012-02-03]. Dostupné z: http://praha2.cz/2131_Vychovatelna-U-Dobreho-Pastyre

MLČOCH, L. Rodina z perspektivy dětí – chudoba jako objektivní a subjektivní problém. *Sborník z česko-německo-rakouské konference*. s. 33[online]. Národní centrum pro rodinu, © 2008–2010. [cit. 2011-11-17]. Dostupné z:

http://www.rodiny.cz/07/index.php?pg=texty_sborniky_z_konferenci

MVČR. *Hodnocení péče systému o ohrožené děti*. [online]. [cit. 2011-10-26]. Dostupné z: http://www.barevnysvetdeti.cz/cz/soubory/MVCR_original.doc

Naše poslání – Nadační fond Dětský úsměv. [online] Nadační fond DĚTSKÝ ÚSMĚV, © 2008. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://detsky-usmev.cz>

NGUYEN, M. *Miloš Nguyen z Krásné Lípy: Vystudovaný bakalář, úředník a dobrovolník v jedné osobě*. [online] Zámeček. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://projektrealita.mypage.cz/>

Novinky.cz, *Většina Čechů neušetří z platu vůbec nic*, [online]. [cit. 2011-11-14]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/ekonomika/250541-vetsina-cechu-z-platu-neusetri-vubec-nic.html>

Novinky.cz, *Většina Čechů neušetří z platu vůbec nic*, [online]. Seznam.cz, © 2012. [cit. 2011-11-14]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/ekonomika/250541-vetsina-cechu-z-platu-neusetri-vubec-nic.html>

Novinky.cz. *Za dítě v dětském domově budou platit rodiče*. [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/246200-za-dite-v-detskem-domove-budou-platit-rodice.html>

Občanské sdružení Malíček. [online] Občanské sdružení Malíček. [cit. 2012-02-24]. Dostupné z: <http://www.osmalicek.cz/>

Odchod u ústavní výchovy, *V zájmu dítěte*. [online]. [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.vzd.cz/category/tema/ustavni-pece/odchod-z-ustavni-vychovy>

Sdružení pěstounských rodin, *Připomínky Sdružení pěstounských rodin k návrhu zákona, kterým se mění zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a další zákony*. [online]. Sdružení pěstounských rodin, © 2009. [cit. 2011-11-05]. Dostupné z: <http://www.pestouni.cz/pestouni/aktuality/cz/223/pripominky-sdruzeni-pestounskych-rodin-k-navrhu-zakona-kterym-se-meni-zakon-c-359-1999-sb-o-socialne-pravni-ochrane-deti-a-dalsi-zakony/>

SECKÝ, Rudolf. *Dobročinné spolky a ústavy soukromé v král. hlavním městě Praze a předměstích. Díl I. péče o děti osiřelé, opuštěné, zanedbané a zmrzačené*. [online]. MKP, ©2003-2009. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowUnit.do?id=114&author=>

SOS dětské vesničky. [online]. VIZUS, © 2012. [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/>

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně právní ochrana dětí*. [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/SPOD.pdf>

ŠUVARSKÁ, E. *Výchova příkladem*, [online]. [cit. 2011-12-12]. Dostupné z: www.pravoslavnacirkev.cz/pamatnik/PAM-projekt_vychova_prikladem.doc

Veřejný ochránce práv ombudsman, [online] Kancelář veřejného ochránce práv. [cit. 2011-12-16]. Dostupné z <http://www.ochrance.cz>

Vitalia.cz, *Kocáb podpoří vznik funkce dětského ombudsmana*, [online] Internet Info, s.r.o., © 2009 – 2012. [cit. 2011-12-16]. Dostupné z [www: http://www.vitalia.cz/aktuality/kocab-podpori-vznik-funkce-detskeho-ombudsmana/](http://www.vitalia.cz/aktuality/kocab-podpori-vznik-funkce-detskeho-ombudsmana/)

VODIČKOVÁ, Marie. *Omyly šéfa ústavů*. [online]. [cit. 2011-10-26]. Dostupné z: http://www.fod.cz/kratke%20info/omyly_sefa_ustavu.htm

Vzd.cz, *Stanovisko veřejného ochránce práv k rovnému zacházení s dětmi při zařazování do evidence náhradní výchovy*. [online]. [cit. 2011-10-26] Dostupné z: http://vzd.cz/sites/default/files/Stanovisko_ochrance_k_zarazovani_deti_do_evidence_NRP.pdf

Výchovný ústav a Středisko výchovné péče Klíčov. [online] Výchovný ústav a Středisko výchovné péče Klíčov. [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.klicov.cz/>

Zařízení pro děti – cizince a Středisko výchovné péče. [online] Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní a praktická škola, © 2007. [cit. 2012-02-04]. Dostupné z: <http://www.ddc.cz/>

Zastupitelstvo hlavního města Prahy, *Usnesení Zastupitelstva hlavního města číslo 28/26 ze dne 18.6. 2009 k návrhu Koncepce péče o ohrožené děti na území hl.m. Prahy*. [online] Školy Praha město. [cit. 2012-02-06]. Dostupné z [www: http://skoly.prahamesto.cz/files/=66429/Koncepce+p%C3%A9%C4%8De+o+ohro%C5%BEen%C3%A9+d%C4%9Bti.pdf](http://skoly.prahamesto.cz/files/=66429/Koncepce+p%C3%A9%C4%8De+o+ohro%C5%BEen%C3%A9+d%C4%9Bti.pdf)

ZELENÝ, S. *Dětské domovy ano či ne?*, rozhovor pro Český rozhlas 1 – radiožurnál, pořad Výzvy přítomnosti ze dne 2.10. 2011. [online] Český rozhlas, © 2011. [cit. 2011-11-28]. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/vyzvy/_zprava/956313

Legislativa:

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 76 a

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 46/2, 3

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Věková struktura dětí v pražských dětských domovech	119
Obrázek 2: Školní profil dětí z dětských domovů v Praze	120
Obrázek 3: Věková struktura vychovatelů v pražských dětských domovech	120
Obrázek 4: Procentuální přehled kvalifikace vychovatelů dětských domovů v Praze	121

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – Spolky a ústavy soukromé z roku 1902 – tabulka část 1..... I

PŘÍLOHA B – Fotografie III

PŘÍLOHY

Příloha A – Tabulka Spolky a ústavy soukromé z roku 1902 – tabulka část 1

Číslo řádkové	Název spolku neb ústavu	Rok založení	Sídlo spolku	Kolik čistého jmění měl spolek (ústav) na konci		Kolik chovanců uhrnem v péči od svého založení	Až do konce roku	V roce	Měl spol. (ústav) v péči chovanců
				roku	h v korun				
1	Sírotčinec pro hochy izraelské náboženské obce pražské	Ve 17 stol.	Praha-II., čp. 1827 Krakovská ulice č. n. 13.	1902	362.896 84	467	1902	1902	20 ¹⁾
2	Soukromý sírotčinec pro hochy u sv. Jana Křtitele	1773	Praha-II., čp. 466 Kateřinská ulice č. n. 40.	1902	1.440.384 68	1.300	1902	1902	51 ²⁾
3	Soukromý ústav pro vzdělání hluchoněmých	1786	Smíchov, čp. 104 Karlova ulice	1901	1.021.673 35	2.021	1902	1902	168
4	Vlašský sírotčinec pro hochy znovu zřízen	1804	Praha-III., čp. 355 Vlnáská ulice č. n. 9	1902	200.000 —	460	1902	1902	28 ⁴⁾
5	Ústav pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých	1807	Praha-IV., čp. 104 Loreťanské náměstí č. n. 1.	1902	667.585 27	1.872	1902	1902	76
6	Divčí sírotčinec u sv. Notburgy	1813	Praha-III., čp. 321 Športkova ul. č. n. 12.	1902	179.219 60	1.052	1902	1902	88
7	Jednota pro blaho propuštěných mladistvých káránců	1839	Praha-II., Puchmajerova ulice č. n. 36	1901	85.000 —	852	1901	1901	24
8	Spolek pro blaho nuzných dětí	1842	Praha-I., čp. 776 „Rásoňka“ č. n. 18.	1902	405.004 73	987	1902	1902	102
9	Ústav pro vychování a vyučování dítek kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského	1855	Karlín Vítkova ulice	—	—	567	1902	1902	6 ⁹⁾
10	Sírotčinec k výchově chudých manželských izraelských dívek	1855	Praha-II., čp. 982 Jeruzalémská ulice č. n. 5.	1902	541.662 85	98	1902	1902	26
11	Ústav ku vychování a ošetření slabomyslných dítek t. zv. „Ernestinum“	1871	Praha-IV., čp. 57 Hradčanské nám. č. n. 15.	1901	276.427 45	1.953	1902	1901	89
12	Sírotčinec „Krejarového spolku“ pro osiřelé israelské dívky v král. Českém	1877	Král. Vinohrady čp. 5 Puchmajerova ulice č. n. 12.	1902	611.121 42	2.932	1902	1902	139
13	Sírotčinec pro dívky chudých děveček Ježíše Krista	1885	Praha-II., čp. 1263 v Jámě č. n. 4.	—	—	143	1902	1902	51 ¹³⁾
14	Útulna pro ubytování a podporu israelských učedníků	1886	Praha-I., čp. 371 Dlouhá třída č. n. 41.	—	—	239	1902	1902	33 ¹⁴⁾
15	Útulna a pokračovací škola průmyslová „Johanneum“ pro katolické učedníky	1888	Praha-II., čp. 1538 Salmovská ulice č. n. 8.	1902	13.987 30	952	1902	1902	238 ¹⁵⁾
16	„Domovina“, útulek pro polepšení dívek v mládí prostitutů propadlých	1888	Žižkov, čp. 467 Villa „Slavětínka“ nad nádr. ois. Fr. Josefa	1902	24.571 58	204	1902	1902	9

Zdroj: SECKÝ, Rudolf. *Dobročinné spolky a ústavy soukromé v král. hlavním městě Praze a předměstích. Díl I. péče o děti osiřelé, opuštěné, zanedbané a zmrzačené.* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z:

http://kramerius.mlp.cz/kramerius/ontheftpdf_MGetPdf?app=10&id=114&start=1&end=20

Spolky a ústavy soukromé z roku 1902 – tabulka část 2

8

a) Spolky a ústavy soukromé:

Číslo řádkové	Název spolku neb ústavu	Rok založení	Sídlo spolku	Kolik čistého jmění měl spolek (ústav) na konci			Kolik chovanců měl spol. (ústav) v předm. v přelomu svého založení	Až do konce roku	V roce	Měl spol. (ústav) v péči chovanců
				roku	v korun	h				
1	Sírotčinec pro hochy israelské náboženské obce pražské	Ve 17 stol.	Praha-II., čp. 1327 Krakovská ulice č. n. 13.	1902	362.396	84	467	1902	1902	20 ¹⁾
2	Soukromý sírotčinec pro hochy u sv. Jana Křtitele	1773	Praha-II., čp. 466 Kateřinská ulice č. n. 40.	1902	1.440.384	68	1.300	1902	1902	51 ²⁾
3	Soukromý ústav pro vzdělání hluchoněmých	1786	Smíchov, čp. 104 Karlova ulice	1901	1.021.673	35	2.021	1902	1902	168
4	Vlašský sírotčinec pro hochy znovu zřízen	1804	Praha-III., čp. 355 Vlašská ulice č. n. 9	1902	200.000	—	460	1902	1902	28 ⁴⁾
5	Ústav pro výchovu a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých	1807	Praha-IV., čp. 104 Lorentánské náměstí č. n. 1.	1902	667.595	27	1.972	1902	1902	76
6	Divčí sírotčinec u sv. Notburgy	1813	Praha-III., čp. 321 Sporkova ul. č. n. 12.	1902	179.219	60	1.052	1902	1902	88
7	Jednota pro blaho propuštěných mladistvých káránců	1839	Praha-II., Puchmajerova ulice č. n. 36.	1901	85.000	—	952	1901	1901	24
8	Spolek pro blaho nuzných dětí	1842	Praha-I., čp. 776 „Rásovnka“ č. n. 18.	1902	405.004	73	977	1902	1902	102
9	Ústav pro výchovu a vyučování dětí kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského	1855	Karlín Vítkova ulice	—	—	—	567	1902	1902	6 ⁹⁾
10	Sírotčinec k výchově chudých manželstvích israelských dětí	1855	Praha-II., čp. 962 Jerusalemská ulice č. n. 5.	1902	541.662	85	98	1902	1902	26
11	Ústav ku výchově a osvětlení slabomyslných dětí t. zv. „Ernestinum“	1871	Praha-IV., čp. 57 Hradčanské nám. č. n. 15.	1901	276.427	45	1.953	1902	1901	89
12	Sírotčinec „Krejarového spolky“ pro osiřelé israelské dívky v král. Českém	1877	Král. Vinohrady čp. 5. Puchmajerova ulice č. n. 12.	1902	611.121	42	2.932	1902	1902	139
13	Sírotčinec pro dívky chudých děveček Ježíše Krista	1885	Praha-II., čp. 1263 v jámě č. n. 4.	—	—	—	143	1902	1902	51 ¹⁸⁾
14	Útulna pro ubytování a podporu israelských učedníků	1886	Praha-I., čp. 371 Dlouhá třída č. n. 41.	—	—	—	239	1902	1902	33 ¹⁴⁾
15	Útulna a pokračovací škola průmyslová „Johannum“ pro katolické učedníky	1888	Praha-II., čp. 1538 Salmovská ulice č. n. 8.	1902	13.987	30	952	1902	1902	238 ¹⁵⁾
16	„Domovina“, útulek pro polepšení dívek v mládí prostituci propadlých	1888	Žižkov, čp. 467 Vlna „Slavětínka“ nad nadr. cis. Fr. Josefa	1902	24.571	53	204	1902	1902	9

Zdroj: SECKÝ, Rudolf. *Dobročinné spolky a ústavy soukromé v král. hlavním městě Praze a předměstích. Díl I. péče o děti osiřelé, opuštěné, zanedbané a zmrzačené.* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z:

http://kramerius.mlp.cz/kramerius/onthe-fly-pdf_MGetPdf?app=10&id=114&start=1&end=20

Příloha B – Fotografie

Dětský domov Dolní Počernice
Zdroj: autor

Dětský domov Dolní Počernice
Zdroj: autor

Dětský domov Radost Dolní Měcholupy
Zdroj: autor

Dětský domov Radost Dolní Měcholupy
Zdroj: autor

Dětský domov Radost Dolní Měcholupy

Zdroj: <http://www.radost-ops.cz/data/dokument/obrazek/64o.jpg>

Dětský domov radost Dolní Měcholupy

Zdroj: autor

Dětský domov Klánovice
Zdroj: autor

Oslava narozenin v Dětském domově Klánovice
Zdroj: autor

Dětský domov Klánovice

Zdroj: <http://www.ddklanovice.cz/O-nas/Nase-skupiny/5-Skupina.html>

Dětský domov Klánovice

Zdroj: <http://www.ddklanovice.cz/O-nas/Nase-skupiny/5-Skupina.html>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Květoslava Hrabalová

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: Kombinované

Název práce: Dětské domovy a výchovné ústavy v Praze

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 147

Celkový počet stran příloh: 8

Počet titulů české literatury a pramenů: 35

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 34

Vedoucí práce: PhDr. Olga Nytrová